SAATUS

FR. TUGLAS

TEOKSED

№ 5

Friedebert Tuglas

SAATUS

NOVELLID

NOOR-EESTI KIRJASTUS

K. Mattiesen'i trükk, Tartus, 1921.

Sisu.

A. Roosileht'i kaan ja eellehed.

MAAILMA LÕPUS

1.

Vara hommikul, kui päikese ketas vaevalt taevarannal kerkis, hiivasime ankru.

Sõudsime välja lahest ja tõmbasime lahesuul purjed üles. Tuul paisutas purjesid, köied pingutusid, mastid naksusid, — sõitsime avaralle merele.

Kakskümmend meest oli aerudel, kümme kummalgi pool.

Kerkisid punased mõlad, sinised pisarad jooksid mööda mõlasid, — laulsid punased huuled, heitsid nalja habesuud.

Nõnda kulus esimene päev; — rand kadus, — õhtu jõudis.

Öö oli vaikne. Laev kõikus pooles purjes hääletult üle suurte ummikute. Kuu viskas madalatele lainetelle kui kuldkillingid, tähed kui hõbepenningid.

Magasime lael lahtise taeva all.

Ärkasin keskööl kahe magava seltsimehe vahel. Otse mu üle mustasid mastipeeled, kartsad ja rullit purjed. Tüürimees tukkus kumargille üle roolipuu.

Äärest ääreni, rannast rannani oli taevas täis heledaid tähti.

Lamasin kaua liikumata, vaatlesin tähtede hõbesõela ja kuulasin veelokset laevapaadel, kuna laev tasa kahele poole kõikus.

Nagu kirju telk kummus avarus üle merd lõikava laeva. Ja nagu küünlaid kanti tähti kuninglikul lühtril läbi avaruste üleval ning all.

Tähed hõbedased üleval! Tähed hõbedased all!

Olin õieti alles poisikene ja esimene kord teel. Ei olnud veel harjund sõduri eluga.

Olin noor, ja nimetud igatsused pakitsesid rinnas. Kuulasin tähtede tulimängu ning oma vere kohinat.

Aga ümber laevalael magati. Magas kolmkümmend meest, pääd mantlitesse mässit.

Laev õõtsus kahe sügavuse vahel hääletult, ühes magajate ja nende unedega, tähtede ääretus sirenduses.

Teisel päeval oli taevas täis pikki pilulisi pilvi kui linnu tiibu. Meri oli valgelaiguline. Oli tõusnud tuul, nii et sõudjad puhkasid.

Nõnda jatkus meie teekond, vastu tumedalle tulevikule. Päevad kulusid töös ja mängudes, õhtud vaikses vaatluses.

Kuid ööd olid rahutud. Tuul lõõtsus köiestikus, vahel tõustes, vahel nõrkedes. Mustad pilved lendasid kuust mööda. Meri loksus, kohutav kuuvalguses ning pilvede varjus.

Nõnda jõudsime piirini, kus meist keegi varem polnud käind.

Päike tõusis veripunasena kollases udus. Merd kattis hall vari. Kogu päeva puhkus hoogus tuul. Taevas kihutasid kujutud pilved kui suitsukoonlad.

Pikad lained kohisesid meie all. Meid heideti kui laastu ühest teise. Olime hommikust õhtuni raskes töös.

Öö oli kottpime. Hommiku eel vaikis äkki tuul. Kuid selle asemel tõusis tihe, läbinägematu udu, — ja lainetus kestis edasi.

Hiigla-ummikud paiskasid laeva taeva ja sügavuse vahel. Purjed rippusid loiult. Katsusime sõuda, kuid olime udus kihutavate veemägede ees jõuetud kui lapsed.

Kollakas-tuhkne udu tihenes. Mõni suur merikotkas lõikas läbi halli pilve, tiibadega kohistades ja äkki hämaruses kadudes.

Kui laine laeva külili paiskas ja ummik üle meie pää ulatas, nägime silmapilguks otse oma palge ees vett.

See oli läikiv-sile ja kohutav-must. Kuid selles siledas pinnas keerlesid päädpööritava kiirusega kiirgavad viirud, mille keskel tume-punaselt välgatavad kublad üles kargasid ja lõhkesid.

Silmapilgu pärast heitis ummik laeva teisele küljele, ja jälle mustas meie ees kohutav vesi.

See kohises kui lõpmatu kosk, kui merekurk. Kui mulisevast hiigla-katlast paiskus säält musta auru üles.

Nõnda lendas laev küljelt küljele, ometi edasi pääsmata. Ja me langesime purjedest kinni hoides ühes laevaga sügavusest sügavusse.

Paljud nõrkesid, nii et ainult veel kartsastesse ja märssidesse seotult ellu jäid. Teistel lõikasid köied lihaksed läbi, kolmandatel purskas veri suust ning kõrvust.

Arvasime hukatuse tulevat.

Kuid siis äkki kuulsime kiirelt lähenevat häält kui tuule kohinat. Udusein rebenes kaheks, purjed pingutusid ja laev lendas silmapilgu pärast vahtu kobrutades.

Taga ja ees nägime valguse joont udumüüride vahel. Tundsime, kuis lained alanesid ja laev pehmelt liugles.

Kuid vaevalt olime rõõmust toibund, kui meiega midagi veel kohutavamat sündis.

Äkki nägime laeva keula ees midagi musta üles kerkivat. See lähenes ja kasvas päädpööritava kiirusega, ning enne kui ehmatusest toibusime, oli ta meist ainult veel mõnikümmend sõudu eemal.

See oli veest otsejoones ülestõusev süsimust sein, mille ülemist äärt meie silmad ei seletand. See ei olnud kalju, ei olnud pilv, see ei olnud midagi, mida oleksime tunnud.

Enne kui midagi mõelda ja midagi teha suutsime, lendas laev täies purjes vastu seda müüri. Me tarretasime surmahirmus, suud avanesid, ja kolmestkümnest rinnast tungis meeleheitlik karjatus.

Kuid oodatud kokkupõrge ei järgnend. Selle

asemel leidsime enese silmapilgu pärast ääretust pimedusest.

Üks seisukord järgnes nii äkki teisele, et me kõige lähemaidki sündmusi imestada ei suutnud, kui meid juba uus üllatas.

Esiteks arvasime igaüks laevalt tühjusse langevat, kuid siis tundsime liikumata samal kohal seisvat, kus silmapilk varem.

Ümber oli pilkane pime ja ääretu vaikus.

Ei miski häält ega miski kuma kustki poolt. Ootasime silmapilgu liikumata, — ainult üksteise hingamist kuulsime.

Olime jõudnud tühjuse riiki.

See oli hirmsam kui maru, kui miski muu. See käis üle meie mõistuse.

Võttis kaua aega, enne kui sellega harjusime.

Esiteks usaldasime vaevalt liikuda. Rändasime siis risti-rästi üle laeva, nööridest kinni hoides ja üksteisega kokku põrgates. Laev oli terve, ja ometi tundus, nagu oleks keulast pärani kogu teekond maad.

Siis tuli meele tõrvikut süüdata. Kuid see põles otsekui vee all, ilma kiirteta, ja valgustas ainult mõne vaksa kauguselle. Isegi tõrviku hoidjat ei näind meie, vaid ainult ta lubivalget luist käsivart. Ja see oli nii hirmus, et me kõik ühe korraga kisendasime: kustutage, kustutage!

Algas õudne, sõnul seletamatu, mõistusel mõistmatu elu.

Kui kaua ses pimeduse riigis olime, ei tea.

Võib olla, palju päivi. Kaotasime käsituse aja kulumisest. Meie mõtted peatusid niisama nagu laev.

Kas me olimegi enam merel? Kas ei õõtsund meie laev ääretus avaruses? Üle mere, üle pilvede, üle ilmade —?

Katsusime mõladega, — need ei ulatand enam vee pinnani. Siis heitsime ankru üle laeva serva, — see kadus ilma sulpsatuseta kui tühjusse süüvides.

Suur ükskõiksus võttis meie üle võimust.

Rääkisime ainult nii palju, et teada, et alles oleme. Aimasime aja kulumist ainult söögiisu kasvamise järele pärast söömaaegu. Tegime kõik käsikaudu ja harjusime sellega.

Vahel tuli meil mõte, et kõik oli loomulik, ainult me ise olime äkki viimseni meheni pimedaks jäänd.

Ja ma ei tea tõesti, kumb võimalus hirmsam oleks olnud.

Ainult ääretu pimedus, ääretu vaikus!

Siis tundsime kord jälle tugevat tuulepuhangut läbi pimeduse. Kuulsime, kuis köied pingutusid ja mastid nagisesid. Tundsime, kuis laev äkki kiiresti edasi lendas ning vesi keulas kohises.

Ruttasime jälle igaüks oma kohale: tüürimees tüürile ja kakskümmend meest sõudepingile. Ja jälle sündis ime: vaikselt libises laev pimeduse riigist välja valguse maale.

See oli otsekui ülestõus surnuist.

Keegi ei rääkind kaua aega midagi. Vaatlesime ainult vaikselt üksteist. Olime kahvatand

ja kõhnaks jäänd, ning sõnatu haledus täitis meie südamed üksteise kohta.

Vanad meremehed langesid teineteise kaela ja nutsid kui lapsed.

2.

Näis olevat hommik. Meri oli valkjas-sinine ja aurune. Vesi paistis sügavalle läbi. Taevas kaardus kui sinine kumm üle meie pääde.

Laeva ümber oli lumivalgeid õisi, mis nagu veesilmad merepinnal avanesid. Katsusime neid katkuda, kuid nad ei murdund; selle asemel venisid nende varred äraarvamata pikaks. Nad lõhnasid õrnalt ja magusalt.

Taevarannal näis saar. Purjetasime sinna. See oli lumivalge lubjarand, ilma miski taimestikuta, ainult suuri siniseid linde nägime õhku tõusvat.

Kuid eemal näis uus saar, ja me juhtisime laeva sinna poole. Ka see oli niisama tühi, niisama taimestikuta ja loomastikuta.

Nõnda purjetasime kogu päeva, ja nägime viis kuni kuus saart, ilma et nende vahel suuremat vahet oleksime leidnud.

Ainult mõnel oli rohkem linde kui teisel.

Mõnel saarel olid need tume-, mõnel helesinised, mõnel olid nende pikad jalad valged, mõnel punased. Igal pool tõusid nad meie lähenemisel lendu ja keerlesid hääletult saare kohal, lahtisi udusulgi kui sinist lund õhku jättes.

Kippar katsus neid vibuga lasta, kuid nad

lendasid kõik ühes nooltega minema, ilma et ühtki oleksime saand.

Saared olid ühteviisi tühjad. Ainult siinsääl rannal näis suuri ümarikke laike, rohelist ja rusket värvi; kuid see oli ennem miski hallitus või sammal kui tõeline rohi. Paremal puhul võis see miski madal kanarpik olla.

Jõudis õhtu, ja me lähenesime veel ühele saarele. See näis juba eemalt vaadates suurem olevat.

Et meri oli madal, siis jäime saarest poole penikoorma kauguselle.

See näis ümarik olevat, rand jooksis õiges kaares ja saare ülemine osa lõikas ehataevast nõndasama rakulikuna kaarena. Ta oli nagu ketas merre heidet.

Kuid mis seda saart muist eraldas, oli see, et tal rikkalik taimestik näis olevat. Ta oli üleni sinikas-roheline. Rannal seletas silm miski tundmatuid põõsaid, ja kogu mäerinnak oli ääretu metsaga kaet.

Siia saarele tahtsime igatahes maale minna. Et aga õhtu oli, siis saatis kippar ainult seitse meest venega randa, et need saarel ringi vaataks ja siis kas kohe tagasi tuleks või, kui võimalik, öö saarel mööda saadaks ja alles hommikul teateid tooks.

Mina olin nende seitme hulgas.

Sõudsime rõõmsal tujul laeva juurest ära.

Meri oli vaikne. Esiteks oli veel täiesti valge. Meie ankrus laeva allalast purjed valenda-

sid, teisel pool mustasid pilvetus taevas metsa ladvad.

Kuid siis läks päike saare taha, vari langes üle meie ja laeva, vesi meie ümber muutus mustaks, ning vaikides sõudsime videvikus mustava ranna poole.

Tulime randa, vedasime vene üles ja vaatasime ümber.

Kõige päält oli lage lubjarand, siis kõrge kanarpikku kasvatav nõmm ja selle järele mets.

Kuid imelik mets! Tõusid alt kollakas-hallid, ülevalt rohelised mahlakad tüved, kus endiste mahamurdund oksade kannud selgelt olid näha. Alles mõned süllad maast algasid värsked oksad.

Kuid veel imelikumad oksad! Selle asemel, et vähemateks oksadeks ja lehtedeks harguda, laienesid nad suurtena rohelistena lahmakutena, lopsakatena ja mahlastena, mis nagu hiigla-räästad üle meie pääde laotusid.

Jäime imestades ja nõutult selle imeliku metsa ees seisma. Kõigil pool meie ees kollendasid ja rohetasid puude tüved.

Oli juba iseenesestki hämaraks läind, kuid nende hiigla-lehtede all oli päris pime. Ainult siin-sääl paistis nende vahel lapp roosat ehataevast.

Pidasime puude all nõu. Olime nähtavasti niisama tühjal saarel kui eelmisedki, kuid ometi tahtsime õnne katsuda. Mets oli kõrge, ehk paistis üle selle ladva lee suitsu.

Vaevalt olime sellele otsusele tulnud, kui

mina juba puusse hakkasin ronima. Olin kõige noorem ja väledam hulgas.

Tõusin ühelt murdund oksa jäljelt teisele kui treppi mööda, kätega nagu kaljuseinast kinni hoides.

See võttis kaua aega. Vaheajal oli juba täiesti pimedaks läind. Mõned rohelised tähed paistsid sinises taevas.

Ometi suutis silm videvikus veel ümbrust seletada.

Ühel pool oli lilla hämariku loori all lubjane sõmerik ja must meri. Meie laev rullit purjedega paistis nagu mänguasi mu all.

Teisel pool avanes saare ääretu ladvastik. Metsa, kus olime, jatkus veel tükk maad, kuid sellele järgnes uus mets, veel kõrgem ja tumedam kui see. Nii kaugelle kui silm seletas, ei näind jälge inimese eluasemest.

Teatasin seda all ootavatele seltsimeestele. Nad pidasid nõu, mida ma ei kuulnud, ja vastasid siis, et ööseks siiasamma puu alla jääme.

Mul oli esiti nõu kohe jälle alla minna, kuid hakkasin siis lehte mööda edasi astuma. See paindus ja õõtsus mu all kui nahksild.

Korraga tulid teised õhemad ja nooremad lehed vastu. Ronisin nende vahel, kätega servist kinni hoides ja jalgadega teed kobades, kuni jõudsin miskisuguseni põhjani.

Katsusin veel edasi minna, kuid mu käed leidsid ainult libedaid ja serv serva vastu kinni kasvand lehti, mille vahele ma ei pääsnud.

Peatusin mõttes. Oli kottpime ja soe. Lehtedest tõusis vaevalt tunduv lääge lõhn. Miks peaksin veel alla minema? mõtlesin. Kas pole parem siin ööd mööda saata? Siin on ohutum ja soem.

Tõmbusin käte abil jälle lehe servani ja hüüdsin, et ööks puusse jään. Ma ei tea, kas mind ükski kuulis või ei. Igatahes ei vastand keegi midagi.

Laskusin jälle alla ja roomasin kahe lehe vahele. Panin käe pää alla, sulesin silmad ja ootasin und. Tundsin läbi suike veel lehtede lõhna. Kuid varsti magasin raskelt.

Öö näis olevat jahe ja paks kaste langevat. Ärkasin kord külma pärast: alt tõusis suitsu lõhn ja kostis jutukõmin. Ärkasin teine kord: kõik oli vait, paar tähte loitis lehe vahelt.

Ja mina magasin peatselt uuesti.

3.

Järgmisel hommikul ärkasin väga hilja.

Esimesel silmapilgul ei saand ma aru, kus olin: pää oli raske, ümber oli silmisegavalt haljas, hele päikese kuma paistis läbi noore lehe.

Siis tuli jälle kõik mu meele. Tõusin istuli, kuulatasin, — kõik oli vait; hüüdsin — keegi ei vastand.

Mu pää tundus veelgi raskemalt, otsekui oleks lehtede lõhnas olnud midagi mürgist. Keha oli haige halvast asemest.

Hakkasin aeglaselt lehti mööda üles tõusma. Pidasin kätega leheservist kinni, mis olid vesihaljad ja hele-rohelised ning kollaste soontega läbi lõigat.

Jõudsin jälle ühtekasvand lehtedeni. Pidin kogu oma sõrmede jõu kokku võtma, kuni nende libedat pinda mööda üles pääsin.

Veel imelikum oli puu ülevalt vaadates: igalt poolt ühinesid lehed nagu ümarikuks kõvaks palliks, mis paar sülda läbi mõõta. Selle nupu ümber laiusid igale poole suured lahtised lehed.

Oli tüse tuul, nii et vaevalt puu lagipääl püsti seisin.

Igal pool enese ümber nägin samasuguseid valkjaid päid, mõned suuremad, mõned vähemad. Puude nahksed lehed tegid tuules öötsudes vaevalt kuuldavat kahinat.

Taevas oli täis valgeid, triibulisi pilvi.

Mu silmad pöördusid ranna poole, kus õhtul maale tulime, ja otsisid venet. Jahmatasin, — venet ei olnud. Vaatasin siis kaugemalle, ja ehmatasin nii, et vaevalt jalul püsisin, — kesk mere selga nägin meie laeva täiel purjel saarest eemalle kihutavat.

See mõjus minusse nõnda, et silmapilguks maha istusin, kõigist liigetest värisedes. Kuid siis hüppasin jälle üles.

Heljutasin käsi, kübarat, tõmbasin kuue seljast ja lehvitasin seda tuules, kisendasin, — miski ei mõjund. Laev kaugenes ikka kiiremini ja kiiremini.

Siis hakkasin tulise rutuga alla ronima. Langesin lehtede vahelt, ei hoolind hoopidest, libastasin tüve mööda, viimase osa otsekohe kukkusin.

Puu all ei olnud enam kedagi. Kõrge rohi selle ümber oli maha rullit. Leidsin tuleaseme, — tuhk oli juba külm.

Siis hakkasin ranna poole jooksma.

Imelikul kombel juhtusin kohe alguses teele, mida me õhtul tähele ei olnud pannud. Kahe kiviseina vahel keerles lai jalgrada.

Jooksin nii ruttu kui suutsin, pääs ainult üks mõte: Nad on su maha unustand! Nad on su tühjale saarele jätnud!

Vahetevahel nägin põõsaste ja kaljude vahelt merd ning laeva. Iga uue nägemise puhul oli laev kaugemal kui enne. Nüüd näis ta mereseljal veel ainult kui hall täpp.

Põikasin teelt ja hakkasin otse üle nurme mere poole jooksma.

Ma polnud veel kuigi kaugelle jõudnud, kui midagi imelikku, üliloomulikku juhtus. Äkki seisis kesk nurme mu ees inimene, naine, h i i g l a n e.

Selle mõne silmapilgu jooksul, mis puu otsast maha tulemisest kuni siiamaale oli kulund, olin nii palju hirmu ja ahastust läbi eland, et ma enam õieti ei suutnud ehmatada. Minus oli veel ainult loomusunniline püüd end kaitseda.

See, mis nüüd järgnes, sündis nii ruttu, et seda eneselle ainult kui und veel suudan kujutella.

Hüppasin kõrvale, kuid hiigla-naine tegi sama liigutuse ja sirutas käed mu järele välja.

Põgenesin teisele poole, kuid ta oli mõne sammuga mu järel.

Siis haarasin tupest mõõga. Kuid tema ei hoolind sellest kõige vähematki. Mehekõrguste kurekatelde nurme keskel sündis imelik rüselus.

Ta püüdis mind kui tallekest, käed laiali. Ma ei oskand ega julgend mõõka tarvitada. Äkki haaris ta mu õlgadest kinni ja tõstis mu õhku otsekui väikese lapse.

Ta pidas mind mõne silmapilgu oma palge ees, kuna mina kõik aeg käte ja jalgadega siplesin. Alles nüüd nägin, et ta naeris, naeris nõrkemiseni. Ja ühtlasi nägin, et ta oli ilus ja noor.

Siis lasi ta mu maha, kus kohe väsimusest ja hirmust murtud lilledelle istuli langesin. Ta rebis oma pää ümbert natukene loori ja hakkas sõrme ümber mässima: minu mõõk oli teda ometi riivand.

Ta sidus, vaatas mu otsa ja naeratas etteheitvalt. See mõjus minusse imelikult rahustavalt. Nägin ainult ta suuri, siniseid, naeratavaid silmi. Need ei võind tigeda olevuse omad olla.

Ta lõpetas sidumise ja jäi endiselt mind vaatama. Istusin ta ees lilledel kui pisikene laps. Tundsin jälle kui unes olevat.

Tõusin üles, teadmata enam, kas veel põgeneda või paigale jääda. Siis nägin äkki jälle merd ning kaugel laeva kui musta täppi.

See tuletas uuesti mu seisukorda meele. Ahastus, mis silmapilkliku hirmu ees oli vaikind, ärkas minus endise hooga. Tegin mõlema käega

märke kaduva laeva poole, vaatasin hiigla-neitsi otsa ja liigutasin pääd.

Imelik, et mul juba alguses mõttessegi ei tulnud temaga rääkida! Kuid ta näis mind mõistvat. Ta raputas pääd, osavõtlikult ja elutargalt naeratades.

Kas on ta mu seltsimeestega hommikul kokku puutund? Kuis võib ta mind ja mu seisukorda muidu mõista?

Kuid see pääraputus, mis paratamattust ja ühtlasi osavõtet avaldas, äratas minus rohkem usaldust kui miski muu.

Vaheajal kumardas ta maha ja põimis kurekatlaid. Ja see, et ta lillesid korjas, tõendas mulle äkki, et ta oli täiesti inimene nagu minagi.

Ta vaatas mu otsa, pööris ümber ja hakkas sisemaale minema.

Mis pidin mina tegema? Vaatasin uuesti laeva poole, kuid see kadus just praegu taevarannal. Iialgi enam ei näind ma teda ega neid, kes temaga purjetasid.

Hiigla-neitsi vaatas kord üle õla ja natukese aja pärast uuesti. Kutsus ta mind kaasa? Pidin ma minema?

Kuid kuhu pidin vastasel korral jääma? Kui siin saarel on muid inimesi, kas poleks mul kasulik nendega sõpruses olla? Ja kelle abil võidaksin nende usaldust, kui mitte selle naise abil?

Sest kahtlemata oli ta häätahtlik. Ta oli minuga ainult mängind nagu talle või linnuga.

Tal ei tulnud nähtavasti mõttessegi mulle paha teha, ja minu surmahirmust polnud tal aimugi!

Hakkasin ta järel astuma. Kui ta seda nägi, naeratas ta veel enam. Ta kumardas aeg-ajalt ja murdis mõne lille. Siis puutusid ta loorid maad. Astusin ta järel kui kannupoiss.

Nüüd alles nägin, missugune ta õieti oli. Ta noort ja saledat keha kattis vesihall loor. Ta heljus kergelt kahele poole, kui mu ees kõndis, haavat käes lilla õitevihk.

Kuid ikka veel olin miski une ja viirastuse mõju all, nii et mu mõtted korratult ning sihitult lendasid.

Ma ei suutnud oma tähelepanu eesminejas hoida. Nägin lillesid ta käes, nägin sandaale ta jalas, nägin õisi, mis ta tallas, nägin juuksekiharat ta kõrva kohal. Kuid teda ennast tervena ei suutnud ma näha.

Tulime jälle jalgraale, mida mööda äsja olin jooksnud. Läksime hääletult, mina mõned sammud ta järel, ikka veel kui unes.

Meist lendasid sinised linnud mööda. Ta vaatas nende poole sama pilguga, millega minugi poole.

Tulime metsa. Selle suurte lehtede all oli õhk vesi-roheline ja täiesti vaikne, ilma vähemagi tuule hinguseta. Puud ei kohisend, linnud ei laulnud.

Varsti aga harenes mets, meie ees oli lagendik ja sellel inimeste asutus.

4.

Nõnda nägin nende kodu esimene kord.

Täiesti ümarat õue piiras kõrge püstaed. Selle keskel olid ümarikud kojad, roovikutest seintega ja nahaga kaet, kuid ilmatu kõrged. Neid oli viis, kaks suuremat ja kolm vähemat, kõik ühesugused.

Imelik, et ma puu otsas olles neist vähematki märki ei näind!

Väraval peatasin kaheldes: tundus, nagu oleksin üle inimliku raja kuhugi õudsesse, võikasse maailma astund. Kuid neitsi vaatas taha, ja ma läksin.

Ta viis mu esimesse suure kotta. See oli ruumikas hoone, kuhu valgus ainult alati lahtisest ukseavandusest näis tulevat. Seinu ja põrandat katsid tumepunased vaibad. Kõrgelt laekitsusest rippusid alla hallid, lillad ja rohelised loorid ning vööd.

Ta lükkas mu padjale kesk koda istuma ja kadus ise välja. Kulus mõni silmapilk, mil vaevalt ümbrust suutsin imestada. Siis läks koda silmapilguks pimedaks, sest kaks kogu astus üle läve sisse.

Hiigla-neitsil oli omasuurune vanamees kaasas.

Vanamehel oli allavajund servadega hall kaabu ja põlvini ulatav paks pika karvaga mantel. Selle alt paistsid ta sääred, niisama karvased kui mantel.

Nad vaatasid korda mööda minu ja üksteise

otsa. Kulus mõni silmapilk, siis läks neitsi jälle välja.

Vanamees istus teisele padjale ja vaatas ühtsoodu mu otsa.

Tal oli ümarik nägu, mida kõrvend-karva lühikene habe üleni kattis, tömp nina ja silmad kui sinised tinanööbid. Ta ei pilgutand kordagi neid, vaatas, ainult vaatas.

Tundsin hirmu, aga ka miski usaldust selle koletise vastu. Mis kavatsus oli neil? Mis mõtlesid nad minuga pääle hakata?

Neitsi tuli varsti tagasi ja pani mu ette mõned puu- ja kuivatet nahknõud piima, mee ja õhukeste kuivade karaskitega.

Tõesti, mul oli nälg. Alles nüüd märkasin seda. Hakkasin sööma, kuna nemad silmipöörmata mind vaatlesid, neitsi ühtsoodu naeratades, vanamees aga niisama tõsiselt nagu ennegi.

Maitsesin korda mööda iga toitu, kuni isu kadus. Muude hulgas oli nahk-külimitt peente marjadega. Kuid need olid nii küüvitsa marjade sarnased, et ma neid katsuda ei usaldand. Alles nende tungivate märkide pääle sõin pihutäie marju. Need maitsesid aga hoopis teisiti kui olin ootand.

Kohe selle järele tundsin imelikku väsimust ja und. Kas mõjus nii söömine, need marjad või oli see hirmurikas, ohuline hommik mind nõnda väsitand, ei tea.

Vajusin kummuli kahe nahkpadja vahele, millel villapool oli väljas, ja magasin silmapilgu

pärast kui surnud. Ma ei kuulnud, kuna nad välja läksid, ega ka seda, kas nad hiljem sees käisid.

Kui ärkasin, oli päike juba üle poole taeva. Tundsin janu. Astusin õue, lähenesin ühele vähematest kodadest. Selle lävel istus hiigla-neitsi, käed rüpes.

Kuid vaevalt oli ta mind näind, kui üles tõusis, kotta kadus ja säält tagasi tulles mulle piima tõi. See, et ta mind nõnda mõistis, pani mu imestama. Jõin, naeratasin, — võib olla, esimene kord kogu päeva jooksul, — ja hiigla-neitsi naeratas niisama.

Saatsin kogu õhtupooliku õues imelikus meeleolus mööda: ei teadnud, kas olin vang või vaba; ei usaldand kuhugi minna, kuid ka siin ei tunnud enese kodus olevat.

Vanameest ei olnud kordagi näha, neitsi kadus tihti ära.

Liikusin ettevaatlikult õues ringi. Vaatasin läbi kõik kojad. Kahes suuremas nähtavasti elati, kuid kolm vähemat olid aidad.

Esimestes oli palju nahku, riideid ja patju, teistes aga lugematu arv suuri ja väikesi vakku, külimitte, matte, kappu, karpe, pütte ning sõelu. Seinte ümber käisid ringi riiulid vasest, savist, puust ja nahast kausside ning kruusidega.

Suure õuega oli ühendet kolm samasugust täiesti ümarikku vähemat õue. Neis oli maa lugematuist sõrajälgedest mullane. Nähtavasti olid need elajate tarad, kuid nüüd olid nad täiesti tühjad.

Kui kõik oli vaadet, istusin jälle koja lävele. Õuest välja ei usaldand ma minna. Istusin, vaatasin, kuis metsa ladvad päikese alanemisega värvi muutsid, ja ootasin päeva kulumist.

Kui pikk, ääretu pikk oli see päev! Kui imelikke tundmusi äratas minus õhtu lähenemine, kui taevas jälle roosaks ja roheliseks muutus! Kui kauge oli aeg, mil seltsimeestega üle õhtupunase mere sõudsin ja nõndasama roosa taevast vaatlesin!

Üle lagendiku ujusid pehmed, soojad udud. Mets eemal muutus lilla-värviliseks. Kui õhtu sinimantlid läksid läbi õhu.

Hämara jõudes tulid lambakarjad koju. Need olid suured, rammusad, paksu halli ja musta villaga loomad, palju suuremad kui iial olen näind. Nad tulid, ilma et keegi neid oleks karjatand, ja täitsid tarad äärest ääreni.

Mind toideti jälle nagu pisikest last ja pandi magama ühte vähemasse aita, mis niisama patjade ja vaipadega oli täidet kui suuremadki.

Lamasin kahe pehme padja vahel ja mõtlesin, kuid ei suutnud oma seisukorda mõista. Kõik oli nagu tõelikus, inimlikus elus, ja ometi oli kõik üliloomulik, ilmvõimatu. Kuid kogu teekond oli juba ammu mu pääs tõeliku ja üliloomuliku segi heitnud. Ma ei suutnud enam küllalt imestada.

Mõtlesin ja mõtlesin, uni ei tulnud. Mul hakkas kuum, viskasin padja kõrvale, kuid see ei aidand. Siis astusin õue.

Võis olla kesköö. Kõik oli vait. Kuulsin lammaste mäletsust ja astusin tara poole. Sääl

lamasid loomad nii tihedalt, et maa hingava ja sooja lademega üleni oli kaet.

Lasksin aia najale ja vaatlesin kaua seda süütut loomakarja. Minus võttis maad hale ja abitu meeleolu: nii nagu nemad ses arusaamatus maailmas, nii olin ka mina!

Tõstsin silmad üles. Taevas näis mõnel silmapilgul tume-sinine, siis lilla, kuid siis jälle tume-tume-roheline. Avarus oli täis ähmaseid, leegitsevaid tähti.

Vaatlesin kaua neid. Siis äkki panin tähele imeliku asja: odamees oli kummuli, kooditähed tagurpidi.

5.

Järgmine päev kulus sessamas ebamäärases meeleolus, milles eelminegi. Läksin ja tulin omapääd, nagu lambadki; kuid ma ei teadnud iial, mis õieti võisin, mis mitte.

Aga ometi usaldasin nüüd palju enam. Mitte üksi õu, vaid ka ümbrus, kogu saar oli mulle vaba.

Mul oli kavatsus mööda randa saare ümber käia. Kuid see näis kergem olevat kavatseda kui korda saata.

Saar oli nimelt suurem kui olin arvand. Ta oli pikergune, ja me olime talle oma laevaga terava otsa poolt lähenend. Pääle selle oli rand mõnes kohas liig järsk, metsik, üksainus segipaisat kivirahnude väli.

Kuid igatahes sain saarega tuttavaks. Ristlesin suure osa sellest läbi, teeks lammaste radu

tarvitades. Need tungisid kaudu kõige pimedamate tihnikute ja üles kõige järsumatele kaljurinnakutele.

Põhja-ida pool tõusis astmete kaupa kõrge, kuiv nõmm, täis mehe-kõrgusi sammaldand kive, mis uisa-päisa siia-sinna paisat.

Siin polnud muud taimestikku kui madarapunane kanarpik ja imelikud lilled, mille tüve maad ligi sammetine lehevanik piiras ning mille paarisüllast sirget vart pisukeste helekollaste õite hari kroonis.

Nõmm lõppes kõrge kivipõrandaga, mida kaljuimarad kui pitsid palistasid.

Siit avanes ääretu vaade üle saare sinikauguse.

Sääl all valendas lubjane sõmerik, sääl punaste kaljude väli, sääl aga sinisalude otsatus ja äärmises põhjas püsti seintega hall mägi, mis mere peitis.

Tuul lõõtsus läbi avaruse, valgeid pilvekeri kerkis ääretusest, — kui voldid rullusid vaevalt nähtavad lained üle mere mõõtmatu selja.

Kuid mina ruttasin edasi. Eksisin metsa pimedikus, kohmasin sammalsois, komistasin kitsastes kaljulõhedes üle pää ulatavates sõnajala puhmastes.

Leidsin kesk saart sügava oru. Nõrelised puud ulatasid üle selle randade. Allikas tilkus kui hõbepisaraid. Läbi pimedate latvade näis keskpäises taevas tähti.

Siin-sääl oli lagendikke käharate hiigla-puu-

dega. Niitusid peitis paks rohi. Oja angervaksa-kallastega lõikas kui vöö läbi rohu haljuse.

Taimestik oli tuttav, kuid lähemal vaatlusel siiski võõras.

Kase sarnased õrnad põõsad olid üleni roosas õilmes. Küüvits oli männa kõrgune. Tamm kandis raudmusti nõelu.

Kõik lilled ja puud, mida tundsin, olid üliloomulikult suured. Puude lopsakad ladvad olid kui künkad, metsasalgad kui mäed.

Ja üle kõige ääretu üksinduse tundmus.

Ma ei taband metsas iial muid loomi pääle lammaste ja lindude.

Lambad ilmusid kaljulõhedes vahetevahel ootamatult mu ette. Nad taganesid kõpsuvate jalaliigutustega, uudishimulikke silmi minust pöörmata.

Linde oli ääretu palju. Nad lendasid suurte salkadega ja üksikult. Puude tagant õhetasid nende sini-läikivad parved. Mererannal tulid nad tuulega. Ja õhtul tiivutasid nad üle ehataeva.

Kuid nad ei laulnud. Isegi nende tiivalööke ei kuulnud ma.

Nende hulgas oli pärlmutriseid siure ja lohmakaid, halle ümrid, kes liikumata rannal istusid. Nende keskel segisid väledalt punased teevitsad ning jõhvlinnud, — pisukesed loomad, kahe pika punase jõhviga hännas, — pigemini liblikad kui linnud.

Miski märki muist inimestest ei leidnud ma saarel. Ja väsind uitmast, tulin jälle koju. Langesin voodi ja magasin ilma unedeta, et järgmisel päeval uute unenägude jaoks ärgata.

Püüdsin mõista seda elu, kuid mu mõte ei liikund paigast. Pigemini oleksin harjund eluga koerakoonlaste maal kui siin.

Kes olid need hiiglased? Kust olid nad siia saand? Oli sel saarel varem enam elanikke?

Või oli olemas suur hiiglaste ühiskond, ja see paar siin oli ainult nende äärmine võsu, äärmisel saarel? Oli neil läbikäimist teiste hiiglastega teisil saaril?

Mitmed märgid sundisid mind seda arvama.

Neil oli nimelt riideid ja riistu, mis nad koduste abinõudega ei võind valmistada. Nad pidid neid mujalt saama. Kuid kust ja kuidas?

Pääle selle polnud nad metslased. Kuid üksi olles võib inimene ikka ainult metslane olla.

Ma ei saand aru nende majapidamisest. Midagi ei tehtud siin nagu tööd, ja ometi oli kõike küll.

Kuid kõige enam pani mind imestama üks asi: nad ei rääkind. Ja ometi ei tea ma õieti, kas nad päris tummad olid.

Võib olla, nad ei tahtnud rääkida, seda asjatuks pidades. Võib olla, oli neil oma mõtteavaldusviis, mis meie omast põhjani erineb.

Nad ainult vaatasid üksteise otsa, et mõista. Ja imelikul kombel mõistsid nad minugi mõtteid alati, kui mu silmi nägid. Mil kombel, — seda ma ei tea.

Nad olid lihtsalt targad — ühe isesuguse tarkusega, mida meie ei tunne. Nad näisid loodusega ühte sulavat ja nende teadvus näis loo-

duse teadvus olevat. Ning sellepärast arvan, et nad ka loomi ja puid niisama hästi mõistsid kui mind.

Kas nad midagi kumardasid? Kas oli neil usku? Ma ei tea.

Kuid õhtul, kui päikese ketas merre oli langemas ja veel taevarannal peatas, tarretasid nad silmapilguks, pärani silmad päikese poole pöördud, ilma valuta ja igatsuseta.

Miski ei segand neid siis. See kestis ainult silmapilgu, kuid see oli täiuslikum rahu kui iial võib kujutella. See oli kogu inimese puhkus, tundmuste ja mõtete suur hääletus.

Oli see nende palve? Oli niisugune nende usk? Võib olla.

Ja õhtul oma asemel silmi sulgedes tundsin, kuidas mind nende tarkuse lained ümbritsesid.

Tundsin nende elu suurt hääletust, mis mind kui udutiivul elumaailmast unemaailma kandis.

Kuid hommik tuli uute imedega.

Mõistsin lõpulikult: sel saarel polnud muid elanikke. Ja veel mõistsin: siin ei olnud iialgi talve.

Nad ei tunnud külma ega häbi. Nad olid peaaegu alasti. Ja kui nad ka midagi seljas kandsid, siis igatahes mitte külma või häbi pärast. Nende riided polnud kummagi kohased.

Nägin hiiglase tütart tihti alasti. Ta ei põgenend iial muu eest sarnasena. Ta tuli sagedasti nii mu vastu. Ta ei pannud seda üleüldse mitte tähele. Ja nõnda oli ta väga ilus.

Ta ehtis ainult omi juukseid ja jalgu.

Ta tegi keerulisi palmikuid, neisse värvilisi lõngu ja hõbeniite põimides. Ta sidus nad pää pääle üles, ehtis neid läikivate merikarpidega. Või nad langesid kahel pool ta põskede ümber kui õõtsuvad humalakobarad.

Ta kängitses jalad tumepunaste madalate kingade, kullat-servaliste sandaalide või süsimustade imeõhukeste nahksukkadega, mis niueteni ulatasid.

Nii oli ta ilus, kui äkki mu ees põõsad kahele poole lükkas ja lagedalle astus, riidetu ning sätendav. Või kui teda mööda mereranda nägin jooksmas, pää seljas, väljasirutet käsivarsil sinised linnud avat tiibadega.

Ma pole ühtki naist sarnasena näind. Ta oli kui jumalanna. Ta oli kui ilu ise. Kogu ta keha oli ilu. Võisin teda peaaegu ilma häbitundeta vaadelda.

Hoolimata suurusest, näis kõik temas õrn: ruugete juuste piirat nägu, roosad kõrvad ja naeratav, kuid harva avanev suu.

Imelikumad kui miski olid aga tema silmad: meeleolu peeglid, hingeallikad pikkade ripsmete raamis, kust otsekui mõtete oja sulises.

Kui ta õhtul omas armsamas asendis kesk õue peatas, — käed kuni küünarpäädeni tasaloodis, siis aga püstjoones õhku tõstet, — siis arvasin ta silmist tulijõe maailmade valguse poole voolavat.

Päev oli kulund ta ilu imetluses. Ta mälestus viskas üle mu une kui sammetise telgi.

6.

Silmi avades nägin läbi ukse päikese-valget õue ja hiigla-neitsit tallekeste sõõris.

Need olid kaunid, erksad loomad, õrnad kui lapsed. Nad jooksid siira-viira kodade vahel põigeldes kui kerad.

Ja hiiglase tütar püüdis neid. Ta laotas käsi, ta lasi põlvili nende ette, pingutas kaenalde ja maa vahele loorid kui võrgud, kuhu voonakesed uperpalli langesid, ning naeris kui laps.

Ta oli kaunis, kuid kaunimad kui miski muu olid tema liigutused.

Ta hüppas pikil sääril kui hirv suuri samme, pää seljas ja käed ees. Siis kumardas ta alla, käed üles heidet. Ja siis langes ta äkki murule, vajus maad ligi, pää kätesse peidet, neitsilik ning õrn.

Kuid uuesti, uuesti ärkas ta ilusatele vallatustele. Ta loorid lehvisid õhus kui tiivad. Ta jalad paljastusid üle põlvede. Ta pale hõõgus juuskobarate keskel.

Siis istus ta väsinult murule, ja tallekesed kogunesid ta ümber. Nad heitsid ta sülle, ta jalgadelle — tumedad laigud sinihallidel looridel.

Nii istus ta kaua, käed rüpes, vaade liikumata lammaste kohal. Ta ilme muutus unistavaks ja ta silmist loitis nukrus.

Siis tõstis ta äkki palge ja nägi mind. Ta hüppas üles, naeratas vaevalt, raputas pääd ja

kadus puude varju. Tallekesed läksid kepsutades ta järel.

Hüppasin üles kui tundmatu hääle hüüdest. Mu uni segunes tõelikkusega. Ja tõelikkus oli kaunis kui hommiku-kastene unistuste maa.

Ma kadusin metsa. Taevas sinas kui ülaste pärg. Kaugus kutsus ja meelitas.

Tundsin imelikku kergust. Kui võõrad käed oleksid mind läbi salude kannud. Mida kiiremini läksin, seda kergem oli käia.

Lehed lõid mu palgesse, õied puutusid mu huuli. Joobusin õitest ja lindude kirendusest.

Õied rippusid alla vihkudena, kummisid väravaid üle mu tee. Linde tõusis igalt oksalt, nad lõid värvilisi vikerkaare üle latvade. Läbi puie lõikasid päikese mõõgad, tuliseid vööte üle linnuparvede ja lillekuhilate heites.

Oli kui suur pidupäev metsatemplites.

Üle niidu kerkis sinine põuaudu ja lillede uim. Siurude hännad sinasid alla üksikuilt puilt, jõhvlindude niidid punasid õhus.

Mu jalad uppusid rohus kui lopsakas maavillas. Läbi haljuse tungisid kullerkupunööbid. Mina aga ruttasin üle rohu ja lillede kui tantsides.

Siis äkki nägin teisel niidu serval hiiglasarapiku all kui viirastust: lehvisid hõbedased loorid ja kadusid. Ruttasin sinna, — nägin loore niisama kaugel. Mina lähenesin, — nemad kaugenesid.

Algas imelik põgenemine ja tagaajamine.

Ma ei näind peaaegu midagi, ja ometi teadsin,

et keegi mu ees ruttas. Ma ei teadnud, miks, kuid ometi tahtsin teda tabada.

Ruttasime läbi tihnikute, üle niitude, kaudu kaljulõhede.

Kui väsisin ja peatada mõtlesin, nägin loore lähedal. Kui niidu servale jõudsin ja ei teadnud, kuhu pöörda, heljutas teispool niitu keegi nägematu puid. Ja kui tihnikusse olin eksimas, poetas keegi mu ette värskeid õisi.

Nõnda eksisin meeletu visaga kaua. Päike rändas kesklõunas. Mets vaikis, varjud olid lühikesed.

Jõudsin jälle kesk saart sügavasse orgu. Olin surmani väsind, langesin allika kaldal'e kummuli, kumardasin hõõguvad huuled joomiseks.

Kalda sinisavi seinast tilkus hõbedane oja, klaasised kublad keerlesid üle vee pinna. Allika peeglis värisesid mõned kahvatud tähed.

Vaatlesin neid liikumata. Äkki nägin, et kaks nende hulgas kiiresti lähenesid ja suurenesid. See kestis silmapilgu, — ja juba vaatasid mu vastu allikast paar suuri sinisilmi.

Hüppasin hirmunult üles. Kuid minu selja taga polnud kedagi. Ainult lehed värisesid natukene.

Algas uuesti rutt läbi metsade.

Ma ei mõtelnud enam midagi, — ruttasin ainult. Mu põlved vabisesid, hingeldasin, — ruttasin ainult.

Päike alanes, varjud pikenesid.

Jõudsin vahel mere randa. Kuulsin kalju-

rünka tagant sandaalide rabinat sõmerikul, kuulsin lähkrikive merre veerevat.

Üle õilmes lodjapuu keerlesid siuruparved sambana. Neid oleks nagu keegi minnes õhku heitnud. Lilled ja linnud juhtisid mu teed.

Päike punas taevaserval. Meri oli purpuri katte all. Taevas tukkusid punased pilved kui hiigla käed.

Olin eksind võõrasse metsa, kus polnud varem käind. Oli pimedaid samblasoid, — hüplesin mättalt mättale; tuli mäerinnakuid, — rändasin lambateid.

Ikka kõrgemalle, kõrgemalle tõusis mu tee. Aeg-ajalt pöörsin ümber ja vaatasin taha: all sinas saare ladvastik, õhkus meri, roosatas taevas.

Tundsin ääretut väsimust. Tundsin nälga ja janu. Mu liikmed vabisesid.

Istusin kivile ja toetasin pää kätele. Öö lähenes. Suur kibedus täitis mu südame.

Siis äkki nägin otse mu vastu õitsevas põõsas nägu ja silmi. Need haletsesid, naersid ning kutsusid.

Hüppasin üles ja tormasin edasi. Kahmasin sülle ainult õisi ja lehti.

Hämaras vilkus mu ees mööda kaljuseina hõbedase loori kullane palistus. Roomasin kiiresti selle järele, — haavates käsi, tabamata loori.

Olin kalju lael. Ümber oli roheline taevas.

Väikeses lohus kesk mäeharja mustas üksik koda.

Taevarannale kerkind kuusirbi valgus pais-

tis koja lävest sisse. Kuu hõbedases valguses lamas patjadel hiiglase tütar kinni silmil, avat kätel.

Langesin ta kõrvale põlvili.

Ta liigutas vaevalt end. Ta silmad laugude all hiilgasid. — Peitsin hõõguvaid huuli ta looridesse, ta juustesse, ta rinnale. — Ta huulte joon värises kui kauguses. — Peitsin hõõguvaid huuli ta huulile.

7.

Algasid õnnelikud, joobnustavad päevad.

Kui uni on see mulle, kui olemattuse riik, kuhu mind mu mõte tagasi kannab.

Vahel kaljumäe üksindases kojas, vahel kodu õues, vahel metsa haljastes telkides, — nõnda kulusid meie päevad. Meie armastuse palang ulatas ühest saare otsast teiseni. Mere, metsa, värvilise taeva, — kõik matsime selle lõõma.

Hommiku päikese teravad nooled äratasid meid pärast armastuse öid. Lamasime üksteise kõrval, üksteise kaela ümber hoides, põsk põse vastu, ja vaatlesime hääletult mäge, metsa ning merd.

Siis vaatasime üksteise otsa, häbesime, hüppasime üles ja põgesime välja.

Lilledesse, rohtu, lehtedesse peitsime oma armastust.

Mänglesime metsas, karglesime kanarpikus. Peitsime end kurekatla väljal, mängisime petet puhmastes, — ja see, keda leiti, pantis suudlustega.

Leidsime mättas kimalase pesa, — jõime mesimune. Leidsime puus kusala, — sõime mesikärgi. Mesiste huultega langesime üksteise kaenla, — mesiste huulte, mesiste kätega.

Kumardasime üle allika, vaatlesime üksteise silmi, ulatasime huuled, et vees suudelda, — suudlesime kaldal, — suudlesid vastuhelgid vees.

Meid saatsid tallekesed mägedelle. Ta ehtis neid paelte ja lilledega. Pärjapäistena hüppasid nad meie ümber.

Kuid keskpäivil, kui olime väsind rõõmust ja armastusest, istusime puude alla, ja õrn kurbus võttis meie üle võimust.

Peitsin pää ta rinnale, sulgesin silmad, kuulasin — mida? — ei tea. Võib olla, iseenese, võib olla, tema, võib olla, kogu maailma südametukset. Kõik peitus selles: õnn, unustus, igavik. Ainult olla nii — igavesti.

Ma ei teadnud temast midagi. Ühtki sõna polnud me vahetand. Ma ei teadnud isegi ta nime. Veel enam, ma ei teadnud sedagi, kas tal üleüldse oli nime.

Ja ometi, ma pole ühtki inimest nõnda tunnud kui teda. Kui ei olnud ühiseid mõtteid, siis olid ühised tundmused. Tundsin teda kogu oma olevusega. Mõistsin käte, rinna ja huultega.

Mida pimedam, vaiksem ja üksindasem oli, seda lähedam oli ta mulle. Tundsin, kuis suudluses me hinged vahetusid, kuis kaisutuses viimsed seinad me vahel murdusid.

Tema aga armastas mind vaadelda. Vaa-

delda tundide kaupa liikumata, mu pääd oma süles hoides.

Ta silmist voolas kui kiirte vihk, loitis pehme tule laine. See ümbritses mind nagu magus paitus. Ja ma ei tea tõesti, mis oli magusam: ta suudlused või ta silmade põhjatu sügavus.

Nagu luik ujusin ta silmade läikival pinnal, kui metspart süüvisin ta pilkude sügavusse.

Võib olla, rääkis ta mulle omal silmakeelel palju asju, kuid ma ei mõistnud selles muud kui ääretut hellust.

Neil silmapilgel ei mõtelnud ma midagi, ja kas tema mõtles, — ei tea. Vist ei. Ta ei mõtelnud kunagi. Ta ainult naeratas.

Nägin ta silmis põhjatut sügavust, pööritavat, mõistust pimestavat. Tundsin ta vere lainetust, kuulsin ta südame värinat.

Ja ma uppusin, uppusin.

Kui enese temast vägisi vabastasin ja põgenesin, jäi ta roidunult lamama. Ta pool-kinni silmad läikisid pehmelt, ta pool-lahti huuled naeratasid raugelt. Nii lamas ta lilledes. Ta oli õnnelik.

Ja kuhu ma ka läksin, — leidsin ta uuesti eest. Ta oli kui loodus igal pool. Ta oli kui mäekünkad, kui puhmad, kui niidud mägede vahel.

Ta lamas nurmedel. Ta sirutas käed kui oksad mu vastu. Ta silmad sinasid kui allikad küngaste vahel. Tuul tõstis ta juukseid kui pilvi.

Nägin ta rindu kui mu kodu vaikseid künkaid. Ta jalad olid kui oru kaldad. Ta põsed õhkusid kui väljad päikese veerul.

Ja ma ruttasin ta poole. Kumardasin üle ta valge kaela. Langesin ta magusaile huulile. Kummusin palgega ta rinna küngastelle.

Ah, kui mäletan kõike seda, kui kahju on mul temast! Kui hää oli ta siiski, hoolimata kõigest!

Iga kord oli ta uus ja ometi vana, nii vana, kui oleksin teda näind ühes teises elus, ammu enne seda.

Nägin teda vahel sügavas metsas: heleroheline helerohelises, pärg pääs kui metspiigal. Ta seisis liikumata puu all, ja must tall seisis niisama liikumata ta kõrval.

Ta silmaterad olid kõrvale pöördud, näol ilme kui hirvel.

Siis taganes ta vaikselt metsa, mind nähes, ometi vaatamata, — et silmapilgu pärast esile tormata ja mind ennast vastu tõmmata.

Ehk nägin teda mere rannal. Tuul ajas suuri siniseid laineid, valgeid pilvi tuli avarusest. Siis oli ta sääl.

Ta tuli läbi vee. Nägin ta niudeid lainetes, ta rindu vahus.

Ta tuli suurte lindude salgas. Nende sinised tiivad lehvitasid ta kaela ümber. Nad nokkisid suuri helepunaseid marju, mis ta nagu helmede rida huulte vahel hoidis.

Siis heitis ta linnud mõlema käega kui lillekimbud õhku ja ulatas omad huuled mulle. Meie ümber on lindude vikerkaare vihm.

Tema armastus muutus lõõmavaks kui keskpäev.

Ja ometi ei teind ta tihti midagi, et mind sundida. Mida nõrgem ta oli, seda vägevam oli ta. Ta lamas ainult ja naeratas.

Ta oli kui laps. Ta lubas enesega teha, mis tahtsin. Ja mida rohkem talle paha tegin, seda tänulikum oli ta.

Ta sai mind uskuma, et temast suurem ja tugevam olin.

Näis, nagu oleksin mina tema liivale paisand, ta juuksist murule tõmmand, teda vägistand. Ta käed olid jõuetult süles, mööda ta põski veeresid pisarad ja ta silmad särasid õnnest.

Neil ajul tundsin elu täiust, kuid ühtlasi hakkas minus miski rahutus maad võtma.

Ma ei teadnud, kuis vana hiiglase vastu olla.

Mis arvab ta minust? mõtlesin endamisi. Ta peab ju teadma meie vahekorda? Mis kavatsus on tal minu kohta? Mis mõtleb ta pääle hakata?

Harva, väga harva nägin vanameest. Ehk ta kalastas kusagil teisel rannal. Ehk ta elas lambakarja läheduses tolpool saart. Aga vahest hoidis ta minu eest meelega kõrvale?

Vahel juhtus ta mulle metsatihnikus vastu. Kuid ta ei pannud mind tähelegi. Ta läks minust mööda oma musta lühikese mantli ja paljaste põlvekeermetega kui kõndiv kell.

Mulle tundus alati, et ta oli hajameelne ja mind ega midagi enese ümber tähele ei pannud. Ta käis väga tasakesi oma teed ja oli ühteviisi tagasihoidlik ning pehme, hoolimata suurusest.

Tegin kord katset temaga kõnelda. Rääkisin maakeeli ja, kui see ei mõjund, siis lätikeeli. Kuid ta ei pannud seda tähelegi. Tema kohta ei näind inimlikku kõnet olemas olevat.

Üleüldse näis ta leebus ja häätahtlik, kuid ometi oli tema see, kes iial mind mu elu õudust ei lasknud unustada. Nagu vari tuletas ta meele seda kuristikku, mis mind tõelikust elust eraldas.

8.

Kesk ümbritsevat und tundsin tõelisena ainult hiigla-neitsi armastust. Tundsin ainult seda magusat tuld, mis ta kätest minusse voolas; seda pööritavat mürki, mis ta silmist hoovas.

Meie armastus muutus kohutavaks kui keskööine päike: meie ümber oli pime ja ometi silmipimestavalt valge.

Sagedaid tulekahje plahvatas meie veres, lugematud lõkked voolasid läbi meie liikmete.

Meie ei teind enam vahet öö ega päeva vahel. Need kulusid ühesuguses joovastuses. Rippusime üksteises kinni, silmapilgukski nõrkemata. Olime kui kaksikud armastuse aias.

Oli öid, mida värinata ei või meele tuletada.

Magasin ta süles. Ta käed palmisid mu piha ümber, peitsin pää ta lõhnavaisse juukseisse, nägu vastu ta kuumniisket rinda surut.

Olin ta kaisutustes kui laps.

Tundsin veres ainult üht tungi: lähemalle temale, lähemalle! Ainult üht suurt valu: sulada

ühte, saada üheks, hukkuda ühes! Ei midagi muud.

Nõnda lamasime tundide kaupa liikumata pilkases kojas. Keegi maailmas ei teadnud meist midagi, ja meie ei teadnud maailmast midagi.

Kuid kui päikese kiir hommikul meid äratas, tundsin imelikku väsimust. Lamasin ta käsivarrel roidunult, haige kirglikust ööst.

Tema aga vaatles mind naeratades. Ta suudles mu väsind huuli, silmi, kõrvu, hambaid. Ta tikkis suudlusi mu kaela, kuklasse, õlgadelle, rinnale, selga.

Siis sundis ta mind silmi avama, ja vaatles neid kaua.

Ta oli nõndaviisi ilus, armas ja kohutav: riidetu, patjades ja loorides, hommiku värisevas valguses, suured silmad mu üle kumardet.

Ta ümarikud rinnad õhkusid mu kohal, must juus oli segi paisat, rippus raskelt alla, selle varjus värises ta huulte joon imelikuna ja kaugena.

Vahel ei näind talle mu mõtted meeldivat. Ta sai kurvaks. Ma pidin kõik jõu pingutama, et omi mõtteid muuta. Kuid ta sai sellestki aru, ning naeratas veelgi kurvemalt, — kuni meid uus kire söõst üllatas.

Hakkasin armastama öid: siis ei mõistnud ta mu mõtteid, vaid tegusid.

Olin ühesoolises palavikus. Mu palged lõkendasid, silmad valutasid, süda lõi tormiselt. Ma ei suutnud end enam valitseda.

Põgenesin metsa, põgenesin öösse. Hiilisin

läbi kuusikute, — oli kuum, läbi männikute, — hõõgusin.

Kuid ta oli sääl, ta oli igal pool. Mustade tüvede vahel nägin teda loivivat, puhmastes ta silmi säravat, sammalpadjul ta keha valendavat.

Ta oli igal pool, kuhu pöörsin: puis, järvis, niitudel. Taevas ja maa oli teda täis. Teda ei olnud üks, teda oli lugematu palju, teda oli kõik.

Lopsakas rohi oli kui tema juus, jäin udujoomedesse kui ta palmikusse, vabisesin öötsuvail soil kui ta rinnal.

Öine pimedus oli tema kaisutus, pälkude välge ta verelöök, latvade kuulmatu kohin ta õrn ohkamine.

Ta saavutas mind kasesaludes, loidapuude, küüvitsade keskel, paelus mind silmiga, võrus kätega, laskis mu üle kummuli, imes tühjaks.

See oli hirmus. Naise kirg on hirmus.

Miski ei kaitsend mind. Me kukkusime kummuli kojas, langesime õues lammaste keskel; jalgrajal, pooles tees kodu ja mere vahel, oli meie voodi.

Kuumal ööl, taevarannal kerkiva punase kuu valgel armastas ta mind segivisat patjadel ning käristet looridel.

Ta oli himune nagu loodus ja täitmatu nagu maa.

Tema kaisutused olid piinav-valusad, ta suudlused salvavad kui ussi omad.

Ta lõhnas kui põõsas. Ta kirg tõusis kui udu. Ta keha kuum niiskus põletas mu liikmeid.

Aga kuu nõrgal valgusel nägin ta nägu. Ta suu oli suur ja mustjas-punane kui veres. Ta silmad olid pool-kinni kui kassil, nende säras oli lõkendavat verejanu.

Ja selle lõkendusega hukkas ta minu, hukkas iseenese.

Tegin meeletuid põgenemiskatseid.

Hiilisin metsa, ruttasin lammaste rada mööda kahe kaljuseina vahel. Olin teel kogu öö. Jõin allikatest, vaatlesin siravaid tähti kaljude kohal ja rõõmustasin vabaduse üle.

Kuid siis oli ta jälle sääl. Nägin teda äkki kalju najal seisvat, kahvatu nägu mu poole pöördud, silmis etteheide.

Leidsin siis neeme ninas vene, lükkasin lainetelle ja katsusin põgeneda.

Kuid ta saavutas mu ujudes, lükkas ümber vene, haaris mu sülle, mängis minuga kesk lainete lendu. Me mattusime vahu pilvedesse, ta juuksed ujusid vees kui meriheinad. Ja nagu part Ilmatare põlvel, nii puhkasin viimaks ta rinnal.

Ah, milliseid silmapilke elasin üle noil ajul!

Ärkasin vahel pärast suuri palanguid mere liivasel rannal lainete loksest või nõmmel kõrgete kadakate vahel kõledal päeval. Taevas oli tühi. Tühjem oli mu süda.

Ärkasin vahel õhtu veerul soo rannal samblas. Päike veretas madalas kidurate pedajate vahel, karusambla nupud punasid. Kurb õhtu! Veelgi kurvem mu süda!

Lamasin uimaselt kaua aega.

Siis nägin vana hiiglast puude vahel tasakesi minevat, enese ette vaadates, kuid näol pilkeline naeratus. Ja see, et tema naeris, täitis mu kohutava aimusega!

9.

Tuikusin üksi vahusel rannal kõrgete kivide vahel. Valus õhtupäike veretas pilvis.

Kui palju päivi oli kulund, ma ei tea. Tundsin ainult, kuis elujõud minust tilk tilga järele vähenes.

Mu pää oli tinaraske. Juuksed läksid halliks ja hakkasid langema. Iga pihutäiega võtsin neid kuklast kui harjaseid. Vaatlesin omi luisi käsi kui korjuse omi.

Ma ei mõtelnud enam midagi. Otse kui läbi udu kajastas mulle viimne mõtte-kuma:

Oled ainult inimene. Inimene võib armastada üksi inimest. Hiiglase armastus on inimese surm.

Kõik ümber aitas ainult tõsta mu rasket meeleolu: loksuv meri, madarpunased ja kinnavere värvi kiviseinad ning must-lopsakad põõsakuhilad.

Siis järgnesid nelinurgelised kivitiigid, mille surnud vesi oli paaruse-karva kui mürk. Mööda seina igritses laisalt imajas ojanire.

Mustad kivid ulatasid üle mu pää. Nende sakilised jooned muutusid salapärasteks ja kohutavateks. Pöörsin aralt ümber, ning kivinesin jahmatusest.

Otse mu ees, kesk verisule-värvi kõrrestikku seisis hiigla-neitsi.

Kuis oli ta nüüd teistsugune kui ikka!

Ta näonahk oli hall, otsaesine kortsus, silmad külmad. Ta seisis liikumatult, pää taha painutet ja pilk mu poole pöördud.

Ta kandis täna tumepunast loomanahka, mille pikast karvast ta käsivarred ja reied heledalt esile tungisid. Ta juuksed voolasid kui õhetavad väädid igale poole. Ja tema sandaali-ninadel olid tundmatu kiskja küüned nagu õudse looma varbad.

Tundsin sõnulseletamatut hirmu ta ees.

Kuid siis nägin, kuis veri ta põsile hakkas valguma. Ta silmis süttisid kire tunglad. Ja ta huulenurgis tuksatasid himutõmbed.

Ah, oleksin karjund ta ees!

Ta lähenes mulle liigutustega, mis varjasid himu, häbelikkust ja vägivalda. Haarasin mõlema käega hiigla-lilledest kinni. Kuid ta tõstis mu õhku, lillesid juurtega ühes tõmmates.

Väänsin käsivarsi, visklesin kehaga, kuid ta ei päästnud.

Nõnda mind kuumas süles hoides hakkas ta jooksujalga randa mööda edasi ruttama. Ta sandaaliküüned rabisesid rihvakivides tuld lüües.

Maltsrand kord laienes, kord kitsenes. Kord tõusid me ümber ääretu kõrged punased sambad, siis jälle majakõrgused kivid, millel kasvasid hiiglapuud kui hiied, ning siis lähenes maa merele ja kaljumüür tõusis püstjoones lainetest.

Pilgukski peatamata astus hiigla-neitsi vette ja sammus läbi vahu ümber mustava müüri nurga.

Avanes maltsrand, mida piiras ühelt poolt laias kaares ülespääsmatu sein, teiselt poolt vahutav meri. Kogu ala oli peidet segi-paisat kaljurahnude, seinalt langend tüvede ning taimestikuga.

Kuid see oli kohutav-õudne taimestik.

Maa pakatas, puserdas, läkastas enesest haljust esile. Rohu ja lillede lopsakus oli muinasjutulik. Mahlakusest murduvate sõnajalgade rägastikus hõõgusid hiigla-tulikad ja võhumõõgad.

Kuid siis muutus vaatlus veelgi õudsemaks.

Ilmusid tülgastav-rõvedad taimed.

Maas, murtud puudel ja kaljudel kasvasid läilakujulised taelad.

Terved alad olid kaet lilledega, mille hiiglaõiekarikad olid inimese naha värvi. Nad murdusid jala all ja paljastasid sisu, mis oli verine kui toores liha ning lõhnas raipe järele. Nende räpakas-punased kausid piirasid meid kõigilt poolt.

Siis tõusid meie ees seened, mil pole nime inimlikus keeles: läilad ja ropud, otsekui inimeste kehaosad.

Kuid hiigla-neitsi ruttas edasi, taimi metslooma küüntega veristades kui elavaid olevusi.

Ta lõõtsutas, ta käed värisesid ja silmad lõkendasid.

Kaljusein hargus sammaste reaks, mida katsid lopsakad väädid, ja nende taga avanes hiiglakoobas, mille kohal kõrgenes hall mägi põlismetsaga.

Laest rippusid rusked ja punased rahnud. Rohelised ja siñised sambad kandsid võlvi. Seinad keerlesid tuhandes käärus, hämarusse kadudes.

Kõige taga kõrgenes aga neljanurgeline kaljusäng maani lokkavate sammalpatjadega.

Ning kõik see õhtuse mere virvendavas valguses: veripunane, lilla ja tumekollane!

See oli himu kohutav tempel, naudingute hiigla-voodi veripunaste ning süsimustade vaipade all.

Nägin hiigla-neitsi silmi otse mu palge ees.

Neis polnud enam miski armastust. Oli ainult emase armuheitmattus ja piinamishimu.

Ta suunurgad värisesid. Ta huuled täitusid hõõguva verega. Ta silmad olid süsimustad.

Nõnda võttis ta mind siin, valusalt ja armuheitmatult. Ma ei pannud enam vastu. Andusin lootuseta.

Ah, surra oleksin tahtnud ta armatsemises kui udusulis! Sulada temaga ühte, kaduda lõpulikult, kustutada viimses kaisutuses kõik kannatused, sulgeda viimsesse õhkesse kõik armastuse ning valu!

Sest armastasin teda ikkagi veel. Igatsesin ta järele, tundsin kustumatut kirge ta poole.

Ainult inimlikum, inimlikum oleks pidand kõik olema!

Ta jäi lamama, pää taha vajund, huuled lahti, silmad kinni. Ta rinnapääd õhkusid ehas kuumalt ning valusalt.

Istusin ta aseme ees samblas hulga aega. Siis tuikusin läbi koobast täitva sõnajalastiku.

Mu meeleolu oli vaikne. Aeg kohiseb minust üle, mõtlesin, las ta kohiseb. Mina olen siin, mina kaon siin, pea pole mind enam.

Mu jalad olid väsind. Tundus, nagu poleks mul kandu olemaski olnud, nagu oleksin kõndind ümaratel keradel. Ühtsoodu langesin aga tahapoole, ikka tahapoole, kätega seintest kinni hoides.

Eha lõõmas kord külmemalt, kord kuumemalt. Koobas oli kaet otsekui puna-lillade pidulooridega. Läbi võlvide, kaudu seinte ja maa voolasid alalõpmata õhkuvate viinade joobnustavad lained. Süngal ja kohutaval valguseallikal ei näind olevat lõppu ega algust.

Siis nägin ses helenduses äkki iseennast: lamasin sammalvoodis, pää vastu seina püsti, lõug rinnale vajutet. Must liblik lendles mu hapra korjuse kohal edasi-tagasi. Mina aga lamasin, — lamasin, — hooramarjad sõrmi vahel, surmakollad kaenla all.

10.

Päeval pärast seda põgenesin metsa.

Ruttasin kui tapja, üle õla piiludes. Läksin kaua sammaldand kivide vahel, tõusin ühelt kaljuriiulilt teisele, kuni jälle avaralle nõmmele jõudsin.

Kogu saar oli mu ees: ruske, lilla ja roheline. Rannad valendasid kui angervaksa väljad.

Seisin kaua sääl.

Tuul ajas pilvi lõunasse, — póörsin silmad

lõuna poole, — ah, pilved ujusid eemalle kui laevad pingul purjedes!

Pilvede varjud sõudsid üle õhtupunase mere. See lamas kui klaasine tee taevarannast saare valgeni rannani.

All mäe külge mööda tõusid metsad. Nad ülenesid kui puude sõjaväed. Nad olid kui pääd sulgedes, kui käed lillevihkudes.

Oi metsa-latvade kurbus!

Istusin maha ja kumardasin pää kätele. Istusin nõnda kaua liikumata.

Siis kuulsin linnu laulu.

Laulis väikene lind lehestikus. Kust oli see lind, kes esimesena sel tummade saarel laulis? Oli ta niisama siia eksind kui mina, ääretu pimeduse taha? Kuulasin teda hinge pidades.

Viis algas aralt kesk hääletust, laulukeermed kerkisid, katkesid vaikuseks, algasid uuesti, — viis värises kui niit.

Peitsin pää kätesse ja nutsin.

Ah, see oli hääl mu kodurannalt! Säält, kus neitsid lauldes üle kaste lähevad, kus õhtu ehas kostab poiste vilepill. Säält, kus mehed rõõmsalt valgmale lasevad, kus pirruvalgel taat vestab endisist ajust.

Ah, ta tuletas mulle meele kõik! Mu kodukoha, lapsepõlve, seltsimehed, mu kasuõe, kes valgmal seisis, pale linikusse peidet.

Tarretasin valusates mälestustes. Kui viimaks pää tõstsin, oli lind vaikind, päike madalalle vajund ja värvid muutund.

Vankusin minema kui unes.

Mälestused ja olevik segunesid mu mõttes. Iga samm mäelt alla lähendas mind jälle kohutavalle tõele: hiigla-neitsile.

Nägin teda magamas mere rannal, murtud lilledes, õhetav ja õnnelik.

Ta juuksed olid taha heidet kui hobuse lakk. Ta põu oli lahti, ja ta rinnad olid liival kui elavad talled, suured ning kuumad. Lained puudutasid ta jalgu.

Siis mõistsin lõpulikult: See on sinu surm. See on naine. See on meestesööjate maa. Tee midagi, ehk muidu sured sa siia!

Ja ma haarasin mõõga. Tõstsin selle kahe käega üles ja surusin hirmust sulet silmil kuni vanguni sinna kohta, kus ta süda tuksus, kus olin lugematud korrad omi huuli pidand. Ma ei suutnud enam mõõka välja tõmmata.

Ta ärkas kiljatades. Ta tõusis põlvili, ta haaris kinni kätega mõõgapärast, veri purskas ta käte alt.

Siis mõistis ta kõik.

Ta hakkas nutma valju häälega, ta pisarad segunesid verega. Ta langes kummuli kaebades, tõusis uuesti üles, katsus põlvili mu poole roomata, käsi murdes. Ta veri voolas lilledelle, neid kakskorda punasemaiks muutes.

See oli hirmus. Naise surm on hirmus.

Jooksin vene juure, see libises lainetelle, hüppasin venesse ja hakkasin kõigest jõust sõudma.

Nägin teda liival värisevat, kuulsin ta kae-

busi. Ma usun, oleksin ümber pöörnud ja teda ometi veel aidata katsund, kui mitte ööge mu venet eemalle poleks kannud.

Ta veri voolas liivale, voolas merre, nägin, kuis vesi punaseks muutus.

Mina aga sõudsin, sõudsin.

Päike vajus, meri oli vaikne, ainult kõrged hääletud ummikud käisid, tasa mu venet tõstes ja lastes. Saar kaugenes, ma ei näind teda enam.

Kuid nägin veel hiigla-neitsi verd ning kuulsin ta nuttu.

Võis kesköö olla. Olin surmani väsind, mu käed vajusid sülle ja silmad langesid kinni. Tundsin läbi suike, kuis vene hiigla-ummikutel tõusis ja langes.

Siis kuulsin, kuis õhku täitis vaikne häälitsus, kaebus, nagu oleks loodus ise kurtnud.

Haarasin uuesti mõlad ja sõudsin kui nõdrameelne. Ikka edasi, ainult edasi, ainult eemalle saarest! —

Pean ma kõik jutustama, mis minuga hiljem juhtus?

Uitsin kaua võõrastel meredel. Kannatasin nälga, janu, tormi ja päikest. Leidsin palju sarnast, mida tulles olin näind, aga ka palju uut.

Nägin vahel laevu, kuid laevnikud olid võõrad, õudsed, ei olnud inimesed. Leidsin saari, kuhu ei usaldand minna, ja randu, kuhu ainult öösel lähenesin.

Meremadu ajas mind taga ja kolm päeva kandis mind merehobu, kes hänna jõhvidest mu

venesangasse oli jäänd. Nägin vesihiiglaste võitlust ning kuulsin näkineitsite laulu.

Kuid miski ei pannud mind enam imestama.

Rändasin siis kaua võõrail mail, kuni koju jõudsin. Leidsin üles lapsepõlve nurmed ja salud.

Kuid keegi ei tunnud mind siin, ja mina ei tunnud enam kedagi. Samad inimesed, kuid kõik on mulle ometi võõrad. Näen ainult tühje nägusid, ainult varje veel.

Kas meie oleme inimesed? Ei, meie oleme ainult lapsed, rumalad, pahurad lapsed. Tõelised inimesed elavad kuski mujal, noil kaugeil saaril.

Mina olen neid näind. Võib olla, olid nemadki veel kõige vähemad, teistest eemal, äärmisel saarel. Kuid juba nemad olid nii suured, et me neid välja ei kannata.

Igavene igatsus jäi minu rinda. Mu süda oli kaheks kärisend, ja miski ei teind seda enam terveks. Teadsin, kui nõrk olin hiiglaste keskel; kuid miski ei lohutand mind ka inimeste hulgas.

Inimlik, liig inimlik oli kõik mu ümber! Liig piirat, liig mõistuslik, liig väike sellele, kes on eland hiiglaste hulgas kesk ääretust!

Ma ei võind jääda oma koduküIla. Mul polnud enam kaasvanuseid, ei noorimehi ega neide. Olin noor, kuid mu juuksed olid lumivalged ja mu samm raske kui tina.

Mis olid mulle veel inimese mõtted ja ettevõtted! Mis oli mulle veel inimtütre armastus!

Võtsin kätte rändamissaue. Palju aastaid on kulund. Mul ei ole kodu.

Kuid suisel õhtul, kui päike kaugel põhjaläänes looja läheb ja künkad punaga katab, peatan saue najal, ning ääretu igatsus täidab mu rinna.

Tahaksin heita kummuli maha, tahaksin palvetada päikese poole:

Oi maailmade valgus, võta mu valu oma kiiresse, vii mu igatsus merede taha!

Olen väike ja võimetu, kuid kui ma ei suuda sääl elada, lase mul surra vähemalt sääl!

Võta mu valu omá kiiresse, vii mu kurbus merele nimetulle, nimetulle saarele — kaugemalle kui uni!

1915.

INIMSÖÖJAD

Kolm järve läikis reas kui kolm pikergust peeglit. Nende pinnad olid üksteisest kõrgemal. Nagu klaasastmeid mööda tõusid pilvede vastupildid, rutates üle külma sügistaeva.

Ülemise järve kaldal kõrgete puude all punasid mõisa kivikatused. Herrasmaja sirged sambad tõusid põõsaste raamist, kandes lumivalgetena kätena kõrgeid ärklid pikkade akendega.

Järvi piirasid kahelt poolt rusked ja hallid künkad. Tõustes ja vajudes venisid nende külmi allikaid niristavad ning taevarandu varjavad seljad. Siis aga laienesid nad ja näitasid põhjas hilissügise siniseid kaugusi.

Alumise järve randa mööda liikusid inimsööjad.

Juba kaua olid nad sügisese maastiku keskel marssind. Nende jalad olid väsind mättaist, silmad aga raagus puist ja tinahallest pilvist. Kuid veelgi lõi nende mõttekujutus aeg-ajalt lõkkele otsekui kadakas.

Üksteist huigates kahistasid nad kalmustes. Rasket inimsööja ametit kirudes tammusid nad nätskel savirannal. Pika pussiga lõikasid nad põõ-

sast inimliha, närisid vaese ristirahva luid, kuni näod ühest kõrvast teiseni olid kollased lepaparkest, ja vandusid:

„Küll on aga palju verd! Kuradi päralt, küll on palju verd!"

Kõige ees astus punapäine moonaka poeg Jürna. Ta kandis käes kisalist metsmehe kärpa, ta vasikanahast kollaste saabaste sääred olid lehtritena alla vajund, ja säält välkus paljas väits.

Ta vandus, sülitas ja vilistas vahetpidamata, mõlemaid mudaseid käsi suure suhu pistes. Ta pööritas silmi ja liigutas pääst eemal seisvaid kõrvu nagu hobune roos robinat kuuldes.

Tema järel piilus sepa poeg Jaan, vaikne poiss valgete juustega. Ta hallid silmad peatusid vahel kui unes, vari peitis ta kahvatu näo, — kuni ta jälle Jürna saladuslikust sihinast ärkas.

Nende järel tuli puusepa tütar Miili, kel oli nööbisarnane pää, kitsad silmad ja kollane undruk. Ta kilkas hirmust ja naerust kordamööda, väikest venda Jassi käe kõrval talutades.

See oli paksu kõhu, peene kaela ja suure pääga ning komistas kõrtes, mille kangus talle näis võitmatu. Ta mõistis ainult nutta.

Viimsena vantsis mägrakoer Sami, vaevaliselt ühelt jalalt teisele vaarudes, põlved väljapoole ja küüned koos. Ta oli üleni pruunkollane nagu sügisülikonnas, kõhu all hulk nisanööpe kahes reas.

Läbi võhumõõkade võsa jõudsid inimsööjad tammini ja läksid luugist alla. Siin oli videv,

niiskus tungis ninna, laudseinu peitis sammal, aga pool põrandat oli kuiv.

Kui kaugel näis kõik siit!

Üleval pää kohal igritses liigsilma nire, mille läbi õhkus kollane kuma, aga silla teises otsas avanes taeva kahvatu kaugus, mida mõni raagus oks poolitas.

Jaan seisatas kesk sillaalust ja kuulatas vee sulinat. Talle näis, nagu oleks teda silla otsas hüüdnud hääl, mida ta kaua oli kuuland, ning libastades jooksis ta sinna.

Mustal veepinnal keerlesid siin kollased kublad, kive katsid sisaliku silma karva täblad, pulstund kulu peitis randu. All aga algas ääretu heinamaa puusalkade ümber keerlevate ojaharudega.

Kivilt kivile hüpates jõudsid inimsööjad oja saarele. Seda katsid kõrged emalepad. Lopsakate mustsõstrapõõsaste vahel mädanes rohi. Suured vesirotid hüppasid ruskeis lehis.

Puude raagus oksad sirutusid nagu käed risti-rästi üle pää. Külmad taevalapid helenesid läbi metsa hallide sõrmede. Veekeerud kandsid varisend lehti nagu musti laevukesi.

Siis pöörsid inimsööjad üle ibesoo ranna poole. Maa õõtsus nende all, nad kisendasid hirmust, Jass nuttis, Sami vaarus laukasse, enne kui nad randa jõudsid.

Kadakane nõmm tõusis äkki soost. Lapsed jooksid ühe kadaka tagant teise taha, koer haukus kive, — ja äkki olid nad avaral mäel.

Kesk mäge, nagu päälage, seisis kaks söe-

tund jaanitule-sammast. Muru mustas tuleasemeist kui armidest. Suland klaas läikis tuhas nagu maa silm.

Kui avar oli siit vaade: ühel pool metsade kaugesini, teisal mõisa punakatused puie keskel, all järve tinahall pind.

Otse laste ees algasid künkad, mis rusketena lainetena taevarannani ulatusid. Teisel pool orgu mustas mäe küljel vana lubjaahju kõrge kivikatus madalate müüride kohal nagu püramiid.

Kuid üle selle halli maastiku laotus hilissügise taevas tuhksete pilvedega. Neid tuli vesikaarest salkade kaupa, rutates läbi tuuletu taeva. Nende piirjooned sulasid suitsuna õhtuvalguse külmas vinetuses.

Jaan heitis selili kulusse ja pani käed pää alla. Pilv läks üle ta pää, tema palgele kahvatut varju heites. Tuul puhkas korra tulepostide redelis, — ja jälle kuulis ta otsekui oma õe kauget kutset.

„Keegi ei ole Juulit leidnud," ütles ta kurvalt, silmi sulgudes. „Kolm päeva on ta kadund, ja keegi ei tea, kus."

„Aga mina tean," vastas Jürna ja lõi naela kärpa. „Ta on viinameistri toas luku taga."

„Miks peaks ta sääl olema?" tõstis Jaan pääd.

„Mine tea!" vastas Jürna, kuid lõi sel silmapilgul sõrmesse. „Olen aga neid ise näind istuvat linnasekastil," jatkas ta ja pistis sõrme suhu. „Ma eksisin auruș, siis nägin neid kastil jalgu kõigutavat ja naervat."

„Aga kolmel päeval pole teda enam keegi näind," kordas Jaan kurvalt. „Kõigil pool on teda otsit, kuid kustki pole leitud."

„Küll su isa otsis ka viinakojast," ütles jälle Jürna ja hakkas saapasäärele oma verega käe jälge joonistama. „Aga ta ei leidnud. Ma kuulsin ise, kuis ta viinameistriga rääkis. „Kus on mu tütar?" küsis ta. „Kas mina su tütre vaht?" vastas see. „Mis oled sa teind temaga?" kisendas vanamees. Aga meister laskis koja auru täis ning hüppas aknast välja."

Jaan lamas sõnatult. Ah kui kurb, kui kurb oli ta meel!

Iial polnud ta õde nõnda näind, kui praegu siin lamades. Tema silmi nägi ta õhus, tema juukseid ja undrukuid liigutas vaevalt tunduv tuule hingus. Õhk ta ümber oli täis õde.

Ta nägi, kuis see hommikuti sepikoja tagakambris pisukese peegli ees juukseid seadis, kuis ta siis läbi koja läks ja poisid nõnda õhetavale rauale virutasid, et sädemete meri ta jalge ümber tuiskas. Siis haaras ta mõlema käega riietest kinni ja jooksis kilgates välja. Sellid aga naersid nõgistesse habemetesse.

Ta läks puusepa tuppa, kus mehed otse tema jaoks kõige paremast puust kõige peenemaid laaste hööveldasid. Põll pingul täis vaigust lõhnavaid laaste, jooksis ta üle maantee kodu poole, kuna puusepad ta järel naljatasid.

Siis lõi ta savikausis tainast, puhus tulle, nii et palged õhetasid, küpsetas kooke ja riputas

peent suhkrut. Jaan luges akna all raamatut, kuid nägi ühe silmaga leeki lõukas lõkendavat ja kuulis teise kõrvaga rasva raual särisevat.

Aga kui õhtu jõudis, heitis Juuli liniku juustele ja kadus välja, kuna vana sepp nurises ning needis. All viinakojas lasti auru katlast, see tõusis kui pilv maja ümber, pilvest kostis pilli hääl.

Suisel ööl laulsid künnilinnud mõisa pargis ja rooside lõhn voolas üle müüri. Ärgates nägi Jaan kuuvalgel, kuis Juuli hääletult end riidest päästis, kaua voodi serval istus ja künnilinde kuulas.

Nõnda nägi Jaan teda ikka veel istuvat, juuksed kuu hõbedases õhetuses lahti, huuled avat roosilõhnade poole, künnilindude järelejätmata lauldes.

Kuid kuhu oli ta tõelikkuses jäänd? Miks olid kõik nii ehmatand, kui temast räägiti?

Isa otsis teda sellidega kogu pühapäeva mõisas ja metsis, öösel vedas ta laternate valgel järves noota ja küsitles hommikul laadalisi suurel maanteel. Kuid keegi ei teadnud midagi.

Nagu läbi une aimas Jaan miski saladust, mida kõik muud mõistsid. Jälle nägi ta isa vihast nägu ja kuulis naisi mõisa õues päid ühte pistvat ning sosistavat. Läbi viinakoja aurupilvede viirastas talle elu kohutav mäng.

Ah, kui kurb, kui kurb oli ta meel!

Aga Jürna oli vaheajal ühe verise käe valmis saand ja algas uut. Veri hüübus ta haavas, kuid ta pigistas seda vägisi välja ja tikkis sääred täis kohutavaid pilte.

„Nõnda teevad indiaanid," ütles ta. „Kord avan omad elusooned ja värvin enese üleni punaseks. Siis maetakse mind kui indiaani."

Et keegi ei vastand, jatkas ta:

„Kui indiaanidel pole soola, siis avavad nad käesoone ja joovad soolast verd. Nõnda elavad nad rohtlaanes nädalate kaupa omast verest."

Kuid nüüd oli ta enese haav lõpulikult kuivand, ja ta ei saand säält enam tilkagi. Ta vaatles meistritöid saapasääril ja jatkas:

„Kui indiaanid on teel, siis kannavad nad verekotte seljas. Leeritule ääres kallavad nad verd pääluust karikasse ja rüüpavad. Siis tõmbavad nad punastest sulgedest mantlid üle kõrvade ning norskavad."

Jaan tõstis pää Jürna poole ja Miili vaatas hirmunult ta otsa, suu lahti.

„Aga keskööl tuleb mustas mantlis indiaanlane valgel hobusel metsa ääre, pistab sõrmed suhu ja vilistab — nii!" Ning äkki pistis Jürna sõrmed suhu ja vilistas läbilõikavalt, et juuksed kõigil püsti tõusid.

Inimsööjad hüppasid üles ja vaatasid hirmunult ümber.

Vaheajal oli õhtu jõudnud. Üle halli maastiku lendasid tuhksed pilved kasvava hooga. Nagu õudsed loomad kihutasid nad, ruttu kuju muutes. Nüüd oli sääl hobuseid lehvivate lakkadega, ratsanikud heljutasid mantlid, lipud rullusid, — külm tuul lõõtsus pilvedesse.

Kadarik mustas mäeveerul, mõis oli kaugel

taevarannal, künkad jooksid lainetena eemalle, nende keskel lömitas lubjaahi.

Laste näod kahvatasid, — kõik oli nii õudne.

Korraga näitas Jürna käega lubjaahju poole ja hüüdis kurguhäälega: „Sääl! sääl!“ Siis pistis ta pöidlad suhu ja vilistas läbilõikavalt ning pani teiste ees mäenõlvakut mööda alla jooksu.

Nad põiklesid kadakate vahel, orus sulises vesi jalge all, siis lõppesid põõsad ja algas kuiv põlmas.

Käpuli kõrres nagu siili nõeltes, roomasid nad nõlvakut mööda üksteise järele üles, Jürna esimesena, paljas nuga põiki hammastes, Sami viimasena, maad ligi vaglana loogas.

Vahetevahel painus Jürna vastu maad ja laskis kuuldavalle hoiatavat sihinat, siis tõusis ta kätele ja jatkas teed. Kogu aja vandus ta hääletult, sülg tilkus nuga mööda ja verised saapad rabisesid kõrtes.

Nüüd mustas lubjaahi mõnekümne sammu kaugusel. Maa oli lubjast valge, põõsad kasvasid läbi pehkind niinekottide. Katkine käru oli kummuli, sääred püsti; kõrges kulus mustasid kerra kiskund tõrrevitsad ussidena. Kõike ümbritses mahajäetuse õudus.

Jälle sihistas Jürna ja andis veriste kätega märke, nuga hambus. Nad jagunesid kahte ossa: Jürna hiilis ühelt ja muud teiselt poolt löövi.

See oli neljanurgeline ehitus, müüridest vaevalt jalg päälpool maad. Neljalt poolt tõusid järsult ühesuurused telliskivised katuse kolmnurgad.

Maad ligi loogas, nuga käes ja silmad enesel hirmust pärani, tuli Jürna nurgal nähtavalle. Kuid siis peatus ta jahmatades: kogu sellelt poolelt, mida mõisa polnud näha, olid vargad katusekivid ära viind. Paljad roovlatid valendasid kui looma luukere.

Inimsööjad lähenesid ettevaatlikult müüri servale ja vaatasid sisse. Ahi mustas kuristikuna pilkaspimedalt. Tuul tõmbas vaevalt tunduvalt roovlattides.

Kuid siis sündis nende pärani silmi ees midagi nii viirastuslikku, et nad seda esiotsa tähelegi ei pannud. Tuuletõmbusel hakkas miski must eesvaip nende ees kõrvale liikuma, imetasa ning hääletult. Ja silmapilgu pärast vaatas inimese nägu pärani silmil nende otsa, otse nende pää kõrgusel.

Nad jahmatasid, kuid enne kui said millestki aru, kadus nägu niisama hääletult. Nad taganesid hirmunult, ilma mõistmata, mis nägid, silmad pöördud pimedusse.

Kuid nüüd nägid nad, kuis sama must eesvaip varjuna kõrvale vajus ja inimese nägu lahtiste juuste keskel tuli nähtavalle, suur ning tõsine.

See oli ülespoond inimene, keda tuul liigutas!

Nuga langes Jürna käest, ta haaras veristest saapasäärtest kinni, et oleks kergem joosta, ja vajus huludes mõisa poole. Ainult mõne silmapilgu paistis veel ta loogas kogu ja kostis saabaste rabin kõrtes.

Jaan ja Miili püüdsid ta järele minna, kuid

nende põlved vabisesid nõnda, et nad paigalt ei pääsnud. Ja äkki panid nad tähele, et vaheajal öö oli tulnud. Maid kattis läbipaistmatu pimedus, mõisast polnud enam midagi näha. Hirm tõusis silmapilgu jooksul nõnda, et nad selle all pidid lämbuma.

Siis sai Jaan sedavõrd jõudu, et kähiseval häälel sosistas: „See oli Juuli.“

Ja Miili vastas nõndasama vaevalt kuuldavalt: „Jah.“

Nad pöörsid vabisevail põlvil ahju juure tagasi. Nüüd oli see neile nii hirmus, et nad sellest mitme sammu taha jäid. Kuid nende silmad seletasid selgesti Juuli allavalguvaid juukseid ning pimedas õhkuvat nägu.

„Hüüa talle,“ sosistas Miili, „ehk ta elab.“

Kuid Jaani suu andis vaevalt miskisugust kähinat, mis isegi sosin ei olnud. Ta võttis kõik jõu kokku, kuid ta sõnad jäid hääletuks. Ta vankus jalul ja pidi Miili õlast kahel käel kinni võtma, et mitte kukkuda. Nõnda seisid nad kolmekesi surnu ees, tütarlaps kahe poisikese vahel.

„Juuli!“ sai Jaan lõppeks häält. „Juuli!“

Kuid enese häält kuuldes sai ta julguse jälle tagasi. Ta astus otse müüri ääre, ta silmad olid päästt tungimas, kui ta näo vastu roove surus ja pilgu pimedasse puuris.

Surnu nägu oli ülespidi, natukene teisel õlal, süsimust juuste pihu rippus sirgelt alla, — nõnda liikus ta vahetpidamata, korda mööda palet ja kukalt vaataja poole pöördes.

„Juuli, kuuled sa mind, Juuli?“ hüüdis Jaan. Ta rääkis veel mitu lauset, isegi mõistes, et see oli asjata. Siis pööris ta selja taga seisva Miili poole: „Ta on surnud.“ Ja imelikul kombel ei tulnud tal pisaraid, vaid selle asemel ütles ta: „Ma võtan ta maha.“

„Ei, ei!“ hädaldas nüüd Miili. „Ära puutu teda, ära puutu! Ma kardan nii!“

Kuid juba oli Jaan müüri servale tõusnud ja katsus roovlattide vahelt sisse pääseda. Ta oli saand äkki imerahulikuks ja otsustavaks. Pimedas näis ta suur ning kange.

Ta leidis laiema lativahe ja pääsis sisse. Kuid siin mõistis ta kohe, et surnu mitte roovlati või sarika, vaid miski põikpuu küljes rippus, mis risti läbi katusealuse läks. Kätega kobades leidis ta selle, kuid surnu oli temast liig kaugel.

Siis kiskus ta enese kahteratsa talale ja hakkas nõnda edasi minema. Peatselt leidis ta nööri, kuid see oli kõvas umbsõlmes, mida ta ei suutnud avada.

Silmapilgu peatas ta pimeduses ja tundis jälle hirmu ning silmi ees otsekui tulesädemete lendu. Ta pööris pääd ja vaatas üle õla. Väljas oli juba nii pime, et vaevalt roovikuid ja nende vahel Miili pääd nägi mustavat.

„Anna mulle Jürna nuga,“ hüüdis ta Miilile ja hakkas tagurpidi tagasi tulema, nööri tala mööda kaasa libistades. Kuid surnukeha võnkumine ja käe puutumine selle juustesse pani ta pööritama.

Viimaks ometi oli ta roovide juures ja siru-

tas käe välja, kuid ei ulatand noani. Siis tuli ta talalt alla ja astus mõne sammu ahju sisemist serva mööda, käsi kogu aeg välja sirutet.

Äkki nägi Miili, kuis see käsi pimedusse kadus. Siis kuuldus karjatus, ja selle järele ei kostnud ahju pimedusest muud, kui keha pehme mütsumine kivilt kivile.

Jaan lamas mõne silmapilgu liikumata, uimane kukkumise valust. Kuid siis tõusis ta istuli ja kobas enese ümber: ta istus maadund lubja hunikul, kus kasvasid mõnesugused kõrred. Ta tõusis üles ja ulatas käed välja: igal pool ümbritsesid teda klaaslibedad seinad.

Siis kuulis ta Miili ja Jassi kisa ning tõstis näo üles.

Kõrgel ta üle õhetas hämar taevas läbi lattide ja otse ta pää kohal rippus musta tombuna õe surnukeha. Ning äkki tundis ta jälle seda mehist julgust, mida üleval poomisnööri päästes oli tunnud.

„Ärge nutke sääl!“ karjus ta. „Mul pole midagi viga.“

Siis nägi ta Miili pääd roovide vahel mustavat ja kuulis teda hirmunult ta üle pärivat.

Kuid Jaan hakkas ringi käies kätega kaeviku põhja uurima. See oli ümarik ja täis kive ning lubjahunikuid. Seinad olid siin-sääl suland kivist libedad kui jää, siin-sääl aga jälle auklised ja muhklised.

Siis katsus Jaan seina muhke mööda üles

ronida, kuid kukkus peatselt seliti lubjahunikusse. Ta tegi mitu katset, kuid kõik asjata.

Siis tuli tal meele, et all ahju servas uks pidi olema, mis orupoolsele küljele viis. Ta otsis kaua käpuli, kuni viimaks ka ukse leidis. Kuid see oli võlvini täis kive, lupja ja mulda, ning mõne silmapilgu järele mõistis ta, et seda paljaste kätega võimata oli avada.

„Siit ei pääse välja," ütles ta ja istus väsinult maha.

„Mu jumal, mis saab küll!" kuulis ta Miili nuttu ja Jassi nuuksumist.

Kuid just nende nutt julgustas teda.

„Ärge nutke," ütles ta jälle. „Minge koju teatama, et Juuli ja mina siin oleme."

„Ei, mina ei lähe!" hädaldas Miili. „Ma ei julge minna. Ja kuidas jääd sina üksi siia?"

„Aga ma ei pääse ju välja," vastas poiss hauast.

„Siis jään ka mina terveks ööks siia," luksus Miili. „Kui sina jääd, siis jään ka mina," kordas ta lämbudes. „Ja vahest ütleb Jürna kodus, siis tulevad kõik veel öösel siia."

Kuid nõnda rääkides said nad täiesti aru, mis õieti oli sündind. Nad pöörsid silmad hääletult Juuli surnukeha poole, kuid ei näind pisarate pärast enam midagi.

Nad langesid kummuli maha ja pidid sulama järelejätmatult voolavasse silmavette. Nende süda oli lõhkemas piiritust valust, nii et nende kõhnad kehad hoigustes rappusid.

Ei olnud enam kohutavat ööd nende ümber, õudset kohta ega koledat korjust. Oli ainult surnud nende ühine sõber, vanem mänguseltsiline ning õde.

Ei tähendand midagi surmaviisi koledus. Ainult lahkunu kannatusi ja igavest kadumist mõistsid nad. Ei miski jõud saand tehtut tegematuks. Must surma linik oli heidet üle kõigi võimaluste.

Ei iialgi enam! nuttis Jaan. Ei iialgi enam!

Kui ta silmad lõppeks kuivasid, tõusis ta vabisedes istuli. Ta pää huugas ja silmad ei seletand isegi pimeduse sünkust enam. Ta kuulis Miili nuuksumist kui läbi paksu udupilve.

Ta vaatas enese ümber, kuid sammetine pimedus peitis kõik. Siis aga hakkas ta lubja, niiskuse ja miski taime lõhna tundma, mida varem tähele ei olnud pannud.

Ta vaatas üles: taevas oli heledamaks läind, mõni täht värises läbi roovide, ja ta tundis jahedust.

„Miili!“ hüüdis ta. „Miili!“

Ainult nõrk nuukse oli vastuseks.

„Kas Jass on sinu juures?“ küsis poiss. „Ja Sami?“

„Jah,“ vastas tütarlaps vaevalt kuuldavalt.

„See on hää,“ ütles poiss ning vaikis.

Ta istus ja vaatas mõttes üles. Kui pikkamööda kulus aeg! Mis võis kell olla? Tähed tulid ikka selgemini nähtavalle. Ja poisikene tundis külma vapustust.

„Mul on külm,“ ütles ta hambaid lõgistades.

„Külm?“ küsis Miili enese ümber katsudes. „Oota natukene.“ Ta päästis ruttu undruku paelad selja pääl lahti ja pistis riide läbi lattide. „Võta vastu!“ hüüdis ta. „Peida jalad sellesse.“

Undruk vajus nagu kott poisi pähe.

Miili istus õhukeses alusundrukukeses jälle maha. Jass nuuksus tukkudes. Miili võttis ta sülle ja hakkas äiutama. Peatselt magas laps, veel läbi une vahetevahel luksudes. Sami tõmbus tütarlapse jalgadelle kerra ja magas niisama. Miili õõtsutas end külma pärast edasi-tagasi ja tundis, kuis laps ning koer teda soendasid. Ta ei nutnud enam.

Siis kuuldus sügavusest poisikese hääl:

„Ma olen mõtelnud: miks tappis Juuli enese, mis ajas ta surma?“

„Kas sa seda ei tea?“ vastas tütarlaps last kiigutades. „Ta ei võind elada,“ ütles ta. „Viinameister oli ta maha jätnud.“

„Jah,“ vastas poiss mõttes. „Kuid sellepärast poleks tarvis olnud surra.“

„Minu ema ütles, et ta lapse oleks saand,“ vastas jälle tütarlaps.

„Lapse?“ imestas poisikene. See tuli talle nii ootamata, et ta vait jäi. „Mispärast lapse?“ küsis ta.

„Sellepärast, et ta viinameistrit oli armastand,“ vastas tütarlaps.

Armastand, — seda sõna oli Jaan küllalt kuulnud, samuti nagu oli kuulnud kõneldavat lap-

sesaamisest. Kuid sündisid siis armastusest lapsed ja mindi siis laste pärast surma?

„Miks ta siis armastas, kui see nii halvasti lõpeb?" küsis ta.

„Ei või midagi armastuse vastu," vastas tütarlaps. „Kui see tuleb, ei või keegi selle vastu." Ta õõtsutas last üles ja alla. „See on kui uni, nagu magaks sulgpadjus ja näeks und äraarvamata paljudest kompvekkidest." Ta ohkas. „Ja pärast seda sünnivad lapsed."

Kõike seda olid nad mõlemad kuulnud ja tähele pannud. Isegi lastesaamise viis polnud neile täiesti saladus. Ja ometi, kui imelik näis kõik olevat! Kuis oli täis saladust kõige vähemgi asi! Oli, nagu oleksid nad kõike seda alles sel ööl esimene kord näind.

Nad istusid mõlemad kahvatute nägudega ja valust lõhkeva rinnaga, otsekui oleks maailma mure nende südamed külmade käte vahele võtnud. Järelejätmata õõtsus öö võõraid mõtteid ja tundmusi, neid enestesse ähvardades matta — tähthele, karge öö.

Jaan vaatas üles: ikka enam ja enam süttis sääh tähti. Sügaviku pimedusest paistsid need suured ja lõkendavad. Maine maailm on külm ja kirgas, kuid kõrgused näisid hõõguvat lopsakate tähtede tules.

Ja nüüd seletas silm tähtevalgel ahju seinugi. Nende klaasised ääred lõid särama rohelistes ja sinistes tuledes, nagu jäälilled puhkesid õlmitsema

pää kohal, kiired murdusid läbi värviliste kivide, — otsekui pitserikivist kaevus istus Jaan.

Armastus —? mõtles ta õe surnukeha vaadeldes. On siis see armastus? Ja ta tuletas meele kõik, mis oli sest kuulnud ning lugend. Magusa valu teadis ta selle olevat, mida igatsetakse; õnneliku hulluse, mis sunnib tegema, mida ei taha, ja jätma tegemata, mida tahaks. Ning lõppeks, isegi surma pimeda piirini ulatas armastuse tuline lõõsk!

Jaan tõusis üles ja katsus kätega valutavaid liikmeid. Ah, kuis pakitsesid ta liikmed ja süda! Jälle oleks ta tahtnud nutta selle valu pärast, nutta kaua ja mehiselt. Kuid siis tundis ta undrukut enese jalge ümber.

„Miili!“ hüüdis ta. „Miili!“

„Ole vait,“ vastas see tasa. „Laps magab.“

Ja jälle äiutas ta poisikest põlvil. Nii oli ta kui noor ema sügisöös, tühjade küngaste keskel. Kaugelle siia ja sinna, ette- ja tahapoole ei ole kedagi pääle nende kolme unustet lubjaahju juures. Üksi pimedus, üksi pimedus üle põlmaste tühjuse!

Kuid korraga nägi ta kaugel taevarannal õõtsuva tule, siis teise ja kolmanda süttivat. Ta hüppas ehmunult üles ja kisendas silmapilgu pärast rõõmsalt:

„Nad tulevad, nad tulevad!“

„Kes need tulevad?“ küsis poisikene hauast.

„Nad tulevad kodunt meie järele!“

Ta ei malland enam istuda ega paigal püsida, vaid hüples ühelt jalalt teisele, rasket last süles hoides.

Tuled aga lähenesid ja suurenesid ühtsoodu. Nad tõusid künkale ning laskusid orgu, ilma et nende kandjaist vähematki näha oleks olnud. See oli nagu kollaste tulepallide rongikäik öistel põldudel.

„Nüüd lähevad nad orgu," hüüdles Miili iga silmapilk. „Nüüd ei näe neid enam," teatas ta älle. „Nüüd tõusevad nad uuesti mäele!" kisendas ta.

Kuid siis hakkasid pimedusest inimeste kogud paistma. Kõige ees jooksis Jürna, püsti juuksed taga tulevate laternate valgusest veripunased. Tema järel kiirustasid sepad, suurte nahkpõlledega kobistades ja puukottadega kivides kolistades, nõgised näod hiiglasuurte laternate valgel süsimustad.

„Kus on nad praegu?" küsis poisikene ühelt alalt teisele hüpeldes.

„Tulevad just mäe külge mööda üles," vastas tütarlaps ja lisas siis äkki: „Ära näita, ära näita neile minu undrukut!"

Ta hääl oli õrn kui neitsilikud koidupunad häbelikul taevarannal.

1916.

VABADUS JA SURM

1.

Kuu tõusis müüride tagant. Teravad mustad varjud lõikasid neljakandilise kivise õue kaheks. Ümarguste kivide vahel tärkas noor kevadine haljus. Õrnad haiglased varred küünitusid üle päevapalavusest hõõguvate kivide ühte — otsekui ulatades tervitavaid sõrmi sõpradelle.

Rannus lamas kõrgel lae all kitsa akna ees ja vaatas välja. Täiskuu piimane valgus paistis ta näole. See oli kõhn mees, harva punase habemega, hallides vangiriietes. Ta hingas pikalt maakivi külma lõhna ja vaatas, kuis taevas mustaks muutus ning roosa kuu kerkis.

Ta oli juba kogu õhtupooliku siin lamand, keha peidet kasehalgude all ja pale pöördud õue poole, mis talle kitsast aknast kui pilust paistis. Ta oli näind end otsitavat kõigil pool, ta kuulis vangimaja ülemat vanduvat ja nägi vahtisid süüdlastena kuklaid hõõruvat.

Nad olid kuni pimedani askeldand ja riielnud. Nad avasid ka puukeldri ja otsisid teda siit. Ta kuulis neid all halge heitlevat ja temast

rääkivat. Ta süda oli lõhkemas hirmu pärast. Ta surus rusika suu ette, et mitte kisendada. Ta kartis oma südametukset kogu puupinu raputavat.

Kuid nad ei leidnud teda! Kolinal lõid nad ukse jälle lukku. Ta nägi neid õhtu-videvikus nõutult kesk õue seisvat: Karata õuest, mida neli müüri kui kaevu-seinad piirasid ja millest ainult üks igavesti valvat kangialune välja viis, see pidi ime olema!

Kõik oli ta kaalule pannud, isegi oma elu. Täna ehk mitte iialgi enam! Homme ei lamaks ta siin enam vabade liikmetega. Sest õhtu eel nägi ta seppi raudadega õues käivat. Homme taotakse raudu ja needitakse ahelaid. Ning ülehomme algaks Siberi tee.

Sest vald oli ta ära annud. Oh, kuidas ta tudisev emakene sõrmi läbi trellvõrkude ta poole sirutades sosistas, kuis ta vallamajas kogu ees neid oli palund, kuis ta kohtumehe hobuse kõrval oli jooksnud — vanad juuksed lahti ja käsivarred välja sirutet! Kuid nad lubasid ta ära.

Rannus lamas, rusikad hambaid vastu vajutet. Ära tahtis ta siit minna ja kätte neile tasuda, viimaselle kui ühele! Nende karjal tahtis ta maod maha lasta, nende hoonetelle tule nurga alla pista ja nende paremate hobustega Pihkva poole kihutada!

Iial polnud ta nuhtluste üle nurisend. Ta oli kurja teind ja nad olid teda karistand, — ta mõistis seda. Kuid nüüd oli see ülekohus. Kas oli ta midagi võlgu jäänd, et nüüd ülimäärast

anti? Kuhjaga oli ta kõik kätte saand! Küllalt ja enam ja üleliigagi veel!

Hukka tahtis ta ennem saada, kui igaveseks kõik lootuse kaotada ja sinna hauda langeda, kuhu nemad tõukasid. Selle mehe jälgedes tahtis ta käia, kelle teod sosinana ühest vangide põlvest teise ulatasid, otsekui mälestused suurematest aegadest.

Mis oli tema võrreldes tolle mehega! Kõrgele paerannale oli ta tuletorni ehitand. Säält oli ta tormiseil sügisöil veripunast valgust vahutavaile laineile langetand ja laevu nagu ämblik oma võrku meelitand. Mõõk verises käes ja süsimust habe tuules lehvimas, — nii oli ta lõõtsuva mere rannal seisnud.

Selles vangikojas, nüüdses halukeldris, oli ta siis istund, raudvõru kaelas ja jalad ahelas. Kaua oli ta istund, kuid siis põgenend. Nagu Simson oli ta ahelad murdnud ja raudsed rusikad seinasse löönd. Ta oli leidnud muistse salakäigu õhukese paekorra all. Ta oli selle murdnud ja läind.

Õhtuti plekklambi kollases tuikes naradel lamades arvasid vangid ta jalgade raudset mürtsumist alt keldrist kostvat. Sügise tuul lõi rabisedes ta pikka habet vastu trelle, ja ta näis neid väljas hüüdvat julgetelle tegudelle, aastasajad surematu nagu Igavene Juut.

Ja selle mehe kombel tahtis Rannus õnne katsuda! See mälestus hirmutas ja lohutas teda. Ta oleks tahtnud jalad ta jälgedesse panna ja

sõrmedega samu kive müüris kobada, mida oli puutund kord mereröövel. See oleks talle õnne toond — viletsalle ja vigaselle.

Palaviku-uduste silmadega vaatas ta tühja õue. Ta mõtted jooksid nobe-ruttu, ta unistused leekisid. Kuu tõusis ikka kõrgemalle ja kõrgemalle, — näis, nagu oleks keegi läind ähmase laternaga üle sinimusta öise taeva.

Kui unes luges Rannus tunnikella kaugeid hääli. Kuid siis jahmatas ta: juba kesköö, ja tema oli alles siin, teekonna algel, kõik muu kui vaba! Kas polnud see ükskõik, kas omas kambris naradel lamada, või siin halgudel, et homme uuesti nende kätte langeda?

Ta tõusis istuli, ettevaatlikult halge enese päält veeretades. Pinu ulatas nii kõrgele vastu võlvi, et püsti ei võind tõusta. Ta vaatas enese ümber: Kelder oli kottpime. Vaevalt nägi ta akna suus kasetohikut valendavat. Ümber oli haua vaikus.

Ta hakkas kätel edasi roomama, igal minutil peatades ja kuulatades. Ta kuulis ainult puru rabinat, mis halgude vahel allapoole rappus. Siis korraga tabasid ta sõrmed tühjust. Ta pööris enese ümber ja istus riida servale, jalad üle ääre all.

Ta kuulatas jälle silmapilgu, kuid kõik oli vait. Siis hakkas ta riida servast sõrmedega kinni hoides alla laskuma, jalgadega alust tunnustades. Ta varbad puutusid alumise riida halge. Ta hakkas seda nagu treppi mööda alla astuma. Riit nagises ning öötsus ta all.

Korraga komistas ta ja haaras kätega hir-

munult kõrgemast riidast kinni. Selsamal silmapilgul libises halg ta alt, veeres riita mööda ühelt halult teisele mürtsudes alla ning langes kolinal kivipõrandalle. Rannus kükitas nagu jalust rabat maha ja pistis käe, mis vastu riita veriseks oli löönd, suhu.

Nii istus ta tüki aega pöialt imedes ja pärani silmil pilkasse pimedusse vahtides. Ta vabises üleni hirmu pärast. Ta ei usaldand oimugi liigutada: Kuhu ei võind see kolin küll kosta! Vahid pidid seda läbi lahtise õhuakna koridoris kuulma, ja nad võisid isegi vahikambris sellest mürtsest ärgata.

Ta ootas kaua liikumata. Kuid kõik jäi vait. Siis tõusis ta üles ja hakkas värisevate põlvedega üle lõhut haluhunikute, redelite ja laudade kobama. Ta liikus nagu kodukäija kottpimedas salakäigu ukse poole, mille põõnad kord halulõhkumise ajal üksi jäädes läbi oli raiund.

Ta tungis lapiti seina ja riida vahele. Ta jakk rabises vähe krohvi ja halge vastu. Ta kobas kätega ringi ukse ümber, leidis põrandal puruhuniku ja kaapis selle sõrmedega eemalle. Siis kangutas ta tammise ukse poikvile. End kokku tõmmates surus ta oma luise keha praost sisse.

Ta peatus ukse taga, tabat ääretust pimedusest ja jäisest külmusest. Ta kobas särgi põuest küünlakännu ja süütas põlema: ta seisis kitsa käigu alguses, mille lakke pää ulatas. Otse jalge ees algas telliskivi-trepp, — selle varisend astmed kadusid hämaruses nagu maa-aluse jõe hallides lainetes.

2.

Küünalt peos hoides hakkas Rannus treppi mööda alla laskuma. Ta käsi värises ja põlved vabisesid ärevusest, nii et raske oli käia. Õhk hallitand müüride vahel muutus ikka jahedamaks. Mõnekümne astme järele lõppes äkki trepp ja algas lüngi allapoole minev käik.

Rannus sammus kähku pärimäge alla, nagu inimene, keda seljast lükatakse. Ta vigane jalg võttis suuremaid samme kui terve. Ta pöial hakkas jälle verd tilkuma, ja ta pistis selle suhu. Nii loopas ta ühtsoodu edasi, üks käsi suus ning teises küünal.

Aja jooksul muutus käik. Laskus jäi vähemaks, mudane põrand jatkus peaaegu tasaloodis. Seinad, mis alguses oli krohvit, muutusid nüüd konarlisteks ja muhklisteks. Käik oli lihtsalt läbi paekorra murtud, ilma seinu silumata. Siin-sääl riivasid teravad kivinurgad Rannuse õlgu, ning ta pidi ettevaatlik olema, et konarlisel põrandal mitte langeda.

Ta läks kaua ja ta hoog vähenes. Siin-sääl tegi käik käänakuid, ja ta pidi ümber teravate nurkade pöörma. Ta peatas vahetevahel minnes ja vaatas üle õla taha, kuid ei näind midagi: kaks-kolm nõrka küünla kiirt tungisid tema ja seina vahelt läbi ning valgustasid hämaralt müüri konarusi.

Siis hakkas käik äkki laienema. Mõne sammuga oli Rannus ruumis, mis oli pisikese toa suurune ja otse ta vastu seinas mustas kaks käigu

suud. Ta jäi jahmatades seisma: millist käiku mööda pidi ta minema? Mihuke oli lühem, ja kuhu viivad nad välja?

Ta seisis minuti mõttes. Kahklus tõusis, ja ühes sellega jälle ärevus. Kuid ta ei võind kaua kahevahel olla. Ta valis parempoolse käigu, mis avaram näis, ja hakkas seda mööda edasi minema. Kuid ta endine rõõm vabaduse üle oli rikut.

Ta suutis ainult mõnikümmend sammu minna, kui äkki laest varisend kivihunikul komistas. Ta ronis sellest üle ja ruttas edasi. Kuid ikka ebakorralisemaks muutus käik. Ning äkki lõppes see risti-rästi paisat paetahvlite seguna, mis teravate servadega nagu hulk saharaudu Rannuse vastu olid pöördud.

Ta seisatas silmapilgu selle kivirasu ees, mis käiku täitis, ja pööris siis kurvalt tagasi. Niiviisi lõppes see teekond! Ta oleks pidand teist käiku mööda minema! Ta tundis äkki väsimust, ta särk muutus märjaks, hoolimata keldri jahedusest, ning ta langes suure ruumi jõudes väsinult kivihunikulle.

Ta pühkis tolmuse varukaga üle rõugearmise näo. Ta ei olnud harjund jõudu pingutama ja väsis nii ruttu! Ta vaatas enese ümber: kõverad mustad seinad, võlv, millest otsekui küüntega kivid välja kistud, ning tolmune põrand, mille üle küünla kõhn leek omi nõrku kiiri heitis.

Siis langesid ta silmad küünla pääle. Kui ruttu oli see põlend! Vaevalt pool oli veel järel. Ja ometi oli tal vahest veel paljugi minna. Ta ei suutnud aga praegu teekonda alata, pisut puhata

tahtis ta enne minekut. Ta lähendas küünla huultele ja kustutas tule.

Pilkane pime piiras teda äkki. Ta jäi paigale liikumatuna, ilma et isegi kätt küünlaga langetada oleks usaldand. Ja ühes pimedusega tundis ta äkki midagi muud, mida varem tähele ei olnud pannud, nimelt vaikust. See oli päädpööritav hääletus, mida kehaliselt võis mõista, mille all nahk torkavat valu tundis.

Ta sulges silmad ja katsus kujutella, kus oli. Kuid ta oli otsekui ajast ja ruumist välja libisend ja pimeduse ning vaikuse maa-alusesse riiki jõudnud. Ta oli äkki kõigest eemal, mis harilik, igapäevane ja inimlik, ning talle tundus, nagu oleks teekonna juba mitme päeva eest algand.

Veri mühas ta kõrvus ja õudsed mõtted sündisid ajus. Ta tundis äkki seda kivimüüri, mis teda piiras: ümber, üleval ja all. Ta tundis võigast kiviluse, maa-alluse ja pääsmatuse tunnet. See lasus üle ta olevuse, ta tundis seda enam keha kui mõtetega, ja ta hakkas lõõtsutama selle koorma all.

Siis äkki salvas hirmus mõte läbi ta aju: mis siis, kui ta enam teed välja ei leiagi, ei uut ega vana? Kui ta on määrat siia eksima? Kui ta peab päevade kaupa siin ümber uitma ja siis kord nõrkema kivisel põrandal, keel kuivas kurgulaes?

Sest kas polnud meremöövlistki olemas üks teine lugu: meremöövel ei ole nimelt mitte ära pääsnud. Ta eksis keldrisse ja on veel praegugi

sääl. Ta kõnnib salakäike mööda, pomiseb enese ette ja otsib teed välja. Ta must habe on nii pikaks kasvand, et maad mööda lohiseb, ja ta silmad leegitsevad jõhvises habemes nagu kassil.

Võib olla, ootab ta Rannust käigu järgmise käänaku taga, et korraga ta ette ilmuda, hirmsana ja üliinimlikuna? Võib-olla, paneb ta seljatagant äkki oma raudse käe ta õlale, surub jõhvkange habeme ta põske vastu ja sosistab kähiseva häälega ta kõrva arusaamatuid sõnu arusaamatul keelel?

Ärarääkimatu hirm täitis Rannuse südame. Ta kahmas küünla järele, kuid ta käed vabisesid nõnda, et ta mõne silmapilgu jooksul tuld põlema ei saand. Talle tundus, nagu oleks iga silmapilk ta elu ja surma otsustand, — hirmsamat surma, kui inimlik mõte iial võib kujutella, — maa-aluse kivikeldri igaveses öös.

Ta toibus alles siis, kui napp küünlaleek uuesti halli ruumi valgustas. Talle tundus jälle, nagu oleks ta mitme päeva eest siia pimedasse istund. Nüüd oleks ta peaaegu juba endist teed tagasi läind, et end uuesti vahtide kätte anda. Kuid see näis niisama kohutav olevat kui põgeneminegi.

Ta valis nüüd pahempoolse käigu. See oli palju madalam ja ebakohasem kõndimiseks kui endised. Ta ei võind peaaegu ühte sammugi sirgena astuda. Käik tegi lugematuid käänakuid, musti soppe ja seinakappe sünnitades. Rannus põikles nende müüride vahel, põlvili üle kivivir-

nade roomates, kätega paeriiulitest kinni hoides, väriseva küünlakännu tuikes.

Lootuseta katsus ta arvata, kus kohal oli. Võib olla, lossi all; aga võib olla, ka juba linna kohal. Kui need aimaksid, kes mitmed süllad tast kõrgemal rahulikult soojades voodites magavad! Ta oli nagu söekaevaja maa sügavuses, kes nende unenägude õitsvate maastikkude all omas urkas roomas.

Ikka ahtamaks muutus käik. Rannus pidi põlvedel roomama. Õhk oli läpatand, otsekui oleks see olnud miski truup ega lossi muistne salatee. Läilad, pööritavad, nimetud lõhnad tungisid ninna. Ta pihud olid paksu niiske tolmukorraga kaetud, ja ta kotad libastasid märgadel paetahvlitel.

Ah, kui nad aimaksid! Ei oleks halastust neil tema vastu! Mitte kellelgi, mitte ühelgi! Jahikoertega algaks nad jahti ta pääle. Verikoerad päästaks nad ta pääle lahti. Veriseks lõhutuna, meeletuna rebiks nad ta välja, kinninöörit liikmetega viskaks nad ta kivikongi, et ise uuesti soojadesse vooditesse heita.

Nende kõige hirmsamad uned, mis ääretuid halle labürinte ja lõputuid keerdtreppe õudsetes tornides näitavad, pole midagi võrreldes tõelikkusega. Kõige kaugemad kõrvekoopad on lähemad kui tema üksik öös, mis vahest ainult mõned süllad altpoolt nende pehmeid kodusid läbi käib.

Rannuse vigane puus hakkas valutama. Ta vana luuvalu ärkas jälle külmas niiskuses. Valunaasklid torkasid läbi liikmete, ja ta pidi jala kokku

tõmbama, olgugi et juba nii kitsas oli, et ta täiesti roomas. Pale virilana valust, otsaesine külmas higis, — nii roomas ta.

Ja talle hakkas selguma: mitte seda teed mööda polnud röövel põgenend. See pidi teistsugune käik olema; võib olla, see, mille ta sisselangenuna leidis. Kuid siis tundus kogu mereröövli lugu võõrana. Kas oli ta üleüldse põgenend? Jah, kas oli ta üleüldse olnudki? Võib olla, oli kõik ainult paljas muinasjutt; ja tema, vaene, tema oli esimene, kes neid teid mööda põgenes!

Korraga tundis ta kibedat valu sõrmis, mis küünalt hoidsid: tuli puudutas küüsi. Ta pani küünlakännu hirmunult peo pääle. See põles ainult veel mõne silmapilgu. Tuline rasv jooksis pihku, kuid ta ei tunnud valu. Siis vajus tahi ots äkki lüngi ja kustus sula rasva lombis.

Pilkane pimedus piiras Rannust. Ta katsus veel roomata, kuid käik muutus nii kitsaks, et küünarpäid ei võind liigutada. Ta ei pääsnud enam edasi ega tagasi. Ta liikmed hakkasid vabisema. Ta langes kummuli põrandalle, ja kuum higi voolas üle kogu ta keha.

Oh, kui oleks veel vangikotta tagasi pääsnud! Kuid teda lahutas sest kottpime käigustik, läila ja tuletu, kus päevade kaupa ümber võib uita, kuhugi jõudmata. Ta oli kui muumia kivikirstus; ei, ta oli kui valekoolu, kes maa all ärkab ja pääga vastu kirstu laudu lööb ning mõistuse kaotab, enne kui tõelik surm tuleb!

Nii lamas ta kaua. Kuid siis pani ta äkki tuulehingust tähele, mis truubis tõmbas. Talle näis, nagu oleks see käigu lõppu kuulutand. Ta võttis viimse jõu kokku ja roomas mõned süllad. Käik läks avaramaks, ja äkki paistis väikese käänaku taga läbi paksude raudade lapp kahvatut linna eha.

Rannus ei liigutand end pikal ajal. Ta vaatas ainult silmi pöörmata heledat lappi käigu lõpus. See oli taevas, täpp udupilve, mida elektrieha roosatas, punkt ääretut avarust pärast kivise keldri kottpimedust maa-aluste hirmsate viirastustega!

Siis lähenes ta raudadelle ja katsus neid kätega. Need olid kõhna käsivarre paksused läbineedit raudlatid. Ta vaatas välja. Käik näis umbes süld üla-pool maad pool-lüngi müüris avanevat. Vaevalt seletasid silmad all mullavallil vahi kongi ja tukkuvat vahti selle kõrval.

3.

Koitis hommik: Rohelises taevas ujus õrn udu suurtes kangastes ja siin ning sääl hakkasid sulama pilvedel roosad ja punased värvid. Jahedas videvikus seisid puude kroonid tumerohelistena, otsekui hangund hommiku sinerdavas udus.

Taevas õhetas ikka enam ja enam. Ja äkki langesid päikese tulised terad pilvedelle. Kerged hõredad pilved seisid tornidena liikumatu tumesi-

nise merekääru kohal, millest udu pikkadena niitidena nagu vee juus tõusis.

Siis kerkisid vabrikute korstnatest rõõsa taeva poole mustad suitsujoad, ja üksteise järele huugasid viled, pikad ja madalad, otsekui esimesed rasked poognatõmbed päeva kumiseval viiulil, visates õhku vesihalle auruspiraale.

Ärkas jälle päev, uus päev inimeste, hobuste ja vankritega kõigil tänavail, vooride, rongide ja laevadega siia ning sinna minevatega. Uus päev üle tehaste, vaksalite ja sadamate, üle lõõmavate korstnate, kumisevate rööbaste ning veriruskete tõstekraanide söetolmustes sadamates.

Kuis oli Rannus seda päeva ootand! Kuis oli ta enese vabanemist ette kujutand! Ta oli mõelnud maa alt välja tulevat kuski linna taga niidul, kesk kastes hullavat hobusekarja. Või mere rannal, kus pehmed lained kalameeste venede vahel üle liiva rulluvad. Või jälle metsa pimedikus, kus üksi külmad tähed mustade latvade vahelt vilguvad.

Kuid kõige selle asemel oli ta alles vangimaja piirkonnas. Mitu tundi oli ta ainult vangikoja keldris ringi rännand. Ja rauad olid akna ees, ja vaht kõndis all vallil, — ta oli peaaegu endiselt vangis. Oli vangis, võis siia jääda ja surra siia — silmade ees piiritu vabadus!

Ta istus käigu avanduses, pidas ühe käega rauast kinni ja viilis teisega, iga suuremat tänava raginat enese kasuks tarvitades. Tal oli väikene kolmetahuline saeviil. Rauad olid aga paksud, ja

ta pidi neist vähemalt neli läbi viilima. Nii kergelt ei pidand siit pääsma, päevadeks jatkus tal tööd!

Ta viilis ja pidas ühtlasi silmas kõike, mis väljas sündis. Ta valvas vahi samme all vallil. Ta tundis seda vahti, tema nummer oli 13. Ta aimas tema asendi järele ta meeleolu. Ta jälgis tema mõttekäiku ja tundis kaasa ta igavusele, kui ta laia kätt suu ette pannes pikalt haigutas.

Kuid kui ta viilimast väsis, või kui seda miski pärast teha ei võind, siis istus ta kui türklane jalgadel liikumata käigu suus ja vaatles elu, mis ees avanes. Nii kaua polnud ta kõike seda näind: neid inimesi, sõiduriistu ja puid bulvaari ääres.

Temale, kes igavuse ja liikumattusega oli harjund, tundus just tänava askeldus äraarvamata pikana ja väsitavana. Nädalad ja kuud nelja seina vahel samade toimetuste ja samade inimestega lendasid mööda tähelepanemata. Kuid kui pikad tundusid siinsed tunnid!

Ta pani tähele kõige väiksemaidki asju ja tegi kavatsusi nagu nuuskur, kes luusib. Ta aimas inimeste iseloome ja ametit. Ta jatkas omi luuramisi ka siis nende järele, kui nad juba ammu silmapiirist kadusid. Ta saatis nad ametisse, seltsimeeste, naiste ja laste juure. Ja ta istus nendega ühes kaetud lauda lõuna tulles.

Kuid tähelepanemata pööris ta silmad jälle tänavalle. Ta nägi lugematuid hobuseid mööda ajavat: raudjaid, hiirukaid ja paate. Ajasid voorimehed, õllevedajad nahkpõllede ja korvitornidega

ning kogu voor veovankrid, millel verirusked raudlatid kõrvulõhkuvalt põrisesid.

Siis aga nägi ta maameest peatavat. See oli hallis vammuses, põlend habemese näoga ja säärtega saabastes. Ta peatas oma redelvankri poe ees, mille uksele lapiti läikiv vikat oli löödud. Ta raputas tolmu ja läks sisse ning jäi kauaks sinna.

Hobune kaapis kärsitult tänava kivistikku, suust vahtu tilgutades. Rumal mees, mõtles Rannus, läheb sisse ja jätab hobuse järelvaatuseta. Kas linna paigas vähe kelme! Aga hää hobune, mõtles ta jälle. Mees ise on mats, sõidab sõnnikuvankriga, aga hobune ees sajarublane. Jumal tänat, Rannus tundis hobuse hindu!

Hobune ootas ikka, ja mees ei tulnud. Imelik, mõtles Rannus, siis näed, kui võtta ei või. Kui palju inimesi läheb mööda, aga keegi ei puutu. Kuid kui lihtne: tulla, võtta ohjad, hüpata pääle ja sõita. Võtta õigel silmapilgul ehk jätta üleüldse võtmata, — kõik kunst on selles.

Ta käed hakkasid värisema. Ta piilus ühe silmaga vahi ja teisega maamehe hobuse poole. Ta varastas jälle hobuseid, kaubitses ja vahetas neid nende samade hobustega, kes tänaval tast mööda jooksid. Ja ta süda lõi ägedalt, otsekui oleks ta tõepoolest hädaohtlikke asju ajand.

Kuid sääl tuli maamees välja, istus vankri ja sõitis minema. Sõitis minema! Ja ometi oli nii hää juhus! Kuid keegi ei tarvitand seda, ei tema ega keegi muu. Rannus sai äkki kurvaks, ja ta ärevus kustus silmapilgu jooksul.

Ei, see polnud õieti see, mis pääle ta mõtles. Ta oli alati nõuga vangimajast lahkund, ennem surra kui varastada; kuid ta oli ikka jälle varastand, sest see oli kergem kui surra. Nüüd oli tal nõu, kätte maksa kõigile vaenlastele; kuid kui ta seda lähemalt eneselle kujutles, tundus kõik õudselt.

See on kõik sellepärast, mõtles ta otsekui ärgates, et ta ei vang ega vaba polnud. Ja ta hakkas jälle uue hooga viilima. Kuid ta mõtted kihisesid segastena ja rahututena sinna-tänna. Nähtavus purunes, nagu puruneb kuu laines, ja ta nägi ühe maailma asemel mitu.

Ta vaatles tänava pilte kui unes. Kasakate salk sõitis aeglaselt mööda, hobuste rauad kolisesid kivistikul, hall odade mets kõikus. Siis nägi ta santi karkude vahel üle valli komberdavat. Ja siis nägi ta vastase maja harjal pigimusta meest nõgise nööripuntraga taeva heledal põhjal koogutavat kui viirastuse tont.

Ning siis kuulis ta laulu, pikka ja ühetoonilist. Laulsid müürimehed uue ehituse seinal kive pannes. Ta nägi, kuis kollasest telliskivivirnast kive heideti käest kätte. Kivi tõusis kui õõtsuva laine kantud ikka kõrgemalle ja kõrgemalle, kuni meistri kätte jõudis, kes ta müürisse pani, lisaks tuhandetele teistele.

See oli kui sipelgapesa, kui mesilastepere, kes tarus ühe kärje teise järele loob. Kivi lendas käest kätte, tuhanded kivid, kuni neist kõrged müürid tõusid, kõrged harjad kerkisid, mille kõr-

val inimene ise oli väikene ja üürikene. Kõiki kandis üks hoog, nagu igatsus soojemalle maale, kuhu linnuparv sügisel tiivutab.

Ja üksi tema siin, teispool raudu, teispool mõõgameest vallikraavis, — üksi tema ja temataolised ei tunnud seda hoogu. Nad olid võõrad neile ehitajatele, neile müürimeestele, kes sääl kive kivi pääle tõstsid, kes tagusid ahelaid ja ehitasid müüre, et — kaitseda end tema ja temataoliste eest.

Oh, need sipelgad sääl all on armuheitmatud! Nad hävitavad kõik, mis nendega ühes ei ehita. Õnnetu see, kes nende vastu mässu tõstab! Nad pigistavad selle eneste keskelt välja, nagu pigistatakse mäda veri tervest liikmest. Nad pistavad selle puuri, panevad trellide taha ning toidavad oda otsast.

Rannus sai veel kurvemaks. Mille eest oli ta põgenend? Nuhtluse, vangipõlve ja Siberi eest? Kuid kas polnud vangipõli ja Siber ainus lootus temale ja temasarnastelle? Sest inimene peab olema inimestega. Üksi jäetuna rõõmustab ta isegi vangivahi üle.

Üksi jäetuna —, mõtles Rannus ja vaatas õhtupäikest üle majade. Õhk oli sinine ja pehme. Päikese kiired tulid kui kuldsed lõngad üle mere. Kaugel kajasid kirikute kellad, hüüdes pühapäeva rahule. Üksi jäetuna —, ah, suur igatsus valdas Rannuse.

Kui ilus oli ometi maailm! Oli see seesama maailm, kus tema juba nii kaua oli eland? Ke-

vade hingus tundus igalpool. Puud lõhnasid ja maa lõhnas teisiti kui enne. Kevade oli omad helded käed avand, omi ilusaid ande näitas ta Rannuselle läbi raudade.

Ah, Rannus ei tahtnud enam kellelegi kätte maksa! Ta tahtis ainult vaba olla, et kõike seda õnne maitseda, mis elu pakkus. Ta tahtis olla nagu need roidund inimesed, kes sääl all mööda läksid, kuued õlgadel ja kompsud kaenlas. Ta tahtis olla nagu need sipelgad ning mesilased.

Ah, põgeneda, minna kaugele ära, ühes oma vana emaga! Minna kaugele iseenesestki ja omast minevikust ning alata uut elu. Minna vööraste inimeste keskele, kes teda ei tunne. Olla üks neist, kes paneb kive müürisse või viskab seemet kevadel kohedasse mulda.

Kõike seda polnud ta varem iialgi mõelnud. Tal oli nälg, ta oli haiglane, ja palavik õõtsus mõtteid otsekui vööraid. Nagu kangad kerisid need lahti üle ta pää. Esimene kord näitas elu talle omi salakirju, kellade kajades ja õhtu pimenedes.

Ta istus kaua liikumata, ja lugematud tuled süttisid ta ees, alt tänavalaternatest ja majalampidest kuni tulukesteni kaljastel merelahes, kuni ähmaselt loitvateni taevaleekideni silmapiiri ilmmõõtmatuses. See oli nagu tähtede surnuaed Rannuse jalge ees.

4.

Uuesti lõi taevakaar idas punama, uuesti avanesid pilveväravad kalliskivise päikese ees. Ärkas

jälle päev, uus päev suure linna kui klaasise tuuleveski kohal, mille vikerkaarised tiivad päikese sädememerre süüvisid. Uus päev, karusselline, leierkastine päev!

Kirikute kellad kajasid. Mustas riides eided läksid aeglasel sammul üle vallide, hoides käes musti raamatuid. Läksid lasteaia vanapiigad laste rongiga: see kõikus kui süütu hanikari valges vaeses riides läbi tänavate. Sõitsid vaimulikud mustades mantlites ja sammet-mütsides.

Rannus aga istus endises kohas. Ta oli lootnud täna palju viilida ja vabaks pääseda. Kuid just pühapäeval näis viilimine kardetav olevat. Ja ta oli väsind ja nälg kaevas ta sisikonda, ta suu jooksis vett ning ta kehajõud oli ime-nõrk.

Keskpäeval hakkas vallidel sinise tiigi rannal muusika mängima. Ümaral laval seisid mehed ümarate kübaratega, kuldsetes tressides. Vasksed pasunad ja nikkelpillid särasid päikesetules. Trummid ja taldrikud külvasid metallist põrinat.

Keskpäeval hakkas inimesi kogunema tiigi randa. Tulid noored mehed kõrgete kraede, keppide ja lumivalgete suviküb aratega. Tulid noored tüdrukud kitsaste sammet-undrukute ja punaste varjudega. Tulid auväärt kodanikud naiste ja lastega, pikis mustis kuubedes.

Ja bulvaril puhkend puude all vooris lõpmatu rong sõiduriistu: punaseid automobiile, hoitud hobuseid tõldade ja kaleskitega. Neis istusid taha toetudes ohvitserid säravais mundrites ja her-

rased tsilinder-kübaratega noorte naiste seltsis, maetud lillede, looride ja õhetavate varjude alla.

Ning kõik see summ vallidel ja bulvaaril sumises, kihises, naeris ja naljatas muusika magusais lainetes ning kevadpäikese sulatules. See oli kui kevade ja nooruse võidukäik, mis külvas lillesid ja naeratusi, uhke ja muretu, kaitstud vaevade ning hoolte eest.

Rannus vaatles kõike seda suuril silmil, hoides kätega kinni raudadest. See oli ka elu, — ah, ta oli selle unustand, — see oli ka elu! See kirju karneval, see keerlev karussell, — see oli nende inimeste elu. Tema aga lamas siin, teispool raudu, teispool mõõgameest vallikraavis, abituna, pääsmatuna!

Miks pidid need teised sääl söönutena, vabadena, austatavatena liikuma, — ja tema siin lamama, keel suulakke kuivand ja sisikond näljatules? Miks pidid need sääl omama maju, hobuseid ja naisi, — ja tema siin lamama, igavesti koduta, armastuseta, õnneta?

Ta käänas pää kibedalt kõrvale. Ei, tühja kõhuga ei tohi mõtelda. Korralikud mõtted tulevad ainult täis kõhust. Kõigil, kel kõhud täis, on korralikud mõtted. Kõigil, kel korralikud mõtted, on kõhud täis. Ah, täis kõhtu ja korralikke mõtteid oli temagi igatsend!

Kuid ta ei pääsnud mõtetest. Mõned asjad tulid meele nii selgelt nagu sellel, kes oma otsale läheneb. Otsekui tiisikeri nina surmale lähenedes ikka teravamaks ja teravamaks muutub, nii hakkas

ka tema paljuid asju ning olemist selgemalt mõistma, — ta nina otsekui tundis hääduse, õigluse ja vooruse lõhna. Need kõik on aga väga sandid lõhnad.

Kes oli tema? Kas oli ta inimese verd valand või kerge südamega vargile läind? Väike, kartlik varas oli ta olnud. Kas polnud ta rohkem vaeva näind kätt välja sirutades võõra vara järele, kui need, kes päevapalga eest nurme niidavad? Mis on töö võrreldes selle vaevaga, mis tema on tunnud!

Õndsad on need, kes on kõrgel. Õndsad on rikkad, uhked ja auväärsed. Õndsad on need, kes midagi ei tee, ja ometi maitsevad; kes elavad võõrast vaevast, ja keda ometi kumardatakse. Õndsad on need, kes elavad vägivallast, jumalasõnast ja rumalusest!

Õndsad on needki, kes on kõige sügavamal. Õndsad on küürseljad ja vaeslapsed. Mis on sandil viga! Ta sirutab käe välja, ja keegi ei löö käe pääle. Õnnis on see, kel on silmad pääst pistet, kelle jalad on alt aetud, kelle kondid on katki murtud, — tal on õigus kätt välja sirutada!

Kuid verist ülekohut tehakse neile maailmas, kes ei saa, kes ei või end kaitseda, — varastelle, hukkaläinuile, pordunaisile, — neile, kes on paradiisist välja läind ega leia enam teed tagasi. Verist ülekohut tehakse kurjile, langenuile, paheseile!

Rannus kuulatas mõrudas valus: õrn muusika lehvitas otsekui tiibu sinises õhus. Tantsivat unistust ja naeratavat leina õõtsus ta silmapilguks üle piduliku rahva. Ja korraga kajasid

Rannuse kõrvu meeleheite ning ahastuse mustlõikavad pillikeeled: on hirmus elu, on meeletu inimese elu!

Oi ema, ema, sina, kes väsinult üle mõisa kartulivagude komberdasid, ihu raskejalgne ja meel häbidest ning valudest tuim, — miks ei uputand sa end linaligude tõrvasesse põhja, alla linavihkude, alla kiviste parvede! Miks sünnitasid mu võõra saunalava õlgedel, väeti ja õnnetu!

Häbi, patt ja kuritöö, — ei ole andeksannet häbil, patul ja kuritööl igaveseni ajani! Sest ebauskliku ja äratapja, pordu ja pordulesundija, lausuja ja varga jaoks on teistsugune paik, — kus see põrgu tuli ja põrgu väävel põleb. Lihapüretus, ilmatallus ja meelevallatus, — oi, vanemate patud makstakse laste kätte kolmandani ja neljandani põlveni väga rängalt!

Rannuse meele tuli ta pääkool ja esimene ning viimne patalkäik. See oli vangimajas, — oi, see oli väga, väga ammu! Jumala ihu tuli ta meele, see otse põletas ta suud. Ja see mälestus äratas jälle ta nälja, suu hakkas kangesti vett jooksma, ja ta oleks jumalat söönd ainult oma sisikonna nälja pärast.

Ei ole kadunust ümberpöörjat. Ei ole temale miski lohutust. Taevaski ei ütle talle midagi. Isegi sinna pääsedes püretaks mineviku patt ning häbi kõik rõõmud. Ta ei julgeks sääl kellegi silmi vaadata. Igaüks näitaks sõrmega: Vaata, sääl läheb hobusevaras! Mis otsib hobusevaras taevas!

Ja Rannusel tuli suur himu: oh saaks ta põrgu! Sääl ei näeks teda keegi, keegi ei paneks teda teiste selja taga tähelegi, ta jääks ukse kõrval varju. Sääl oleks palju suuremaid vargaid ja kelme, tema oleks väetim väetite hulgas. Keegi ei teaks sääl ta nime, ja kurat astuks tast üle ilma vihata otsekui väikesest vaglast.

Kelle muu poole peaks ta palvetama, kui mitte kuradi poole! Tal polnud muud lootust kui kuri. Häässe uskudes oleks ta juba ammu surnud. Heida armu, sina must! Aita, kaitse õigluse, hääduse ja vooruse vastu! Aita oma last! Kaitse oma last!

Ta jäi lamama, tinahall nägu kivi poole pöördud. Ta ei liigutand pikal ajal end enam. Ta ei mõtelnud midagi. Ainult elajalik hirm täitis teda. Ta nälg kasvas. Ta liigutas tasakesi hambaid, nagu loom, kes unes sööb. — Trummid ja pasunad kajasid helesinise taeva all!

5.

Õhtu langes üle linna. Sinised varjud hiilisid üle vallide ja majade. Must pimeduse meri lähenes. Elekter süttis põlema. Udupilv lõi roosalt õhetama nagu värvit naine, bulvari puud läikisid kui lilled mustast paberist.

Valli käänakul musta tiigi rannal valendasid videvikus laada telgid. Mustad inimesed askeldasid telkide vahel. Süttisid tulukesed telkides. Süttisid karusselli lambid. Hakkas käima karus-

sell nagu tuleahi, tulepesa, tuleratas, — tulekarussell hakkas möirgades käima.

Lugematud rahvaparved saalisid vallidel: tehaste töömehed, lõbunaised ja vargad, soldatid, kerjused ning meremehed. Kõik sihises, kihises ja kees, ning rahvas lõi kokku balagaanide ja karussellide ümber rõkates, huludes ning lällutades, laotades laiali läilalt elaja leitsakut.

Parvis liikusid naised, tulipunased ja kirjud sallid pääde ümber. Ja nende järel voorisid mehed lõõtspillide, kuklas kübarate ning taaruvate madruse sammudega. Kriiskasid ja saalisid rahvamurrus taskuvargad, nuuskurid ning kelmid. Ja üle kogu selle purjus summa huugas karusselli leierkast ning lällutas narr balagaani trepil.

Keerles karussell. Pikad kirjud serpentiinipaelad lendasid õhus. Keerlesid põlevad laternad ja peeglid. Keerlesid lakeeritud hobused, lehmad ja sead, visates üle musta rahvamurru koledaid varje. Keerles kõik, lendas, kihutas kõik!

Ja roosade, ihuvärviliste sigade seljas istusid maalit mamsellid kummit rindadega. Ning nende taga kihutasid himurad mehed punastel härgadel ja püstikargavatel hobustel, käed välja sirutet, tulede ja peeglite kriiskavas kirmeses.

Rannus vaatles, silmad·pärani ja ninasõõrmed suurenend. See oli ka elu, — ah, ta oli selle unustand, — see oli ka elu! Tulised lapid peitsid ta luisi põski. Ta näljased silmad saatsid karusselli naisi, kui need sigade seljas lendasid. See

oli elu meeletu ringjooks: paast ja saamine, nälg ning täitumine.

Ikka pöörasemalt lendas karussell. Peeglid jooksid mööda, näidates põgenevaid rahvahulki hõõguvate nägudega. Ikka edasi, ikka edasi! Ikka pöörasemalt, ikka pöörasemalt! Ning korraga näis kogu keerlev karussell õhku tõusvat, hobused sigadelle järele jõudvat ja kõik uperpalli hirmsas póörus kukkuvat.

Rannus hüppas üles. Ta tahtis välja, sinna möllu, ehk tagasi vangikotta! Ta ei kartnud nüüd enam midagi. Ta pistis pää välja raudade vahelt ja kisendas. Keegi ei kuulnud teda! Ta haaras luiste kätega kinni raudadest ja rabeles kui kiskja puuris. Keegi ei pannud teda tähele!

Siis haaras ääretu valu tast kinni kui tuleleek. Leierkast lõõtsus tuld, karussell külvas leeke, suuri nagu kangaid. Üle pää, üle pää lõid nad! Ah, hing mattub, hing mattub! H i n g m a t t u b! — Ta langes, nagu langeb surnu.

*

Ta mäletas:

Nad jooksid küüras, tema ja hall vanamees, üle kadakase nõmme. Neil olid mõlemal jalust ühte seotud elusad lambad seljas, kelle loiud pääd nende selgi vastu lõid. Kaugel kostis koerte kõle haukumine ja inimeste kähedad hääled. — Oli pime sügisöö.

Koerad lähenesid. Nende hauge kuuldus mõlemalt poolt, inimeste ässitus kostis otse selja

tagant. Neil oli nõu neid ümber piirata. Nad jooksid pärimäge alla soole. Koerad saatsid neid hädaldava käriņaga, ja nad kuulsid pimedas peaaegu inimeste jalgade tüminat. — Vihma hakkas sadama.

Nad eksisid soos mätaste ja kidurate mändide vahele. Nad hüplesid üle mätaste, nad sumpasid märjas soos, hääletult hädaldavaid lambaid järele lohistades. Nad kuulsid, kuis tagaajajad kottpimedaid randu mööda käisid ja üksteisele huigates märku andsid. — Külma vihma tuli kohinal.

Nad peatasid kesk sood, mõlemad vabisedes hirmu ja külma käes. Ta kuulis, kuis vanamees palvetas. Ta enese noored pihad valutasid. Ta langes kummuli üle väriseva lamba ja nuttis ühes sellega nagu väeti laps. — Läbi vihma otsatu kahina kuuldusid rannult kui haldja hääled.

*

Ta mäletas:

Tuline suve päike leegitses laada telkide, balaganide ja karussellide, püstitõstet vankriaisade ja sumiseva ning lainetava rahvamere kohal. Hobused hirnusid, lojused ammusid, ja päike näis läbi tiheda tolmupilve nagu hangund veri. — Siis said nad ta kätte.

„Varas, varas!" käis hüüd läbi rahva. „Taskuvaras on kinni saadud!" Ja kümned käed kahmasid ta järele. Raudsed sõrmed hoidsid teda rinnusest ja kaelusest, sajad õhetavad näod olid ta ümber, tuhanded veripunased silmad piirasid

teda, nii kaugelle kui ta iial nägi. — Päike lõõmas läbi punase tolmu.

Ta lükati minema, ja keegi ei teadnud, kuhu. Teda tõugati, vajutati, visati ühtsoodu ühest teise, kümnete käte kinnihoitavana. Ta oli nagu võll, mille ümber see ääretu rahvaring keerles. Maha jäi laadaturg, kaugelle maakivi kõrts, nemad aga läksid, — ja kahel pool rahvasumma jooksid jahuste nägudega balagaani tolad, keeled suust väljas.

Siis komistas rahvalaine üle kivivare, ja ühel neist tuli mõte: „Lööge ta sõrmed kivide vahele, et ta enam ei varastaks!“ Nad painutasid ta põlvili, nad venitasid ta sõrmed välja suurele kivile. Kuuldus kivide langemine ja luude rudin. Ta kukkus hirmsast valust meeletuna maha. — Kaugelt kuuldus hobuse hirnumine ning huulepilli hele hääl!

*

Ja ta mäletas:

Suurte lumeräitsakute saju keskel keerlesid nad külmand välja mööda. — Taevas oli hall. — Ta tõusis ratastel püsti ja plaanis ohjapäradega hobust. Vankrid hüplesid külmand künnismullal. Hobune ei läind enam. Hobune tõusis kahel tagumisel jalal püsti ja vaatas inimese silmadega taha tema otsa. — Jõudis juba õhtu.

Lagedal väljal said nad ta kätte. Nad sidusid ta kaht kätt pidi hobuse asemelle aisade külge ning kihutasid üle külmand põllu. Rattad hüplesid konarlisel mullal. Hulk käsi seisis härjakara-

dega ta selja taga püsti otsekui sõjameeste käed sõjavankris hulkade odadega. — Langes lumi laiadena räitsakutena. Jõudis juba õhtu.

Nad juhtisid ta vastu mäge üles. Ta läks peaaegu rinnuli maas, varbad külmand mättaid vastu toetet. Ta käed tahtsid õlgadest katkeda, veri tilkus ta küünte alt. Ta ei jõudnud enam. Ta langes lumeräitsakuile maha. — Jõudis juba õhtu.

„Vennad, mul on janu“, ütles ta surevate huultega. „Ah, sul on janu“, ütlesid nemad, ja üks neist laskis oma vett labakindale ning ulatas selle kara otsas ta huultele. — Üksikud suured lumeräitsakud langesid väga pikkamisi, taevas oli hall nagu tina. Jõudis juba õhtu, — oi, õhtu —!

*

Hilja öösel ärkas Rannus. Üksik joobnu vehkis vallil kätega, mõõtis maad jalgadega, ajas enesega juttu. — Ääretu valu täitis Rannuse rinna: Ah, kõik on tühi! Kõik on ainult kannatus! Vabaduski on orjapõli! — Joobnu harutas kuuvalgel nagu lõngu, — kuu hämbliku võrku harutas tema.

6.

Kõrvulõhkuv ragin ja mürin täitis kuuma õhku. Uue ehituse tõstemasinad vinnasid üles veriruskeid raudroopaid. Graniidi murdmise haamrid langesid raskel raginal. Ja üle kõige, üle telingute, müüride ja kivivirnade, üle lubja törte

ning betooni vormide tõusis hõõguva päikese poole tulipunane telliskivi tolmupilv.

Rannus viilis meeleheitliku hooga. Ta käed käisid kui masina osad, kuid ta ise ei mõistnud enam midagi. Ta oli peaaegu kõik unustand, — unustand selle, kuidas siia oli saand ja kui kaua siin oli olnud. Ah, sellest on kulund äraarvamatu aeg! Nälg, palavik ja viirastuslikkus oli jõudnud tipule.

Ta oli juba enam loom kui inimene. Ta ei tahtnud enam hääd ega kurja. Elada, olla tahtis ta ainult. Elada, — saada enesele üks servakenegi sest suurest vaibast, mida eluks kutsutakse, end selle all kerra tõmmata ja lamada õnnelikuna, silmad kinni ning suu täis leiba!

Palaviku-õhetavail silmil nägi ta veel aineti läbi miski punase pilve ehitust oma ees: Kivikandjad naised tõusid aeglaselt treppi mööda, põlved savis. Nõrgad poisikesed tammusid üles lubja sälitistega, pääd norus kui väsind hobustel. Müürimehed panid tuimalt ühe kivi teise pääle.

Kas need olid loojad? Kas need olid maailma isandad? Oh ei, need olid masinad, need olid orjad, keda sama elujanu taga kihutas, nälg müüridelle piitsutas. Olla, elada tahtsid nad ainult. Ei olnud miski ühist tungi, mis neid nagu lindusid sunniks ühiselt soojile maile tiivutama. Ei olnud miski loovat aadet kogu olemuses.

Kes teab, mistarvis kannatatakse, võideldakse, surrakse? Kes juhib suurt maailma müüritööd? Kas see sääl üleval, see teadmatu, tundmatu ja,

võib olla, olematu? Või see sääl all, see kohutav, must ja, võib olla, niisama olematu? Kuid kas ei lenda nad lõpus, maailma suurel ehitusõnnetusel, kõigi telingute murdumisel kõik üheskoos surma pimedasse kurku?

Rannus aga saagis ristikut. Kõik jõu võttis ta kokku ja viilis kogu ragina aja. Ning viimaks, viimaks ometi oli neljaski hiigla-kang läbi viilit. Juuksekarva võrd rauda ühendas teda veel müüriga. Rannus oli vaba, kuid ta ei võind siit enne õhtut, enne pimedat liikuda. See oli ta kõige raskem ootus. Ta jäi hirmsas näljavalus liikumata.

Ta langes vahetevahel meelemärkusetusse ja ärkas jälle võpatades ning leidis enese istuvat. Ta aju põles kui miilihaud. Ta nägi unesid ja nägemusi, katkelisi ja mõttetuid. Miski rusked pilved sõudsid ta ümber. Miski sinkjad kerad kubisesid, paisusid ja õhetasid ning lõhkesid hirmsal valul. Ta ajusäsi kees mullides.

Ta ärkas jälle äkki ja imestas surmavaikust enese ümber. Ta ei teadnud, kui kaua oli mõistuseta olnud. Talle näis see ainult silmapilk olevat. Töölised olid lõunal. Nad olid söönd ja magasid nüüd vallidel seliti ja kummuli. Nende kehad olid kui kotid tulise päikese all. Ääretu vaikus lamas üle magava orjakarja, mille liikmed nagu maasse olid juurdund.

Vaht nr. 13 seisis jälle kongi kõrval. Tal oli punane põskhabe. Päike paistis ta liikumatusse näkku. Tal oli kõrbend-hall munder ja suur müts.

Ta oli kange ja kõva nagu karrast, hoolimata põletavast kuumusest. Ta oli liikumatu kui keisrimonument.

Korraga ilmus kustki kõrvalt mööda valli kerjus karkudel. Ta hüppas nagu must ritsikas kahe puujala vahel. Ta istus vallile, võttis põuest ümariku leiva nagu ratta ja hakkas purema, kahe käega sellest kinni hoides. Kogu ta keha näis söövat ühes ta tühjade igemetega.

See pilt kihutas Rannuse üles. Ta ei teadnud enam, mis tegi. Ta oli nagu metsloom. Ta haaras mõlema käega kinni lahtiviilit ristikust ja virutas selle kõrvale. Siis jooksis ta tuigerdades sandi poole alla. Vaht nr. 13 vaatas pärani silmil tema nagu viirastuse otsa, ja et ta nii teraselt vaatas, siis ei näind ta teda mitte.

Rannus haaras kinni leivast, kuid sant pidas seda mõlema käega. Ta vaatas meeletute silmadega Rannuse otsa, pärani suu täis kuiva leiba, võimetu kisendama. Nad tõmbasid paar korda kannikat nagu vedrudega edasi-tagasi, kumbki enese poole. Siis haaras Rannus telliskivi ja lõi sandi paljale lagipääle. See murdus sisse nagu savipott.

Rannus tõmbas leiva ja jooksis päädpidi kahe kollase telliskivi-virna vahele, ühtsoodu leiba suhu toppides. Ta neelas tolm-kuiva leivapuru, silmad pungi, neelas ning langes maha surnuna — telliskivi tulipunases tolmus.

1914.

POPI JA HUHUU

1.

Sel hommikul tõusis Isand väga vara.

Ümarguste ähmaste ruutude kaudu voolas natukene rohekas-halli valgust. Tuba oli veel pime, ja Isand süütas küünla vasksel jalal.

Ta ajas punase pihiku selga ja sinised püksid jalga, kõik see aeg kangesti köhides. Siis kängitses ta jalad ja tõmbas musta maani ulatava kuue selga. Kui ta kingapandlaid sidus, tuli tal kõva läkastus.

Ta ohkas, võttis paela ümarguste mustade helmedega ja hakkas neid näppude vahel veeretama, ise tasakesi huuli liigutades.

Popi omal asemel valvas ta toimetusi ruskete, niiskete silmadega. Ta tundis nende helmede lõhna. Neis oli midagi imal-kanget, ja nad ei meeldind talle. Isanda nägu oli ikka siis igav ja kurb, kui ta helmi veeretas.

Isand jäi vait ja vaatas liikumata küünla leeki. Ta lumivalge pää oli ette kumardet ja värisevad sõrmed veel koos. Küünla taht põles pikaks, hakkas suitsema, kuid Isand ei pannud seda tähele.

Ta oli viimasel ajal üleüldse imelik. Ta tuli hilja öösel koju, istus küünla juures, murdis leiba, kuid unustas söömata, pidas palukest käes ja rääkis iseenesega.

Ööseti kuulis Popi Isandat läbi une raskelt ohkavat. Siis tõusis ta üles ja lähenes Isandalle. Ta liputas hända, lakkus Isanda käsi ja katsus teda kõigiti lohutada. Kuid Isand ei tunnud seda.

Ta näis hirmsaid unesid nägevat, nagu Popigi, kui talle viirastasid tundmatud tänavad, täis võõraid vihaseid koeri.

Isand ohkas veel kord, tõusis üles, pani pähe karvamütsi suure nööbiga kesk päälage, puhus küünla, kükitas Popi ette ja patsutas teda selga.

„No — no — no!“ häälitses ta armastavalt ja silitas koera sammetpehmet pääd. Popi sirutas ta käe all, liputas hända, haigutas ja ulatas rulluva keele kaugelle välja.

Kui hää oli ometi Isand, kui sääl tema ees istus, must kuub põrandal voldis! Ta nägi vaevalt ta pehmet naeratust hommiku videvikus.

Kuid siis tõusis Isand üles ja läks nurka, kus Huhuu suur puur seisis. Miks peaks ta ometi tema juure minema! mõtles Popi kadedalt ja jooksis Isanda kõrval, kõik aeg hända liputades.

Kuid Isand ei annud Huhuule midagi, nagu Popi oli kartnud. Ta ainult ähvardas teda sõrmega ja ütles noomivalt: „No — no, sina sääl!“

Huhuu oli alles praegu ärkand. Ta oli unine ja tal näis olevat külm. Ta hõõrus õlga

vastu puuri ja pidas käega kuklast kinni. Isanda ähvarduse pääle urises ta ainult kurguhäälega.

Siis pööris Isand ümber. Popi jooksis ta ees turukorvi juure, mis seinal rippus, kuid Isand ei pannud seda tähelegi. Norus pääga astus ta ukse juure.

Väljas oli valgemaks läind. Lahtise ukse kaudu paistis sakiline müür ja peen torn ning selle taga roheline taevas.

Otse Popi nina ees lükkas Isand ukse kinni. Ta kuulis, kuis Isand aeglaselt üle õue läks, värava lukust lahti keeras ja jälle lukku pani. Siis jäi kõik vait.

Popi seisis mõne silmapilgu kinnise ukse taga, pää viltu, üks kõrv pahurpidi, ja kuulatas. Kuid ta ei kuulnud enam midagi. Siis pööris ta tagasi.

Ta ei too täna liha, mõtles ta pettunult. Juba mitu päeva pole ta toond. Kuid miks ta ei too? Tal oleks see nii kerge.

Ta tegi paar ringi ilma miski otstarbeta toas. Ta küüned käisid kripa-krõpa ruudulisel põrandal. Ta pikk händ ja terav nina jooksid peaaegu maad mööda.

Oli veel nii pime, et ta komistas ja omi kõveraid põlvi asju vastu lõi. Oli vana naha ja mööbli lõhn. Aga pääle selle tundus veel kõigil pool Isanda sõbralik mälestus.

Oli veel liig pime, jahe ja igav, et valvada. Popi pööris tagasi oma madratsille ja tõmbus kerra.

Oli nii hää lamada, iseennast soendada, tukkuda ja unistada.

Nüüd läheb Isand mööda tänavaid, mõtles ta. Palju tänavaid, palju maju ja isandaid. Kuid ükski pole nii hää kui see maja ja see Isand.

Ta avas teise silma ja vaatas üles. Väljas oli veelgi valgemaks läind. Kaks rida ähmaseid ruutusid õhkus roosalt. Põrandal näisid varjud.

See on parem Isand kui ükski teine, mõtles Popi ja pigistas silma kinni. Tema tarkusel pole piire. Ta läheb välja tühja korviga ja tuleb tagasi, korv täis liha. Kes võib seda teha pääle Isanda!

Popi avas jälle silma. Oli veelgi valgemaks läind. Toas oli nii valge, et täistopit krokodilli nahk laes selgelt oli näha. Sääl ta mustas, jalad laiali ja lõuad lahti. Kuid Popi teadis, et see oli surnud. Ja rahulikuna sulges ta jälle silma.

Või kas polnud ta näind teisi isandaid! mõtles ta. Oma Isand võttis ta vahel kaasa. Sääl oli neid äraarvamata palju tänavail ja turgudel. Kuid kõik nad olid nii tigedad, et Isand ta nende pärast pidi ahelas hoidma.

Kuis oli ta nii hää Isanda saand? mõtles ta. Ta oli ise hää, sellepärast oli tal nii hää Isand. Ta oli selle teenind. Tigedail tänavakoertel on ka tigedad tänava-isandad.

Kuis oli ta siia juhtund? Ta ei teadnud omast minevikust midagi. Talle näis, nagu oleks ta alati olnud. Ainult ta olemine lõppes äkki nagu miski musta müüri ees.

Oma kasvamist polnud ta tähele pannud. Vaevalt mäletas ta, et kord ta käpad olid pehmemad ja selgroog painduvam.

See oli siis, kui maailm veel nii naljakas oli, kui ta asju elavaist olevustest ei suutnud eraldada ja mööblillegi hända liputas. Kauge aeg, äraarvamatu kauge aeg!

Oli nii hää mõtelda ja unistada. See oli peaaegu niisama hää kui elada ehk veel paremgi. Sest unistustes oli Isand talle alati hää ja Huhuule kuri, ning söögist ei tulnud iial puudus.

Ta ärkas äkki sellest, et kirp teda kesk selga puri. Ta lõi hambad vihaselt selja karvadesse. Siis sirutas ta ja haigutas.

Ta oli kaua magand. Tuba oli täis heledat kullakarva valgust. Ülemine aken, milles oli kuus ruutu tinases raamis, oli lahti. Väljast kuuldus varblaste sirin.

Popi käis paar ringi toas, nuusutas põrandat ja õhku, lähenes siis uksele ja tuli otsusele, et Isand veel tagasi ei olnud tulnud. Ta oli kauaks ära jäänd.

Popi kõndis edasi, kogu aeg terav nina põrandal. Näis, nagu poleks jalad pääd kannud, vaid pää jalgu vedand. Ta riivas astjakirstu, lõuka ja raamaturiiuli lõhnade piirkonda.

Vanad lõhnad, kuid igal hommikul ometi uued ja õpetlikud. Oli imelik, et väliselt samasugused asjad loomult siiski nii mitmesugused olid.

Läbi kirstu lõhnasid vanad tinataldrekud ja kannud. Lõuka juures lõhnas torupilli magu, pihid,

nahklõõts ja kaks suurt õllekruusi, kumbki omal viisil. Raamatuis oli naha, koi ja juudi lõhn.

Kuid kõige paremad lõhnad tulid ometi köögist. Ja Popi jooksis oma nina taga ajades sinna. Ainult ta pikk händ vilksatas poikville jäänd ukse vahel nagu siug.

See oli kõrge ja kitsas hoone, mille keskel oli neljakandiline lõugas, millest alt lai ja üleval ikka kitsamaks ja kitsamaks minev korsten otsejoones üles tõusis. Lõukas mustasid raudkolmjalad, pannid ja nõgised orad.

Popi tõstis koonu üles ja liigutas märgi sõõrmeid. Lõhnas nõgi. Läbi korstna lõõri kuuldus siingi varblaste sirin.

Ka siin oli palju kasutuid lõhnu, mis ei rooga ega üleüldse midagi ei tähendand. Ka siin oli Isand tina ja vaske sulatand ning kõrte keetnud, mida ta ise ei söönd ega teistelegi pakkund.

Ka siin oli rohelisi retorte, lähkrid, toope, tinapudelid, kruuse, pika varrega pisukesi panne ja palju muud raudkraami.

Kuid siin-sääl imbus õrn juustu, rasva ja liha lõhn poti kaane vahelt. Köögi laud hoovas lõhnu, mis Popi sõõrmed ägedalt liikuma ja südame kloppima panid.

Siis tundis ta jälle äkki maa, rohu ja vee lõhna: nurgas suures vitskorvis olid segamini kõrvitsad, melonid, lillkapsad, artischokid, porknad ja tomatid.

Popi süda läks vesiseks, ja ta tuli köögist

välja. Ta jäi kesk tuba seisma, nagu oleks katsund midagi meele tuletada, mis ta ära unustand.

Äkki liigutas Huhuu, ja nüüd tuli Popil meele, mis ta oli unustand: Isand polnud kodus.

Huhuu liigutas jälle, ning Popil tuli kohe teine mõte: Vahest on Isand tagatoas, magab või istub laua juures ja on vait? Ning ta läks sinna.

Selles toas olid hoopis teistsugused aknad kui eelmises. Need olid laiad piidad, mida lugematu-värvilised, mitme-suurused ja mitme-kujulised pisukesed ruudud tinastes raamides täitsid.

Kui päike heledalt paistis, siis langes valgus põrandalle, seintele ja mööblille sinililla, oliivroheliste ja koscheniilpunastena lappidena. Ja neis lappides võis näha inimeste päid, voonakesi, lillesid ning tähti.

Õhtupoolikutel tuli Popi siia end soendama. Iga värvilapp andis isesugust sooja. Popi tõstis koonu üles ja vaatas pilusilmil klaase. Talle näis, nagu oleks iga värv ise viisi lõhnandki.

Toa ühes nurgas punase baldakiini all, millest tolmused nöörid tupsudega rippusid, oli Isanda voodi. Muu osa tuba oli peaaegu ääreni täis mööblit.

Siin oli kõike hunikusse kuhjat, nii et sammu ei võind astuda: mosaik-ustega kappe, nahktoole ja vanu kellasid, mis tunde, päivi ja kuid näitasid, maa ja taeva kaartidega.

Siin oli spinette, gitarre ja noodipulte, raudkaantega juudi-raamatuid, kiivrid ja mõõku, klaasist ja metallist peeglid, vaipu, patju ja kuld- ning purpurkuubi.

Ja laest rippus kullat laevamudel: Mehed istusid kahes reas laeva lael ja masti-korvis seisis mees punases fessis ning näitas kaugelle. Meeste keskel kesk lage istus kuningas troonil, kroon pääs, õun ja valitsuskepp käes.

Seda mudelit vaatles Popi tihti, nina üleval ja kõht peaaegu vastu maad. See oli igatahes midagi tõelikku, midagi olevat, millel oli olemuse kohane lõhn.

Kuid selles toas oli ka palju pettust ja valet. Võiks öelda, siin oli otse viirastusi ning unenägusid.

Siin oli isandaid, kes ometi isandad polnud. Oli võõraid koeri, hobuseid ja linde, kes ainult näisid olevat. Ja siin oli roogi, mis kellegi isu ei äratand. Nende olemus oli niisama tühine ja petlik kui unenägudes.

Nad olid nimelt seintel, lõuendil, varisend kuldraames.

Siin olid pildid, mis esitasid seinu, täis roogit loomi, sisikondi, kopse, keeli, päid ja nahku.

Siin olid lauad tallede, hanede, luikede, kalkunite, haugede, forellide, lutsude, angerjate ja merevähkide virna all.

Ja siin olid korvid nagu küllussarved, täis tomate, peterselli, küüslauki, sparglid, artischokke, kõrvitsaid ja lillkapsast.

Aga siin olid veel pildid viinakobarate, kabjuliste faunide ning põgenevate nümfidega.

Ja seinavaip esitas jahti: nooredmehed mandoliinide ja neitsid tuilindudega, õhus paabulinnud ning papagoid.

Ja siin oli pilt kirikute, tuulikute, saemeeste ja raagus metsaga jäise soo rannal, mida õhukene lumi peitis.

Ning sääl pimedas nurgas mustund kobrus kangas, mis esitas väävellendu nahkhiirte, põislendajate, muikude, tiivangerjate ja ninajalgsetega. Kõik viirastused olid omil paigul, kõik unenäolised isandad naeratasid seintel, kuid tõeline Isand polnud siin.

Popi lähenes voodille. Ta nuusutas Isanda argikuube ja ta öömütsi ning liputas neile hända. Nad tuletasid talle nõnda Isandat meele, et ta silmi sulgedes teda lõhna järele nägi.

Kuid see oli ometi paljas ettekujutus ja pettus. Ja Popi tuli jälle kurvalt eestuppa.

Päike paistis läbi pudelipõhja taoliste ruutude. Huhuu puuri ümber värises kuldne tolm. Oli vaikne.

Varblased ei siristand enam. Ja — korraga tundus Popil õudne.

Ta hakkas kärsitult tuba mööda edasi-tagasi jooksma, ühtsoodu nuuksudes, nagu üksijäetud laps.

Miks ei tule Isand? küsis ta. Miks ei tule Isand? Kuhu on ta jäänd? Ta pole iialgi nii kaua ära olnud. Kus ta on? Kus ta on?

Siis istus ta madratsille, tõmbas hänna enese ümber, kuulatas, nuuksus vahetevahel tasakesi ja väristas nahka piha ümber, nagu oleks tal külm olnud.

2.

Kuid Isand ei tulnud. Aeg kulus, juba oli keskpäev mööda, — kuid ta ei tulnud. Päike pööras enese teisele poole, ainult lüngi riivasid ta kiired veel ähmu aknaid, — kuid Isand ei tulnud ikkagi veel.

Huhuu kõndis ägedalt puuris edasi-tagasi. Nähtavasti piinas teda nälg. Ta lõgistas puuri pulkade kallal, ulatas siis käe küünarpääni välja, korjas salati lehti ja pistis aplalt suhu.

Kui imelik ta oli, kui sääl kükitas: nägu vastu puuri pulki ja kaks kõhna kätt välja sirutet, nagu vana naine, kes kangast seab.

Popi vaatas pilusilmil oma seltsilise poole, pää maha painutet. Ta silmad käisid Huhuu käte järel. Kes on Huhuu? küsis ta eneselt mitmes kord.

Ta tundis ennast, — ta oli Ise. Ta teadis ja tundis ka Isandat. Ta teadis ka teisi võõraid koeri ja võõraid isandaid. Kuid kes oli Huhuu?

Sääl ta istus, salati lehekene käes. Ta sõrmed olid kõhnad, õrnad ja süsimustad, nagu oleks tal peened nahkkindad käes olnud.

Kõrb-hallid karvad katsid kogu ta keha. Ta juuksed kuklas olid püsti, sest ta hoidis tihti säält käega kinni, nagu oleks tal päävalu.

Isegi ta nägu oli karvane, ja sellepärast ei saand iial aru, mis ta mõtles, kas ta rõõmus või kurb oli. Ta võis tundide kaupa liikumata kurbade silmadega vaadata.

Ta oli kahtlemata halb. Mitte muidu poleks Isand teda puuris pidand. Iialgi ei võetud teda kaasa, ja ta ei teadnud tänavatest, turgudest ning teistest isandatest vist mitte midagi.

Ta polnud seda väärt, otsustas Popi. See oli talle paras, et ta puuris oli. Roogagi anti talle palju halvemat kui Popile: salatit, õunu ja muud mitte-söödavat.

Kuid ometi, Huhuu oli nii Isanda sarnane: ta kõndis kahel jalal ja tal olid sõrmed. Kes ta oli? Kas mõni teine isand? Üks kuri ja tige isand, keda peab kinni pidama?

Nälg vaevas Popit. Ta tõusis, läks oma saviastja juure ja võttis säält luu. Selles polnud liha, kuid närida võis seda ajaviiteks ometi.

Ta näris mõne silmapilgu põrandal kõhuli lamades ja esimeste käppadega konti hoides. Kuid sellest tuli ainult vesi suhu.

Siis jättis ta luu sinna paika, tõstis koonu üles ja vaatles aknaid. Ta südant pigistas valu ja miski hirmus aimus.

Korraga läks päike pilve alla. Tuba muutus esiteks kollaseks ja siis tuhakarvaliseks. Kuuldus, kuis tuul paar korda korstna lõõris tõmbas, ja siis rabises kaks-kolm suurt piiska aknaruudule.

Popi nuutsus kõvemini ja kergitas korda mööda esimesi käppe, neid silmapilguks konksu tõmmates, nagu oleks ta jääl istund.

Mõni silmapilk jatkus seda igavat ja jahedat vaikust. Kuuldus ainult Popi peen ja õrn vingumine.

Huhuu istus ja kuulatas. Siis äkki turtsatas ta, hüppas kaks korda neljal küünarnukil, peatas, kuulatas, prahvatas, kõledalt naerma ja hüppas jälle, nii et luud kolksusid.

Popi tõmbas hirmunult laiad taksikõrvad ligi pääd. Kui õudne, kui õudne oli! Kus oli Isand?

Siis hakkas Huhuu püstijalu puuris edasi-tagasi jooksma, kätega kord ühest, kord teisest pulgast kinni haarates ja neid võngutades.

Hõredad kollased pilvetordid ruttasid päikesest mööda, toa valgustus muutus igal silmapilgul. Popi nägi selles tuhkses videvikus ainult, kuis Huhuud nagu musta varju edasi-tagasi heideti.

Siis raksatas äkki puuri uksepeel. Huhuu peatas silmapilgu, — ja kuuldus, kuis tuul aknaid vastu lõõtsus. Siis tõukas Huhuu ust, — see läks tasakesi pärani lahti.

Huhuu oli ehmatand, ta polnud seda ootand ega teadnud, mis teha. Siis lähenes ta avausele, istus lävele, väga ettevaatlikult ja tagasihoidlikult, käega piidast kinni pidades.

Popi vaatas omalt madratsilt hirmunult ta poole, pool-istuli, tagasääred konksus, küür seljas ja karvad püsti.

Huhuu istus ainult silmapilgu sääl imestades. Siis ajas ta rinna ette, vajutas lõua vastu rinda, tõmbas hänna kõveraks ja astus puusast kinni hoides kaks väikest sammu Popi poole.

Ja siis korraga turtsatas ta ja näugus ning hüppas!

Popi vajus huluvana kerana astjakirstu alla.

Sääl jäi ta lömitama, sest kirstualune oli madal. Ta süda lõi nõnda, et küüned põranda kivil rabisesid, kuigi ta ise oli liikumatu.

Esiteks oli mõni silmapilk vaikust. Siis kuulis ta, kuis Huhuu pehmetel kätel põrandal kõndis, siis peatas ja vait jäi.

Popi roomas tasakesi kirstu ääreni, nii et ta silmad nägema ulatasid.

Väljas oli õhtu jõudnud, toas oli videvik.

Kesk hämarat tuba kükitas Huhuu ja sõi salati lehte, mõlema käega sellest kinni hoides. See lõppes otsa. Siis vaatas ta ümber ja nägi suurt purpurilist vaipa, mis üle tahatuppa viiva ukse oli visat.

Ta lähenes vaibale, katsus sõrmedega narmaid ja rapsas siis käega. Vaip langes alla ja peitis enesega Huhuu. Ta vassis selles mõne silmapilgu hirmunult, pääsis siis vabaks ja taganes, kõik aeg umbusklikult vaiba poole piiludes.

Ta hakkas jälle toitu otsima. Ta leidis laual mõne lill-oa ja sõi need. Siis juhtus ta köögi lävele, ja kohe oli ta aiavilja korvi kallal.

Popi kuulis, kuis ta porknaid puri. Kuid siis näis tal teine nõu tulevat. Ta sikutas korvi vangu mööda tuppa ja lükkas ümber. Kõrvitsad, melonid ja tomatid veeresid põrandal laiali.

Ta istus nende keskel ja sõi vaheldamisi õuna ning lillkapsast. Popi oli tast ainult mõne sammu eemal, lõug vastu külma põrandat vajutet ja teine esimene käpp teisel pool lõuga.

Ta mõtted olid hirmu pärast segi. Ta vaa-

ťas Huhuu poole violettide silmadega, karvad kukťas püsti.

Huhuu jättis varsti söömise pooleli ja hakkas suurt kõrvitsat põrandat mööda veeretama. Hämaras toas kuuldus ainult kõrvitsa nagin ning Huhuu paljaste jalgade müdin.

Kuid siis veeres kõrvits laua alla pimedasse ja Huhuu kaotas ta. Ta peatas. Tuba oli hämar, ja ta näis seda kartvat.

Tagatoa aknast hõõgus õhtukuma läbi punase klaasi. See tuba oli õhtuti valgem ja säält voolas eestuppagi lahtise ukse kaudu kahvatu valguse joon.

Huhuu jäi umbusklikult lävele seisma. Siis astus ta mõne sammu, ja Popi nägi, kuis ta peen karvutu händ ukse piida taha kadus. Siis kuuldus riiete kahin ja Huhuu üksik naeru katse, ning siis ei kuuldund enam midagi.

Popi ootas kaua hirmust põksuva südamega, kuid kõik jäi vait. Siis roomas ta tasakesi kirstu alt välja ja lähenes kartlikult tagatoa lävele.

Läbi kirju akna imbus kitsas joon tumepunast ja tumevioletti ehapuna. Purpurist baldakiini all Isanda voodil istus Huhuu, Isanda öökuub seljas ja öömüts pääs, kuue kaelus üle kõrvade tõmmat, ning magas.

Popi vaatas teda mõne silmapilgu liikumata, koon voodi poole tõstet. Siis taganes ta tasakesi jälle kirstu alla ja roomas värisedes kaugemasse nurka.

Tema väiksed ajud olid segi minemas. Miski uni, miski jamps sündis ta ümber, tema aga lömitas kirstu all, koledusest värisedes.

Mis oli juhtund? Ta ei teadnud seda isegi. Kuid midagi õudset, midagi arusaamatut oli liikvel.

Kuna ja kuidas oli see juhtund? Popi katsus meele tuletada: Isand oli kodust ära läind, ta oli istund ja oodand Isandat. Siis läks päike ära, tuul tõusis, tuba oli kollane, Huhuu hüppas puuris —.

Kuid mis oli siis sündind? Mis oli sündind kollases hämaruses? Kes oli rullind purpurist vaipa, kes oli veeretand kõrvitsat põrandal?

Kus oli Huhuu? Oli see Huhuu, kes baldakiini all istus, kollane kuub seljas ja punane müts pääs?

Toas oli kottpime, väljas niisama. Tuul lõõtsus vastu aknaid ja seinu. Siis hakkas vihma rabisema, esiti harva ja siis tihedalt, mitu tundi.

Kus oli Isand nüüd? mõtles Popi. Kuhu on ta läind? Kuhu on ta jäänd? Kas ta tuleb?

Ja kogu öö läbi valvas Popi külma seina ääres, vabisedes külma ja hirmu pärast. Ta kuulas vihma kurba rabinat ning ootas Isandat. Kuid Isand ei tulnud, ei tulnud iialgi enam.

Alles hommiku koidikul suikus Popi silmapilguks. Ja ta nägi und:

Oli õhtu, ja tema oli ühes Isandaga teel koju. Taevas oli tuhkhallides madalates pilvedes. Tänavad olid hämarad ja läksid silmnähtavalt hämaramaks.

Popi ei teadnud, kust nad tulid. Nad olid juba väga kaua teel. Tänavalle järgnes turg ja turule tänav, kuid kodu ei tulnud ikkagi veel.

Popi vantsis väsinult, ühelt kõveralt jalalt teisele vaarudes, neid lõputuid mudaseid tänavaid. Oli nii imelik, et kõik nii hall ja tühi oli.

Isand läks ta ees, pää kumaras ja küür seljas. Ta astus väsind sammul, Popit nööri otsas talutades, taha vaatamata ja peatamata.

Kui väikeseks ja kõhnaks oli Isand jäänd! Ta must kuub lohises maad mööda ja ta pääd polnud nahkmütsi all nähagi.

Popi väsis ikka enam ja enam. Ta jäi Isandast ikka kaugemalle. Ta nöör tõmbus sirgeks ja Isanda käsi paindus kaugelle taha. Isand ise aga sammus peatamata ja taha vaatamata.

Popi vaatles õhtu hämaras Isanda kätt. See oli väike ja karvane. Ta sõrmed olid süsimustad ning pikkade küüntega. Ja korraga tundus Popil nii õudne.

Kust nad tulid? Kuhu nad läksid? Ja kes talutas teda nööri otsas? Oli see Isand?

Nimetu hirm haaras äkki Popi südame kesk halli hingetut tänavat. Ta vabises üleni ja ei jõudnud enam minna. Kuid eesmineja sikutas teda kaasa, taha vaatamata ja peatamata.

Nii läksid nad veel mõne sülla. Popi nõrkes ikka enam ja enam, nii et ta peaaegu järel lohises. Ta kaelus surus kurku ja nahk ta otsaesisel läks volti, nii et tal raske oli silmi lahti hoida.

Siis äkki mõistis ta koledas hirmus: ei, see ei olnud Isand! Ja ta lõi käpad vastu ning ta küüned kriiksatasid kivil. Nöör pidi ta pää otsast kaksama.

Siis käänas eesmineja esimene kord pääd ja vaatas taha, ning Popi nägi tema nägu —.

Hädaldava kisaga kargas Popi astjakirstu alt kesk tuba, üleni vabisedes. Ja selsamal silmapilgul nägi ta Isandat seisvat tagatoa lävel, käega uksepiidast kinni hoides, argikuub seljas ja öömüts pääs.

Mõne lühikese silmapilgu vaatas Popi teda uimaselt, minutise rõõmu riivat. Kuid siis tõusid karvad ta kuklas äkki püsti ja ta silmis kujunes ääretu hirm:

See oli seesama, keda ta oli näind unes!

3.

Sellest päevast algas nende ühine elu. See oli tõde, viirastuslikum kui uni, ja uni, hirmsam kui tõde.

Popi ei teadnud, kus elu piirid lõppesid ja unenägu algas. Ta ei usaldand enam kumbagi, ning elas päevast päeva, vabisedes kahe äärmuse vahel.

Hommikutel ärgates, kui päike tuppa paistis ja ta eneses uut elujõudu tundis, oli tal veel lootust ärgata sellest jampsist.

Endine Isand tuleb koju, mõtles ta, võidab Huhuu, paneb uuesti puuri, ja õnnelik elu algab jälle.

Kuid see oli paljas unistus.

Varsti kuulis ta Huhuu räuskamist teisest toast, ja peatselt ilmus see isegi lävele.

Tal oli pea iga päev ise ülikond. Ta avas kapid ja pööris kirstud pahurpidi ning ajas eneselle selga, mis meeldis.

Tundide kaupa ehtis ta end peegli ees nagu laps mängides. Ta asetas kolm peeglit nurka, servad koos, ja vaatles edvistades end kord eest, kord tagant.

Ta kallas eneselle juukseõli selga ja hõõrus omi põski kui naine, kes mingib. Siis käänas ta selja peeglille ja püüdis oma kukalt näha, silmad pahurpidi.

Ta oli õnnelik ja rõõmus kui laps. Neil silmapilgel oli ta leplik, ja Popi võis kartmatult põrandal söögijätiseid nuuskida. Huhuu ei lasknud siis end millestki segada.

Ta maitse riiete valikus oli kõige imelikum. Ta ajas vahel kolm ülikonda pääliti, ehk ta pani kasuka alla ja särgi pääle, ehk siis ilmus ta jälle täiesti alasti, ainult kübar pääs ja pitskrae kaelas.

Ta tuli vahel rüütli mustas sammetkuues, kroogit käiste, tressit kaeluse ja suurte läikivate nööpidega, põueoda vööl.

Ehk ta oli vahel kui kommeti-näitleja, tumepunases kuues, millel suur kõht ette õmmeld, ning helepunases kolmeharulises kübaras, mille harudes kuljused kõlisesid.

Või ta tuli, ehit kui kuningas laevamudelil: purpurmantlis, piibernahkse voodri ja lohiseva hännaga, keed kaelas.

Kuid siis ilmus ta äkki kui tõusnud surnu,

kolletand linarüüs, must rist rinna kohal ja pääkott otsaesiselle tõmmat.

Kuid ometi oli ta riiete kandmises korratu. Ta käristas riided lõhki, rebis nad tunni pärast seljast ja unusfas põrandalle.

Ta leidis muid asju, mis teda huvitasid.

Kõige päält ta sõi. Ta avas köögikapid ja võttis esile söögikirstudest, mis kätte sai. Ta krõbistas karaskid ja biskviite. Mis üle jäi, pillas ta põrandalle. Ja neist toitis end õnnetu Popi pimedatel öödel tasakesi seinaääril liikudes.

Pääasjalikult sõi Huhuu aga aiavilja. Siis toppis ta põse täis lehttubakat ja muid vürtse. Need meeldisid talle. Ta suu hakkas vett jooksma, ja ta sülitas kui meremees.

Ta päev kulus mängudes. Ta kogus purpurist vaibale heledaid pallikesi, kunstasju, lauariistu ja helmi. Neid võis ta tundide kaupa pihus veeretada kui laps nipkikive.

Ta istus vahel ka laua taha tööle. Kuid tal polnud endise Isanda püsivust. Ta lõi katki prilli klaasid, murdis jala päält gloobuse ning rebis raamatud lõhki.

Ta istus põrandal ja rullis pergamendi lahti, kuid selle asemel, et silmadega uurida, katsus ta seda hambaga. Ja ta viskas rulli kõlbmatuna eemale.

Siis kangutas ta lahti suure seinakella. Ta murdis ära tunninäitajad ja rebis masinavärgi välja. Käsi silmi ees hoides uuris ta pisukesi rattaid ning kistavarsi.

Ta lõhkus ja hävitas. Ta rikkus pildid, aknad ja peeglid. Ta kiskus seintelt alla ja laegastest välja, mis aga suutis, kuid ei pannud enam midagi tagasi.

Ta tuletas kõigiti meele Isandat, ja ometi oli ta midagi hoopis muud. Ta oleks võind olla hää ja tark, kuid ei tahtnud seda. Sest ta oli juba kord tige ning halb.

Kuid kõige hirmsam oli ta õhtupoolikuil, kui mängust väsis. Siis hakkas ta Popit piinama, ja tema tigedusel polnud piiri.

Ta kihutas teda tuba mööda taga, pildus köögiriistadega ning torkis ta mööbli alt raudoradega välja.

Ta lõi talle kepiga pähe, kallas vedelikke kaela ja pistis ta kõrvad täis aukusid. Popi ainult vingus ta käes hirmust ning valust.

Ta katsus vahel küll vastu panna. Ta klähvis kirstu all vihaselt haukuda ja lõi hambad larinal orasse, millega Huhuu teda torkis. Kuid kõik oli asjata.

Tema ainus päästepaik oli astjakirstu alune. Kuid see oli liig madal, nii et ta jalad sääl all veelgi kõveramaks kasvasid. Et ta tihti liig ruttu sinna pidi põgenema, siis kulusid karvad ta kuklast ja seljast, ning tema nahk oli kobras.

Ta sai viletsalt süüa ja kannatas päevade kaupa hirmsat janu. Ta magamine oli rahutu ning täis hirmu, kuna uni tõelikkust täiendas.

Ja tema aju pimenes. Ta mälu jäi väga

nõrgaks, ja ta ei suutnud enam vahet teha mineviku ja oleviku, tõe ning viirastuse vahel.

Ta kaotas sideme endisega. Tal oli veel hämar mälestus mineviku õnnelikust elust, Hääst Isandast ja kaugest Kuldsest Ajast. Kuid see oli viirastuslik, oli niisama kui uni ning pildid.

Millal oli ta näind Hääd Isandat? Sellest oli ääretu aeg, kui ta läks. Oli see täna, eile, kuude või aastate eest?

Ta unustas ikka enam ja enam Hää Isanda hääle ja näo. See muutus uduseks ning kadus kui kauguses.

Üksi unes nägi ta teda veel selgemalt. Ta nägi tema lumivalgeid juukseid ja pehmet naeratust. Ta ärkas, ja talle näis, nagu oleks teda Hää Isand hüüdnud.

Kuid kui ta täiesti virgus, siis nägi ta ainult tõelikkust: Kurja Isandat ja rüüstet tuba.

Ta ootas vahel veel kedagi tulevat. Ta ei teadnud, kas Isandat või keda. Ta kuulis mõnikord koguni hääli üle müüri ja puukottade klobinat tänaval. Kuid keegi ei tulnud.

Ja ta leppis uue Isandaga. Ta oli harjund kedagi kartma ja austama. Ta oli vana, haige ning ogar. Temale sai sellestki Isandast.

Ta teadis küll, et see oli õieti Huhuu. Kui ta seda enam muust poleks tunnud, siis vähemalt lõhnast.

Kuid ta kaotas usu lõhnadesse, nagu oli kaotand selle muusse. Ta haistemeel läks sandiks,

ja ta eksis lõhnades. Kõik oli petlik maailmas, isegi lõhnad!

Ta vahetas ära mõlemad Isandad. Õieti sulasid nende olemused ühte. Need olid ainult sama isiku kaks poolt.

Ja nagu ta oli imetlend kord endise Isanda tarkust, häädust ja ilu, nii imetles ta nüüd uue Isanda kurjust, tujukust ning inetust.

Peaaegu kõik tegi uus Isand vastuoksa, võrreldes endisega, kuid ometi peitus selleski salat tarkus ning saavutamatu osavus.

Kui endine Isand ukse kaudu oli käind, siis tegi seda nüüdne Isand akna kaudu. Ta hüppas lauale, lükkas akna lahti ja kadus. Popi jäi imetelles kesk tuba ootama.

Ta võis vahel tundide kaupa õues olla. Mis ta tegi, seda ei teadnud Popi. Kuid talle näis see niisama saladuslik ja tähtis olevat kui endise Isanda äraolu kodust.

Huhuu tassis vahel riideid, raamatuid ja patju õue. Asemelle tõi ta õuest halge, tühje ankruid ja telliskive.

Ta täitis kirstud õlgedega ning ammutas aknast kapaga vett sisse.

Tal näis olevat teistsugune arusaamine asjade väärtusest. Ja ta muutis tubade lõhnad põhjalikult.

Ta jäi vahel kauaks ära, ja toas oli hääletu. Siis hakkas Popil ta järele igav. Ta oli rahutu, ta jooksis ühest toast teise ja nuuksus kui endise Isanda järele.

Ta oleks tahtnud, et ta oleks tulnud ja teda kas või löönd, kui ta aga ainult ei oleks pidand üksi olema.

Mis aga kõige imelikum, — ka uus Isand näis Popi eest hoolitsevat. Ta tegi seda küll omal kalgil ja tujukal kombel, kuid Popi oskas seda ometi hinnata.

Ta tõi nimelt kord liha.

Ta oli kaua ära, ja kui tagasi tuli, oli tal võõras turukorv kaasas. Selles oli aiavilja ja leiva all päntsak verist liha.

Huhuu kummutas korvi põrandalle, ehmus verest ja läks eemale. Popi aga haaris liha, puges kirstu alla ja näsis seda mitu päeva.

Kuid sellest päevast pääle tõusis Huhuu väärtus Popi silmis, ja ta mõistis, et see oli tõesti Isand.

Pea pärast seda ronis Isand veel kord üle müüri. Kuid ta tuli varsti tagasi, ja tänava-koerte käre haukumine saatis teda.

Ta kuub oli narmastes, nahk lõhki, ja ta käpad jätsid veriseid jälgi, kuhu nad puutusid.

Ta ronis kõige üksindamasse nurka. Sääl ravitses ta kaeblikult urisedes omi haavu, ja oli kaua haige.

Siis tundis Popi, kui lähedal ta temale õieti oli. Ta lähenes talle ööseti ja hommikuti nagu endisellegi Isandalle, et oma haletsust ja kaastunnet avaldada.

Isanda sinihallid karvatud silmalaud olid kinni, kuid ta hingas nii tasa, et ta uni näis põgus ja

erk. Ta näol oli sügav tõsidus ja ta lohus põsed olid ime-kurvad.

Ja Popil tuli temast hale. Ta muretses nagu vana teener oma jälle lapseks saand herra eest. Kui vanad ja vaevased olid nad mõlemad! Kui üksikud ja mahajäet!

Nende elu muutus veelgi kurvemaks. Päevad olid lühikesed ja päikesekehvad. Hommikust õhtuni sadas külma vihma.

Popi värises madratsil. Huhuu oli enese vaipadesse mässind, oli kohmetu ja kange mängima, istus lõdisedes ning tuimalt enese ette vahtides.

Ühel päeval leidis ta köögist väikese ankru ja veeretas tuppa.

Ta pani kõrva veereva ankru vastu ja kuulatas, — sees sulises. Ta nuusutas tapiauku, — oli imeraske, magus ja uimastav lõhn. Siis kangutas ta tapi eest.

Sellest päevast pääle hakkas ta jooma.

Tal polnud enam muud muret ega muud rõõmu, kui aga pää täis saada.

Ta ärkas hommikuti, pää pohmelusest raske, karvad kõhnal näol püsti ja silmad punased. Siis tõstis ta ankru suu juure ja võttis tihedate sõõmudega, kuni tuju hääks muutus.

Varsti hakkas ta tantsima ja tralli lööma. Ta kargles ja kepsutas, kuni väsis. Siis istus ta jälle põrandalle, tõstis ankru ja jõi, nii et punane viin kahes joas põski mööda jooksis.

Ja joobnuna jäi ta magama, ankur süles, käed ankru ümber ning nägu naerul.

Nii meeldis ta Popile. Ta tuletas sarnasena meele kedagi teist, kes ka õhtuti tule juures oli istund, kannu tõstnud, muhelend ja enesega rääkind.

Nüüd ei kartnud Popi enam Huhuud. Nad magasid ühes ja soendasid üksteist. Purjus Huhuu otsis Popi pääd ja Popi lakkus ta käsi.

Nad joobusid mõlemad, Huhuu joomisest ja Popi pääasjalikult viina lõhnast, mis kogu maja täitis. Ja nad ei mäletand enam midagi.

Kui üks ankur tühi oli, otsis Huhuu teise. Nüüd oli tal selleks iseäralik anne. Ta aimas lõhna järele, mis tuju tõstis. Ta avas pudelid ja tõmbas tapid eest — ning jõi.

Ühel päeval hakkas lund sadama, laia kui villa. Kahvatu kuma langes lakke, ja värvid muutusid. Läbi katkise akna hõõgus lume jahedus ja vaikne tuulehingus kandis räitsakuid rüüstet mööblile.

Kaks vana joodikut tõstsid pääd, — kõik oli nii valge!

Kuid kõige päält: viin oli otsas. Vaevalt oli Huhuu pärast uinakut saand alata, kui juba lõpp tuli. Ja ta tuigerdas kööki uut otsima.

Ta otsis kaua, kuid ei leidnud enam midagi. Ta pildus vana koli ümber ja pööris kõik pahupidi. Siis leidis ta viimaks mürgiselt lõhnavate kruuside ja kannude hulgast, kuhu endine Isand omi keediseid oli valand, ühe nõu.

See oli nelinurgeline karrast kast, igast servast kinni joodet. Kuid Huhuu arvates pidi siin viin olema. Ta arvas isegi selle lõhna tundvat. Ja ta tuli kastiga tuppa tagasi.

Sel päeval oli Huhuu seljas punane vateerit vammus. Popi istus ta ees, koon üleval ja pikk händ vastu põrandat.

Huhuu katsus kasti avada. Ta urgitses küünega ja katsus hambaga. Siis tõstis ta kasti üles ja viskas vastu põrandat.

Kuuldus hirmus plahvatus ja leek tõusis kuni laeni. Huhuu lendas vastu üht ja Popi vastu teist seina. Ning maja vajus mürinal pooleks.

1914

KULDNE RÕNGAS

1.

Jürgens astus surnuaia väravast välja. Ta peatas värava ees, nagu kaheldes, kuhu minna.

Õhtune tänav oli tühi. Kedagi ei liikund. Kõik oli hääletu. Ainult vaevalt kuuldus peene vihma kahin kidura puiestee lehis. Oli läind hämaraks.

Värava ees istus kaks santi: ühel pool pime naine, suurrätt sitronkollase näo ümber ning silmi asemel sügavad lohud. Ja teisel pool täiesti jalutu vanamees mollitaolises madalas kastis, millel pisukesed puurattad all.

Vanamehe maaniulatuvate käte otsas olid nahkpandlaga puusöörid, mille abil ta end maad mööda pidi lükkama.

Jürgens pistis käe tasku, nagu oleks tal nõu olnud santidelle midagi anda. Kuid ta leidis taskust sõrmikud ja hakkas neid kätte tõmbama. Kindad olid niisked. Ta lähendas ühel ajal mõlemad käed näole: kinnastes tundus karboli lõhna.

Igal pool tundus see. Apteek oli ta läbi mürgitand. Kui tal oleks olnud hing, seegi oleks rohuladu järele lõhnand.

Suure vaevaga sai ta kõhnad sõrmed kinnastesse. Siis tõstis ta palitu kaeluse üles ja hakkas minema. Maa oli märg ja pehme. Vihma näis tihedamalt sihisevat kui enne.

Kahel pool puiesteed olid ühe- ja kahekordsed majad. Oli juba õieti hämar, kuid üheski aknas polnud veel tuld.

Siin-sääl tuli mõni surnukirstu- või hauakiviäri. Akendel valendasid pisukesed lastekirstud, mõni hõbetups, traadist pärg või ingel palmioksaga.

Kaupluste uksed olid veel lahti, kuid neis oli pime ja ei näind ühtki inimest.

Tänava käänakul vaatas Jürgens taha: mõlemad sandid istusid liikumata kesk vihma. Vanamees oli veel enam kätele vajund. Ta oli kui istuv koer.

Kõnniteed olid suurte ümarate kividega sillutet, ja Jürgens komistas pea igal sammul. See ainult tõstis ta pahurat tuju.

Temale tundus, nagu oleks talle ülekohut tehtud, teda täiesti muidu siia viletsasse soppi meelitades, kus tal enam midagi pääle polnud hakata.

Muidugi, ema surm oli tedagi põrutand. Ta oli küll kahekümne aasta eest kodust läind, ja seitsme viimase aasta jooksul polnud ta ema enam näind. Vähe oli tal mahti olnud tema pääle mõeldagi. Kuid ometi oli see tema ema.

Nüüd oli seegi möödas. Nagu musta joone tõmbas surm üle mineviku.

Liig hilja sai ta teate haiguse üle. Ta lei-

dis eest õe lühikese kirja, tühja maja ja ema haua. Ta saatis õele postkaardi, ostis ema hauale pärja ning kavatses nii kauaks siia jääda, kuni maja müüdud või vähemalt hästi üürit.

See mõte sai ta tundmused jälle tasakaalu. Surm, see oli paratamattus, kuid ometi tegi see ta rahutuks. Ta polnud harjund niisuguste mõtetega ega tahtnudki harjuda. Elu oli ometi midagi hoopis muud.

Ta käänas tänavalle, mis alla linna viis. Väike must mees ristles ühelt kõnniteelt teisele ja süütas pika kepiga gaasilaternaid. Kaugelt kostis vankri põrin. Ja see põrin äratas lõpulikult Jürgensi.

Ta meele tuli ta enese ning õe saatus: Üks kakskümmend aastat hommikust õhtuni apteegi leti taga või rohuladu läkastavas õhus, ja teine niisama kakskümmend aastat sisemaa linnakeses joodiku mehe kõrval ühtsoodu kasvava lastekarja keskel, — niisugune oli nende elu.

Aastas kord või paar olid nad emale ja üksteisele kirjutand. Tema teatas, et talle palka oli lisat; õde, et tal jälle laps oli; ja ema, et kõik oli endist viisi.

Võib olla, olid neilgi kord teised lootused elu kohta olnud. Kuid elu polnud hoolind neist lootusist. Ja Jürgens oli lõpulikult nõus eluga.

Oh ei, elu polnud miski mänguasi. Ka tema oli rumalalt algand. Oli tulnud suurlinna kui provintsiaal kunagi, oli rõõmustand ilusa ülikonna üle, oli hulland naistega.

Kuid, tänu taevale, see oli varsti mööda läind. Tal polnud üleüldse kirgi, vähemalt pahe kohta.

Naised, — need nõudsid raha, tervist ja aega. Temal polnud midagi liiga.

Ta märkas varsti raha ja aja väärtust. Ja tema kollakas tiisikeri nägu ei rääkind igatahes naisteküti tervisest.

Siis mõistis ta, mis tema rahule tarvis läks. Inimesel on kohustused ja kohustused toovad raha. Kõik, mis üle selle, on tuuletallus.

Ta mattus rohukaupluse tolmusse.

Iga kuu lõpul läks ta kord õhtul ühes teise selliga õllepoodi, tellis ühe pudeli ja kõneles asjust, mida kumbki tundis. Ning kord aastas sõitis ta patroni perekonnaga pühapäeva õhtupoolikuks saartele.

Nad istusid siis restorani laua ümber, sõid võileibu ja rüüpasid õlut. Patron armastas rääkida omist õpiaastaist. Ta naine tukkus kevadpäikese paistel.

Jürgens vaatles siis patroni tütart. See oli kõhn ja kalkide näojoontega. Ta oli juba üle kolmekümne ning ilutu. Kuid Jürgensille oli see ükskõik.

Ta ise polnud selle poolest mitte parem. Ta nägu oli kollane, lühikeseks aetud juuksed meelekohal hallid ja käed luukõhnad. Kuid ta lootis, et see patroni tütrele niisama oli ükskõik.

Sest mitte tundmustest polnud nende vahel kõnet. Ainult korraldada tahtsid nad oma elu, — see oli kõik, — iga päev ikka enam ja enam korraldada. Selles ongi inimese eesmärk.

Nüüd arvas Jürgens ühe sammu elu korraldusele jälle lähemal olevat.

Ta teadis: Amalia Karlovna ootas teda ja unistas ehk omi kuivi, kuid ometi nii häbelikke unistusi kitsas neitsikambris papagoi puuri ja kõhna fortepiano vahel. Niisama teadis ta: äiapapa ootas teda arveraamatute, kümmelikarafi ning sõbralikkude nõuannetega.

Saatus oli ta eest hoolitsend. Ta polnud tänamatu.

Ta astus üle puise silla. Üleval- ja allpool jõe rannal vilkusid mõned üksikud tulukesed. Teispool käsipuid mustas jõe voog. Eemalt aga kuuldus jonnakalt vankri põrin.

Selles põrinas tundis ta jälle oma kodulinna.

Jah, kõik oli siin endist viisi: seesama jõgi, needsmad tänavad ja kivimüürid aedade ümber ning pimedas mustavad puie ladvad üle müüride. Kõik oli endist viisi!

Laternad õhkusid saos nagu ähmased valguse kerad. Kaupluste akendes kumas tuli. Vesi tilkus kõhnu silte mööda. Mõni üksik käija ruttas riietesse mässitult tast mööda. Kuid miski ei segand suurt elutust.

Nii olid nad siin kodus, mõtles Jürgens, üks maailmast maha jäänd, õnnetu ja mannetu rahvas. Raha, ainust tõelist väärtust maailmas, seda ei osat siin luua.

Mis olid väärt kõik nende aated ja unistused ilma selleta! Mis oli kasu ühest või teisest rahvusest, kui rahvas on ometi rumal, räpane ja vaene!

Oh ei, teda ei võidud sarnase lapsemänguga petta. Adolf Ivanovitsch Jürgens teadis, mis tegi. Ta oli küllalt tark, et sest kaugemalle näha.

Mis oli tal tegemist rahvustega! Venelasega oli ta venelane, juudiga juut, kodus aga rääkis Saksa keelt. Sest patron oli sakslane.

Kui ta midagi tundis, siis oli see haledus, et temagi siin oli sündind. See oli talle elu algel nii palju takistusi teind. See oli nagu tõbi, mis aastaid võttis, enne kui lahkus.

Kuid nüüd oli viimnegi side langend. Nüüd tahtis ta omad asjad siin lõpetada, nii et neid mäletadagi enam ei tarvitse.

Mujal oli tema tee ja mitte neil mudaseil tänavail pehkivate plankide ääril, mille lõpus petroleumilamp kurvalt tuikas.

Ta peatas kitsas põiktänavas ja astus läbi mustava jalgvärava õue. Vihma kahises ühtsoodu. Ta läks hääletult üle rohtukasvand kivide.

Õue lõpus mustas madal puumaja. Üheski aknas ei näind tulekuma.

Maja otsas viirastas raagus puu. Pesunööril valendasid pimedas mõned palakad.

Siin oli Jürgens lapsepõlves mängind: All õitsesid peenrad. Üleval laotusid lopsakad oksad. Kirju lind laulis lehe all.

Nüüd oli aed ammu murtud, peenrad tallat, puud raiut. Vana õunapuu üksi veel laotas omi pehkind õlgu. Kollane rohi ta ümber tõusis kui räsit harjas.

Jürgens seisis silmapilgu maja ees. Kuid siis kehitas ta pahaselt õlgu.

Ei olnud tema süda kinni neis kändudes ja kivides. Ka see puruhunik oli ainult abinõu elu korraldamisel, mitte rohkem.

Ta astus lahtisest uksest sisse, ja jõudis suure, madalasse kööki. Tumedalt kostsid ta sammud telliskivi-põrandal. Käsikaudu kobades katsus ta edasi minna.

Korraga kuulis ta pimedas peaaegu oma kõrva juures õudset pominat, ja keegi taotas ta käsi külmi sõrmiga.

Jürgens tarretas silmapilgu ehmatusest, ja juuksed liikusid ta pääs. Kuid siis mõistis ta: see oli vana teenija Malle, kes juba ta sündimisel majas oli olnud. Nüüd katsus ta teda oma hambatu mõmina ja luiste kätega lohutada.

Vastikusest vabisedes astus Jürgens teise tuppa.

Ta süütas küünla ja heitis märjad päälisriided. Tuba oli kütmatu, nii et hingeauru nägi. Ta tõstis küünla üles. Kõik oli koristamatu ja pehkind.

Oli näha, vana Malle ei suutnud enam midagi teha. Nagu ritsikas truubis, nii elas ta veel tühja maja köögis!

Jürgens käis pahaselt paar korda risti üle põranda.

Ta vaatles seinu, mida pleekind tapeedid katsid; mööblid, mida koi oli puurind; ta heitis pilgu mustavasse söögituppa, kus ainult ümarik

laud kui kilp valendas. Kõik see äratas temas võikaid tundmusi.

Siis võttis ta riided seljast.

Ta heitis voodi ja pigistas silmad kinni. Ta sile pää lamas raskelt kui kegel padjas, kõhnad luised käed olid valgel linal välja sirutet. Küünal põles vabinata.

Siis tundis Jürgens äkki voodipesu niiskust.

Ta avas silmad, tõusis istuli ja võttis kuue taskust märkusteraamatu. Ta tuletas meele päevaseid väljaminekuid ja arvas kokku. Ta huuled liikusid, vahete-vahel kirjutas ta küünarpääle toetudes mõne numbri.

Siis laskis ta käe raamatuga alla ja jäi mõttesse.

Ta oli liig väsind ja oleks pidand õieti magama. Äkiline teade, sõit, siinsed hooled, — kõik see oli teda väsitand. Kolmel ööl polnud ta magand. Ta tundis liigetes väsimuse palavikku. Ah, kui raske, kui raske oli ta pää!

Ta avas jälle silmad.

Ta poleks pidand õieti siia sõitmagi, mõtles ta. Elu nõudis talt sel silmapilgul nii kui nii palju. Liiatigi tuli ta liig hilja ega võind enam midagi parata.

Ta jäi vahel silmapilguks tukkuma, kuid võpatas kohe üles. Ta suutis koguni unesidki näha, kuid nii ebamääraseid, et ärgates midagi ei mäletand.

Mõni asi tuli nii äkki meele, et ta otse ehmatas. Kuid siis rahustus ta jälle: ta oli selle õiendand.

Ta hakkas uuesti maja väärtust arvama, ja

ta palavik kasvas. Palju ei maksnud see puruhunik, rohkem juba krunt. Ja ta tegi kavatsusi selle hinna kohta.

Siis tuli tal äkki meele, et ta kõiki tube veel polnud näindki. Jah, siin oli söögisaal, elutuba ja köök. Kuid ta mäletas ju nii selgesti, et veel väike tuba oli, mille kaks kitsast akent ja pisuke uks aeda viisid. Selles toas olid nad lapsena eland.

Ta tõusis voodis istuli ja vaatas vastupoolist seina. Sääl oli uks olnud, ta mäletas seda. Kuid nüüd oli sein sile ja tapeediga kaetud.

Ta hüppas kähku üles, haaris küünlajala ja jooksis seina juure. Ta mõõtis põrandat sammudega ja katsus seina kätega ning mõistis: uks oli tapeetidega üle kleebit.

Nüüd tuli tal aastate tagant kui läbi une meele: ema oli kirjutand, kui raske oli läbi saada; ta olla nende lastetoa muust korterist eraldand, et seda üürida; kuid keegi ei hoolivat sest niiskuse pärast.

Veel täna tahtis ta seda tuba näha, — imelik palavik valdas Jürgensi, — otse praegu!

Ta rabeles nõutult siia-sinna, siis tuli Malle ta meele. Ta astus köögi uksele ja nõudis võtit.

Mõni aeg kuuldus säält arusaamatu mõmin. Siis pistis pimedast vabisev käsi esile. Kui Jürgens võtme võttis, püüdis jääkülm käsi jälle ta kätt paitada. Siis jäi ta tühja õhku rippuma.

Võti oli suur ja roostene.

Sõrmil kobades leidis Jürgens luku ja pistis võtme robinal läbi tapeedi. Lukk krigises,

tapeet kärises pikkadena lintidena lõhki ning uks avanes.

2.

Imelikul kombel nägi Jürgens kohe tuppa astudes, et see oli valgustet: hele päike paistis aknast ja avat uksest. Ta pani küünla tagakätt teise toa lauale ja vaatas ümber.

Tuba oli pikk ja kitsas. Seinu peitsid pleekind tapeedid. Akendelt rippusid alla vanad tüllid. Valgete pisukeste lapsevoodite kohal oli mõni pilt murend raamis.

Kuid silmipimestav päikese helendus, mis läbi õunapuu oksade ja tülli silmade kui sõelast tungis, muutis kõik nooreks ning sätendavaks.

Õde Anna istus lävel, jalad aeda, nukk süles. Ta heledad juuksed olid kahte õhukesse palmikusse seotud ja nende otsa punased paelakesed sõlmit.

Nad vaatasid hääletult nukku, mis tütarlapse rüpes lamas. Selle sinised silmad olid pärani ja roosad käed laiali.

Siis läksid nad aeda.

Õunapuu oli üleni õites. Sõstrapõõsad olid must-lopsakad. Kohedad peenrad aurasid hommiku-päikese all. Siia-sinna sadas õunapuu õisi kui lund.

Nad istusid puu alla ja hakkasid mängima:

Nukk oli just praegu ärgand. Ta pesi palge, kammis juuksed ja võttis võõraid vastu. Esiti tuli sipelgas, siis lepatriinu, viimaks tigu.

Nukk istus võilille-sohval, jõi hommiku-kohvi õunapuuõilme-tassist ja ajas võõrastega juttu.

Siis läksid külalised koju: esiti jooksis sipelgas, siis lendas lepatriinu, viimaks roomas tigu, sarved püsti kui pisukesed rusikad.

Nad väsisid mängust ja istusid hääletult.

Mõni lind vaevalt vidistas lehe varjus. Muld lõhnas. Oli nii liikumatu, et isegi päikese kiired paistsid lehe vahelt, — nagu hõbedane kämblik kudus kuldniite.

Siis äkki kuulsid nad imelikku häält: tänavat mööda lähenes hele kõlin, nagu oleks rändav mängumees pilli löönd.

Nad kuulsid seda peaaegu ühel ajal, tõstsid pääd üles ja kuulatasid. Hääl lähenes, vahel vaikis ta silmapilguks, kuid siis kostis jälle õrn tilin, lähemal ja selgemalt.

Ühel ajal hüppasid nad üles ja jooksid värava juure, kuid kõlin oli neist juba mööda läind. Nad jooksid tänavalle, kuid nägid veel, kuis miski hele päikese paistel välgatas: suur kuldne ratas, mis hüpeldes üle kivide läks. Siis kadus ta aia nurga taha.

Sõnalausumata hakkasid lapsed ta järel jooksma.

Nad jooksid mööda vaikseid puiesteid suurte aedade vahel. Lõppesid rohtund tänavad, algasid põllud, — lapsed aga jooksid.

Nad hoidsid üksteise käest kinni. Anna oli unustand nuku oma kätte, selle juuksed hargusid lahti, nagu peotäis linu lehvisid nad ta järel.

Nad ruttasid kuldse rõnga hääle järele. Vahel kaotasid nad selle kõrvust, siis peatusid nad silmapilgu ja kuulatasid lõõtsutades.

See kostis vahel kui moosekandi triangli hääl, mida see õuest õue käies teraskepiga tilistab, — ja nad ootasid, kus peatub ta ning laseb leierkasti serval punast ahvi tantsida.

Vahel jälle näis see nii, nagu oleks keegi sõitnud kaugel kuljustega, — ja nad ootasid, mil vankritäis laulvaid mehi nende kohale jõuab — kuljuste, lehvivi rätikute ning pilliga.

Mõnikord arvasid nad koguni õhetava palgega poisikest nägevat, kes hõbedase kepiga seda kuldrõngast ajas. Ta lehvivail juustel oli kullat kübar ja jalgade küljes pisukesed tiivad, nii et ta nagu lennates läks.

Tee tegi käänakuid, tõusis mäkke ja laskus orgu. Nurmed rohetasid. Siin-sääl sinas noor kaasik. Lumivalge pilv jooksis ühes nendega üle lillelise luha.

Siis jõudsid nad maanteel suure rahvaparve. Tolm tõusis jalgade tüminast. Päike lõõmas punasena. Kõik kihutasid ühes nendega kuldse rõnga järele.

Nad püüdsid rahvamurrus üksteisest kinni hoida. Kuid lõõtsutavad inimesed tungisid nende vahele, higised käed viskasid nad lahku. Nad ei näind enam üksteist, kuid jooksid vahetpidamata.

Mida kauem jooks kestis, seda vihasemalt pingutas igaüks jõudu. Nende visadus hakkas ühest teise, nad rususid pääle, kukkusid kummuli ja tugevamad jooksid taha vaatamata edasi.

Tolmupilvis viirastas poisikesele rõnga välge ja läbi jalgade müdina selle kõlin. Talle näis, nagu oleks ta elu selle kaugel heliseva rõngaga ühes veerend.

Ta erines mõnikord muist, lõikas risti üle niidu nurga, ronis äkilisi kallakuid mööda üles. Siis eksis ta metsa, kõik oli vait, kõlinat ei kuul-nud, päike paistis läbi latvade.

Kuid siis kihutas ta jälle edasi.

Ta tallas üle lillepuhmaste, kuid tal polnud aega neid noppida. Ta hüppas janusena üle allikate, kuid tal polnud mahti juua.

Siin-sääl viirastas ta lähedal kuldne rõngas. Ta kahmas seda põõsaist, kuid haavas käed. Ta kuulis selle tilinat raiesmaa kännustikus, kuid ei näind teda. Metsameeste tuleasemeil nägi ta tuhas selle jälgi, kuid ei taband.

Ta jättis jälle metsapimedikud, leidis teid ja inimesi. Tee tolmas kõrgel rannal. All sinas järv. Kolmenurgelised purjed valendasid päikese paistel. Tema aga jooksis.

Vahel tuli tal veel nagu läbi une meele kodu, ema ja õde. Talle näis, nagu oleks ta ääretu kaua teel olnud. Kui uneks näis muutuvat elu silmapilguks.

Kuid siis äratas teda jälle kuldse ratta kõlin. See näis talle lähenevat, ootavat teda esimese teekäänaku taga. See näis niisama väsivat ja puhkavat teeäärsel kivil nagu temagi. Ainult viimne pingutus, ja ta saavutab selle.

Ta jalad olid haavus, kuid ta ei hoolind sellest. Ta oli nõrkemiseni väsind, kuid jooksis!

Päev kulus alla. Ta oli teind hiigla-ringe. Nurmed läksid sinisteks. Ta pööris jälle linna poole. Selle aknad põlesid.

Ta kuulis veel vaevalt rõnga helinat kui läbi udu. Ta ümber polnud enam kedagi. Ta lonkis pool-joostes kõrgete puude all. Tänav oli täis nagu sinist udu. Kuski lõi kell. Ta tundis suurt väsimust, otsekui oleks juba palju aastaid jooksnud.

Siis äkki tundis ta jälle tuttaval tänaval olevat. Jah, siin oli ta vanemate maja.

Ta jõudis väravate kohale ja kuulatas: kuski kaugel tilises veel rõngas, kuid see tilin jäi ikka nõrgemaks ja nõrgemaks, kostis otsekui ta pää kohal üleval, värises ja kustus siis nagu õhku sulades.

Ta astus aeda.

Läbi teispool tänavat kasvava kõrge puurühma heitis madal päike laia valguse laine. Kogu aed oli täis seda kollast kuma.

Ta peatas kesk aeda ja vaatas enese ümber.

Talle näis, nagu oleks siin päeva jooksul midagi muutund:

Rohi oli pikaks kasvand, maha pannud ja mädanes paiguti. Puud, mis hommikul õites, olid nüüd õunu täis, need langesid aeg-ajalt iseenesest, põrusid lõhki ja mädanesid lopsakas rohus. Kogu aeda täitis pehkind puu ning kopitand rohu lõhn.

Kõik oli nii imelik!

Toa uks oli endiselt pärani. Ta astus sisse. Tuba oli tühi. Kuid läbi eesriide pitside voolas siiagi kurb valguse laine. Kõik oli kollane, liig kollane! Ja selles kollases valguses tundus kõiges midagi kurba ja mahajäetut. Lihtne mööbel oli igand, näopildid seintel vanemaks läind, otsekui elavad inimesed.

Ta peatas toas mõne silmapilgu. Kõik oli vait. Kõik oli nii õudne! Ja hirmunult paiskas ta teise toa ukse lahti ning hüppas sisse.

3.

Tuba oli pilkane pime. Tundus jäine külmus nagu hauas.

Jürgens jäi põrutatult seisma. Siis tuli ta meele: ta oli ju küünla lauale jätnud. Käsikaudu kobades leidis ta küünlajala, kuid küünal oli alla põlend ja rasv ammugi hangund.

Ta hüüdis Malle järele, kuid keegi ei vastand. Ta hüüdis teine kord, kolmas kord, kuid kõik oli vait.

Pahaselt pomisedes hakkas ta siis köögi poole komberdama. Paar korda riivas ta nägu hämbliku võrku, huupi kätega õhku vehkides katsus ta seda kõrvale heita.

Ta jõudis kööki, kuid ka siin oli külm, nagu poleks kaua aega enam lõukasse tuld süüdat. Tundus jahtund ahju savilõhna. Vaevalt õhkus pimedas madala akna kitsas nelinurk.

Jürgens kuulatas. Kõik oli vait.

Käsikaudu kobades lähenes ta voodile. Ta põlved põrkasid vastu lavitsat, ta sirutas käed välja ja kobas hunikusse heidet räbalaid.

Ta sõrmed puutusid inimese kaela, kuid see oli jääkülm. Ta tõstis riided üles ja pani pihu eide rinnale, kuid see ei liikund.

Eit oli surnud. Tundus juba märgatavalt korjuse lõhna.

Ilma et enam oleks peatand või miski üle järele mõelnud, tuikas Jürgens tagasi oma tuppa.

Ainult miski hämar mõtte vari liikus ta pääs: alles mõne silmapilgu eest olin ma ju siin toas, eit andis mulle võtme, astusin silmapilguks välja, — ja nüüd tagasi tulles on küünal lõpuni põlend ning eit ammugi surnud —.

Kuid ta ei mõtelnud seda mõtet lõpuni, vaid istus voodi servale.

Ja jälle liikus miski mõtte kuma ta ajudes: kus käisin ma hiljuti, — õunapuud olid õites, õde mängis, — kuldne rõngas tilises, maantee tolmas, päike leegitses, — õunad langesid puist ja lõhkesid, tuba oli täis kollast kuma, — kus käisin ma hiljuti — ?

Kuid enne kui sedagi mõtet lõpuni oleks mõistnud, langes ta kummuli voodi, pool-riides nagu oli.

Une hall loor vajus üle ta pää.

Kuid ta unigi oli nagu miski viirastus, mis ta kohal hääletult huljus ja aeg-ajalt pelgus. Ähmast pimedust lõikasid hallid kiired, veeresid

kaharad kerad, langesid kuulmatult kahused sulgpadjad. Ta mässis enese unne kui palakasse.

Kuid läbi selle unede loori valdas ta ääretu kurbus. Ta süda oli lõhkemas põhjatust valust. Ta peitis silmad kätesse, ja pisarad valgusid ta sõrmi vahelt.

Kidur päev koitis madalas aknas. See oli peaaegu niisama pime kui öö.

Pehkind mööbel viirastus läbi hämara. Kõigil pool oli riideid, oli seljast kistud ülikondi, lahtirullit kangaid, volti paisat vaipu, — riided magasid kui kerra tõmbund õudsed olevused vahariidesel põrandal.

Jürgens istus riidehunikul, pää käte najal.

Kõik kohad olid täis varje. Neid tuli ühtsoodu üle õue. Varjud liigutasid päid, tõmbasid kätega. Varje tuli alla kui redelit mööda taevast.

Jürgens kuulis nende kutset. Ta pani selga palitu, tõmbas kaabu silmile ja läks välja.

Oli jälle õhtu. Vihma sadas.

Ta uitis siia-sinna mööda tänavaid. Ta eksis kaua kesk puid ja maju, tulesid ning varje. Linn näis olevat tundmatu. Vahest unes oli ta kord näind neid tänavaid ja aedu. Siis leidis ta enese jälle õues laastet õunapuu all.

Ta seisis kaua mõttes.

Ta oli kõik unustand. Oli unustand suurlinna ja ootava mõrsja. Oli unustand, miks ta siia oli tulnud. Oli unustand, et ta siit ära pidi minema.

Midagi muud püüdis ta meele tuletada.

Midagi, mis praegu teda veel oli ümbritsend, mis oli kui lõhn, mis oli kui paljas hääl —. Nagu unenäos taotles ta teise unenäo uduseid ning kaugeid jooni.

Ei olnud enam vahet öö ega päeva vahel. Valgustus püsis ühesugusena, varjud ei muutund, vihm vihises läbi hämara, — ka seda ilma oli ta ainult unes näind.

Kõik oli veel ainult unes. Midagi polnud enam tõelikkuses. Tõelikkus oli ammu üle elat.

Elu võttis õudse, viirastusliku kuju.

Vahel hommikuti eksis Jürgens turgu. Ta uitis ilma midagi nägemata inimeste ja loomade vahel. Äkki kuulis ta läbi rahva sumina kellukese häält ja ruttas selle poole. Kuid siis nägi ta kurinaid hobuse kaelas ning läks nukralt eemalle.

Siis juhtus ta linnast välja. Kahel pool tee ääres olid lagedad nurmed. Vares istus rõugu harjal. Tuul lõõtsus õrnalt raagus puis kui pill. Ta kuulatas.

Siis äkki nägi ta puude taga midagi vilkuvat. Ta hakkas jooksma, huupi üle nurme. Kõrrestik oli märg, ta jäi nätskesse maasse jalgupidi kinni.

Korraga seisis ta tuuliku ees. See pööris raskelt kesk sadu omi tiibu. Ta silmad saatsid mõne aja märgi purjesid. Siis läks ta jälle oma teed.

Ta eksis puiestikku. Selle raagund oksad olid täis imelikke ootamattusi. See oli üllatavate võimaluste mets. Ta kõndis varvastel ja kuulatas. Kuid ainult vihm rabises varisend lehil.

Ta pööris linna poole. Taha vaadates nägi ta, kuis läikiva kaelusega must koer ta jälgi mööda

tuli. Ta jooksis koera poole, kuid see hüppas õhku ja kadus puulatvade taha.

Õhtupoolikul viis tee ta jõe kaldale. Juba kaugelt kuulis ta kõlinat ja ruttas jooksujalga. Kuid sadamasse jõudes nägi ta, kuis lodjamehed ahelat vinnasid. Mastide odav värv jooksis vihma käes puud mööda alla.

Jõe ranna madalas linnajaos käis ta õuedes. Ühel trepil mängis kaks juudipoissi kuljusega. Neil olid käharad pääd, mustad silmad ja tumepunased huuled.

Jürgens haaris kuljuse järele. Kuid siis heitis laps selle õhku ja hüppas ise järele. Teine poiss haaris õhus kellukese. Ja Jürgens nägi, kuis nad kuljust käest kätte heites üle maja katuse kadusid.

Ta ruttas teise õue, et neile vastu jõuda. Kuid võõrastades leidis ta siin kesk õue laua ja laual verise sea. Selle kõrval seisis mees käärit käistega, nuga käes.

Kuid kõige rohkem üllatusi pakkus õhtu.

Jürgens vankus plankide ääril, oksad raputasid puiesteil vett ta kaela. Ta eksis majade rägastikku.

Kell lõi tornis, latern valgustas punast müüri, mööda silti jooksis vesi, apteegi aknal paistsid tuled läbi klaaskuulide punastena, sinistena ja rohelistena hiiglasilmadena.

Näokattes inimesi tuli vastu: pajats, arlekiin, kolombiin, moorlane, korstnapühkija ning leierkastimees.

Ta kuulis tamburiini häält ja läks sinnapoole. Kuid põiktänavas tuli vastu hall vanamees ja viskas ta näkku konfetipuru. Siis jooksis ta suurt kotti raputades eemalle. Vesi leotas konfetti. Jürgens seisis mõttes.

Mitte see! õhkas ta ja hakkas edasi minema. Mitte see!

Siis hakkasid varjud kasvama. Punaste mantlitega mehed mängisid jalapalli. Miski võrud jooksid läbi õhu. Jürgens rabeles nende järele, ja ta pää oli lõhkemas valust.

Milliseid asju nägi ta siis tänaval!

Tundmatu riigi sõjamehed marssisid voolavas vihmas. Vanker jooksis ühele ja hobune teisele poole. Inimesed kasvasid silmapilgu jooksul hiiglasteks ja vähenesid siis jälle pisukesteks kui putukad.

Palju varje oli neil ajul õhus. Kliima oli küllastet viirastustega.

Vahel nägi ta välja minnes, kuis kari lapsi ta järel hakkas käima. Nad näitasid mudaste kätega ta poole ja karjusid. Siis hakkasid nad teda kivide ja mudaga loopima. Ta pistis jooksu, lapsed järel.

Kuid säälsamas tundis ta, et tema ja lapsed paigal seisid, nende ümbrus aga jooksis mööda. Jooksid puud, majad, vankrid ja kirikud. Punane torn jooksis mööda ning heljutas rohelist katust!

Ja ta hakkas naerma, naeris nii, et pisarad silmi tulid. Lapsed peatasid imestades ja läksid eemalle. Ta jäi üksi kesk tänavat.

Siis tundis ta äkki kurbust südames. Ta läks allakumardet pääga ja nuttis. Ta süda oli lõhkemas valust.

Mitte see! pomises ta silmi pühkides. Mitte see!

Ta püüdis ärgata, kuid ei võind.

Hämaralt mäletas ta veel valgustet lastetuba, mängu aias ja jooksu kuldse rõnga järele.

Sinna tuppa oleks ta tagasi tahtnud! Sinna õnnemaale! Sinna õitsva õunapuu alla!

Ta tegi katseid, kuid ei leidnud enam ust. Ta teadis, et see oli peidet mööbli ja tapeedi taha. Sellepärast kangutas ta kapid ja voodi kesk tuba, kuid ei leidnud ometi.

Siis hakkas ta tapeeti seintelt rebima. Siinsääl oli sein niiskuse söödud ja paber langes suurtena lahmakutena. Kuid siis oli see jälle sitkelt seinas kinni, ja ta pidi väga peent ning hoolikat tööd tegema.

Kulus palju aega, enne kui seinad täiesti olid alasti. Ja ometi, uks ei tulnud nähtavalle!

Ta vaatles uimaselt rüüstet seinu. Mõnes kohas olid need hallitusest rohelised, mõnes koppest mustad. Mõnes kohas oli tapeedi alla krohvile vanu ajalehti kliisterdet.

Need olid ajast kollased ja trükit moestläind kirjaga. Ta katsus neid endamisi veerida, küünalt kõrgel hoides, neid muistseid asju ja ammuseid juhtumusi!

Siis hakkas ta käsi küünlaga värisema.

Ta nägi musta risti ja selle all enese nime. Ta oli surnud. Tundmatu leheneeger jutustas veeru serval väikese kirjaga ta elu.

Kui palju lootusi oli ta noorena annud! Kuid need kaunid õied ei kannud iialgi vilja. See oli ebaõnnestand, tühja kulund elu.

Ta oli eneselle teised sihid ja teise ümbruse valind, kui oli oodet. Surnud oli ta kõigele loovale ja tegevalle. Ta oli ainult iseeneselle eland, — ning see oli niisama palju, nagu poleks ta elandki!

Ja kui kohutav oli ta elu lõpp olnud!

Ema surma järele oli ta jälle pika vaheaja pärast kodulinna tulnud. Üksi ja kõigile võõrana oli ta siin eland, kuni jäljetult kadus. Palju hiljem leiti ta korjus linna taga turbahauast.

Rahu tema põrmule!

Jürgens istus põrandalle ja pani küünla enese kõrvale. Ta vari langes suurena ja mustana seinale ning lakke. Nii istus ta kaua, nägu üles tõstet.

Jah, võib olla, mõtles ta. Võib olla, oli selle vana lehe sõnum õige ja tema oli ekslik. Sääl oli tõde, tema oli paljas uni.

Kas peab und tingimata keegi nägema? Kas ei või uni iseenesest olemas olla, nagu on mõte raamatus olemas, kuna selle mõtleja juba ammu põrmuks on varisend? Kas ei ela viirastused oma ette elu, ilma et neid keegi näeks ja nende olemasolu aimaks?

Kõik sai talle äkki selgeks.

Paljas uni, paljas viirastus oli temagi!

Ta oli ainult veel enese mälestus, ainult mõte iseenesest. Ta oli hiljaksjäänd unistus, kuna unistaja juba ammu kadund. Ta kannatus oli ainult õhkujäänd õhkus, nagu lehe värin, kui tuul juba ammu on vaikind.

Ta tundis enese õhukeseks muutuvat kui vari

ja kergeks kui kuma. Tal polnud enam muud tarvis kui ainult tahta, et oma seisukohta ning kuju muuta. Ta oli ainult veel miski aimus, miski idee.

Sel ööl oli taevas imelikult valgustet. Märjad pilved õhkusid kollakalt nagu miski nägematu kuma paistel. Maa oli ähmase looriga kaetud.

Jürgens liikus hääletult mööda tänavaid. Ta läks jälle läbi linna, tuli alla jõe ääre, peatas sillal. Ta vaatles kaua voogu.

Järelejätmata vajus vesi hämaras. Nagu kõige liikuva ja kaduva võrdkuju oli see kujutu ollus sääl all: veepiiskade müriaadid pilvede kollases valguses.

Miski tundmatu jõud kandis Jürgensi läbi pimedate tänavate. Ta leidis enese jälle üleval surnuaia juures.

Suured raudväravad olid kinni, kuid kaks santi istus värava ees: silmitu naine ja jalutu mees mollis. Nad istusid liikumata, pääd alla kumardet, nagu surnud.

Kuid kui Jürgens neist mööda läks, laskis jalutu enese kätele, kumardas pimeda kõrva juure ja sosistas õudse häälega:

„Too mees on surnud!"

Tõesti, ta oli selle unustand. Ta oli seda lugend ja kõik muugi tunnistas selle poolt. Selles ei võind enam miski kahtlust olla, kui juba kõrvalisedki seda tähele panid.

Ta läks ja püüdis oma elulugu meele tuletada. Võib olla, talle oli liiga tehtud, ta elu sisemiselt ei võind keegi kõrvaline mõista. Kuid selle välised sündmused olid igatahes õieti märgit.

Nii elavalt mäletas ta veel oma surma:

Oli olnud nihke öö, kollased pilved rippusid madalas, lombid õhkusid kui fosforist.

Ta oli niisama nagu nüüdki imelikke meeleolusid üle eland. Hulk sügavaid tõdesid oli talle äkki paljastund. Ja ta oli niisama väsind kui nüüdki.

Seda aega meele tuletades oli ta jõe ääre turbahaudade juure jõudnud. Pilvede valgusel nägi ta siin-sääl enese ümber suuri neljanurgelisi haudu mustavat. Nende vahel tõusid lõigat turba mustad püramiidid.

Ta läks kahe haua vahel kitsast maariba mööda. See muutus ikka ahtamaks ja ahtamaks. See vabises ta all kui pingutõmmat nöör, nii et ta kahele poole väljasirutet kätega pidi kõndima.

Ah, kõike seda mäletas ta veel nii hästi!

Ka tookord oli niisama. Niisama vabises maariba ja niisama uimastavalt tundus soogaaside ning turba lõhn. Kuis kõik on korduv!

Äkki murdus maa ta jalge all.

Ta rabas kätega õhku, ta sõrmed said kinni järsust kaldast, kuid see pudenes käte all. Ta kahmas veel paar korda, kuid niisama õnnetult Siis kadus ta pää vee alla. Kõhnad käsivarred. rabelesid veel mõne silmapilgu nagu puu raagus oksad, kuid siis kadusid needki.

Pilved lõid lahku. Üle kõleda maastiku kerkis helekollane täiskuu. Kuu valgel tõusis kaks hõbedast mulli tõrvmustale veepinnale.

1916

Bibliograafilised märkused.

Maailma lõpus. Päätükid 2, 3 ja 4 ilmusid esimene kord ajakirjas „Vaba Sõna“ nr. 10/11 1915; pt. 7 ja 8 säälsamas nr. 1/2 1916. Kogu novell esim. k. „Saatuse“ esimeses trükis 1917. Teine k. eriraamatuna 1920. Ilmumas saksakeelne tõlge.

Inimsööjad. Ilmus esim k. „Päevalehes“ nr. 291 1916. Teine k. „Saatuse“ esim. tr. Kolmas k. eriraamatuna 1921.

Vabadus ja surm. Ilmus esim. k. „Noor-Eesti“ V. albumis 1915. Teine k. „Saatuse“ esim. tr.

Popi ja Huhuu. Ilmus esim. k. „Vabas Sõnas“ nr. 11/12 1914. Teine k. „Saatuse“ esim. tr. Kolmas k. eriraamatuna 1921. Ilmumas saksakeelne tõlge.

Kuldne rõngas. Ilmus esim. k. „Päevalehes“ nr. 31—33 1916. Teine k. „Saatuse“ esim. tr.

*

„Saatus“ tervena on ilmund Aino Kallase soomekeelses tõlkes ja „Otava“ kirjastusel a. 1919, päälkirja all „Kohtalo“.